

Tekelci Kontrol - "Basın Konseyi"

Bir Mektup - Bir "Bilim Adamı": Tarık Somer

G.Wallraff ve Düşündürdükleri

Bilim: Boyunduruk? Umut?

kişi olarak bu ku-  
acak. Yani kanun ku-  
tayın ediyor. Kurul,  
emeye gitmemiş bir mese-  
gündük gazeteleri inceleye-

lmez, kurulda Diyanet İşle-  
bakanlığı, Din İşleri Yüksek  
olu'ndan üye bulunmasına  
kin soruyu yanıtırken, "O  
uda benim de tereddüdüm  
Çünkü Diyanet İşleri Bakan-  
nı temsilen katılan üyenin  
seleyi dini açıdan yorumlama-  
yalinde, mesele sizin kıyafeti-  
için dahi dini açıdan yorum-  
dığında, müstehcen yorumu-  
getirmesi mümkün. Ama 11  
lik kurulda Diyanet İşleri  
kanlığı'nın temsilcisinin 1 kişi  
günü dikkate almak lazım"

## kanallı

(arafı 1. Sayfada)

"...süuya kalan 4 kanalın da  
yılı başına kadar hizmete  
gini samıyorum".

Başbakanlık yetkilisi, ye-  
tallara ifiğin yayın politi-  
da şöyle dile getirdi:

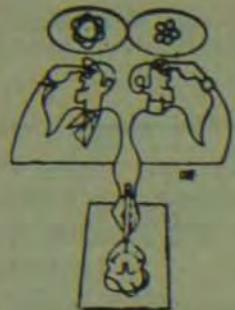
5. ve 6. kanallar eğitim  
kli olacak. Buna 4. ka-  
a ilkokul öncesi...

sonra, geçen hatta başlarında Cenevre Gölü dolayında bir köşke taşındıklarını söyledi. Vidaurre, "Borges o köşte son dakika-  
sına kadar çalışarak son günlerde muşam-  
rını geçirdi" dedi. Vidaurre'nin olaları  
Maria Kodama'dan öğrendiği, IMF ile  
göre, Borges'ler Cenevre'deki yanlanma-  
ilk girdiklerinde Borges duvarı banka-  
ra dokundu ve İngilizce olasılıkla özle bal-  
"Home, sweet home" dedi. Bu  
diği gibi Borges gençliğini  
nevre kentinde geçirmiştir ve y  
mî boyunca hep bu kente ölmek  
istediğini söylemiştir. Borges  
keresinde, "Ölüm tek bir usul  
la, ölümle her şeyin sona erer. 30'lu  
umuduyla bekliyorum. Ölmek  
güm zaman, ruhum ve beden  
le ölmek isterim. Ölümü  
tehdidiyle karşılaşmam, se-  
istemiyorum" demiştir.

Unlu yazarın ölümü karşı-  
da İspanyol oyun yazarı Fer-  
do Arrabal, Borges'in Cervantes  
ayarında bir yazar, İspanyol  
edebiyatının başyazarı olduğu  
belirterek, "Cervantes gibi Bi-  
ges de çeşitli kültürler arası  
bir mültecidi. O hem bütün  
zarların en Arjantinlisi, hem  
bir kozmopolit, kozmopolit  
yurtseverdi. Simone de Beau-  
ve, Jean Genet'den sonra



## Wallraff'ın Düşündürdükleri...



**G**ünter Wallraff, Almanya'da yaşayan Türk işçilerinin dramını kamuoyunun geniş kesimlerine duyurmak için, yaşamının iki yılını en kötü koşullar altında, en tehlikeli işlerde kaçak olarak çalışan Türk işçileriyle birlikte geçirdi. Onların çalışma ve yaşama koşullarını tanıdı.

'İş Pazarı'ının 'Köle Pazarı' na dönüştüğü, kaçak ve yabancılara tam anlamıyla öldürücü işlerin yüklendiği, insanların sırf yabancı oldukları için insan yerine konulmadıkları o "En Altakiler"le birlikte, Günter Wallraff, Türk işçisi Ali Levent olarak iki yıl inşaatlarda, McDonald's da, Thyssen'de kaçak işçiler arasında çalıştı. Büründüğü kimliği kimse fark etmedi; tüm kapılar yüzüne çarptı. Gelişmiş bir sanayi toplumunda yabancı işçilerin özellikle, Türk'lerin yaşadıkları cehennemi yakından gördü. Kâr uğruna, bile bile ölüme gönderilmelerine tanık oldu."

Yukardaki satırlar, ünlü Alman gazeteci ve yazarı Günter Wallraff'ın Milliyet Yayınları arasında Türkçeye çevrilen "En Altakiler" adlı kitabının arka kapağından yer alan özlü tanıtımı... Kitabın başta F. Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerinde uyandırıldığı olağanüstü ilgi ve etki, geniş kamuoyu kesimlerinde demokratik, insançıl, evrensel değerlerin, (belki de uzunca bir aradan sonra ilk kez tüketim alışkanlıklar dışında) kitleSEL ve insan soyuna yakışır biçimde yeniden gözden geçirilmesine neden oldu. Wallraff'ın kitabı "en üsttekiler" üzerindeki etkisi ise daha değişikti: Resmi politikalar üzerinde soğuk duş; tekelci güçler ve aktif neo-nazi faşist odakları panik, saklanamayan kin ve yeni saldırı aranıları gözlendi. Dâvalar, mahkemeler, polisin ev aramaları Günter Wallraff'ın günlük yaşantısını oluşturuyor şimdî.

Bilim ve Sanat, "Türk dostu", "barışçı" Joseph Luns'un ödüllendirildiği günlerde Günter Wallraff'la, iç sayfalarımızda bulacağınız söyleşiyi yaptı. Seçkin bir yazın ve basın emekçisi olarak Wallraff'ın yaşamla örneklediği meslek deneyleri ve düşünelerinin bir yönüyle, Türkiye'deki "Basın Konseyi" tartışmaları için de öğretici yanlar taşıdığı görüşündeyiz; özellikle de, "en altakiler"in koşulları ile "en üsttekiler"in, yadsınamayacak soylulukta bir "meslek ahlaklı"na yaklaşımı yönünden...

Toplam 1,4 milyon emek varlığımızın bulunduğu Almanya Federal Cumhuriyeti'nin Devlet Başkanı Richard Von Weizsäcker, bu ülkedeki nüfusumuzun en yoğun bulunduğu Berlin kentinin eski Belediye Başkanı olma gibi bir özelliğin de sahibi. İki yıl arayla Türkiye'ye iki ayrı ünvanla ziyaretlerde bulunan Weizsäcker'in, toplumsal yaşamın ve tarihin demokratik öğreticiliğine örnek oluşturan, barışçı, hümümanist görüşlerinden derlediğimiz bir çerçeveyi bir tamamlayıcı olarak sunarken, iki ülke halkları arasında aslında emege, demokrasiye, barışa, kardeşliğe dayanan doğal ilişkilerin zenginliğini vurgulamak istiyoruz.

Bilim ve Sanat bu sayısında, "Bugünkü Mevzuatta Türkiye'de Bilim Üretiminin Sorunları"na bir açık oturum penceresi açıyor. Başta üniversiteler olmak üzere yakın ve uzak vadede toplumsal yaşamı ve ülkenin geleceğini canevinden ilgilendiren bilim üretiminin geçmişteki zorlukları, bugün, "yapılamaz" biçimindeki saptamlarda derinleşmiş görünmektedir. "Sanayi Toplumu" tercihinin "Ticaret Toplumu" ile yer değiştirmesi, "yapan, yaratıcı, üretici Türkiye" yerine, ulusal pazarı da dahil "alan, satan Türkiye" tercihi, toplumu, "gelişmekte olan" yönün tersine, içinden gelinen "az gelişmişlige" doğru sürüklenecektir. Bu sistemli ve dışarıdan daterangepicker, içeren benimsenen tercihin doğrudan yıkıcı etkisi, bilim yaşamında da gözlenmektedir. Nasıl bir bilim? Ne tür bir bilim adamı? İpucu niteliğindeki bir "mektup"u iç sayfalarımızda bulacaksınız.

Hangi alanda olursa olsun, saptamaları karamsarlığa dönüştürmemek gereklidir. Gelişmeleri yönlenebilecekleri olumsuzluklarla olduğu kadar değiştirebilecekleri olumluşluklarla birlikte düşünmek, tartışmak zorunludur; elbette emek vermek, emekleri birleştirmek ama en başta da, sorunlara yataklık eden temel nedenlerin üzerine gitmek kaydıyla... Küçüksenmeyecek birikimlerine karşın Türkiye basın aydınlığını sıkıntılı ve sorunları, bu noktadaki saptama eksiklikleri ve zaflardan pay almaktadır.

Örneğin "Basın Konseyi"nden "mektup'a kadar, kimi gelişme ve saptamaların tartışılmamasında ortaya çıkabilecek olası zaflar buradan kaynaklanmaktadır. Her olayın, her olgunun "en altta" ya da "en üstte" nesnel neden ve temelleri vardır. Demokrasinin temelleri ile de "en altakiler"in ilişkisi büyütür, yaşamsaldır. Türkiye'de bu ilişkiyi saptamak kaçınılmaz bir sorumluluktur... Sevgiye ve dostlukla...

## Tekelci Kontrolada Son Aşama: "Basın Konseyi"

### Varlık Özmenek

Üç yıl kadar önceydi. Çalışma odama üç konuk geldi, tanıştı. İstanbul'dan geliyorlardı; işçiydiler. İşlerinden atılmışlardı. En kıdemli 8 yıllık işçiydi. İşveren, tazminatlarını vermiyordu. Başvurmadıkları resmi makam kalmamıştı. Derde derman bir sonuç alamamışlardı. Dahası, dertlerini anlattıkları bütün resmi makamlar, kendileriyle görüşükten hemen sonra durumu telefonla işverene bildiriyorlardı. Böylece, hergün ne yaptıkları, kimlerle görüşüp, neler anlattıkları işveren tarafından ayrıntılarıyla izleniyor, biliniyordu. Sonuçta gazeteleri dolaşıp, yazarlara, çizerlere de dertlerini anlatmayı kararlaştırmışlar, bunu da yapmışlardır. Sadece bir gazetede haberlerinin yayılmasına umudu belirmiştir. Merakla ve sabırsızlıkla günleri çekmeye başlamışlardır. Ve günlerden sonra birgün gazetedede atıldıkları firmanın büyük boy ilanlarını görmüşlerdi ama kendilerine dair bir haber yoktu!... Bir de Ankara'daki gazete bürolarını dolaşıp, dert anlatmayı denemek istiyorlardı...

Bir başka gün de, büroya Ereğli Demir Çelik'ten işçi konuklar geldiler. 7 yıldır toplu sözleşme yapılmıyordu. 8 bin işçinin 7 yıldır toplu sözleşme yapmaması ne demekti? Sadece işçiler değil, bütün ilçe, manufaturacısından, kundurasına, bakkalından simitçisine dek toplu sözleşmeyi bekliyordu. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yetkilileri sendika konusunda hak, hukuk ne varsa canına ot tıkıyor. Koskoca bir işçi kenti adeta ekonomik karantina altına alımıştı. Ba-

sin niçin yazmıyordu? Eğer bu olay haber değilse, haber neydi?

"Sizler ve arkadaşlarınız gazete alıp okuyor musunuz?" diye sormuştum.

"- Hayır" demişlerdi. "Aramızdan biri 'basın gözcülüğü' yapar. Bizimle ilgili haber varsa duyurur, o zaman alır, okuruz..."

\* \* \*

Türkiye'de basın özgürlüğünün, haber ve bilgi dolaşımının eşitsiz, haksız ve dengesiz bir yapıya hızla sürüklendiğini gösteren iki küçük örnektir bunlar. Siyasal iktidarlar ekonomik karar merkezlerinin gidererek çakışan ve pekişen güçleri doğrultusunda, basın üzerindeki ekonomik, politik, ideolojik, kültürel netim, gözetim alabildiğine ağırlaşmış durumdadır. Bunun sonucunda da, Türkiye, yeryüzünde gazete okuyucusunun reel olarak gerilediği bir ülke durumuna düşmüştür. Tek tip politika, tek tip insan, tek tip düşünce, tek tip görüş ve olursa tek tip eleştiri!... Türkiye'nin son döneminden bütün kurumlar paylarını aldılar. Basın da aldı. Fakat yeterli görülmüyor ki "Basın Konseyi" geldi gündeme...

Türkiye'de basın yaşamını, ya da halkın haber alma, bilgi edinme hakkını düzenleyen (peka zindan eden diyebilirsiniz) belli başlı yasalar sunlardır: Anayasa, Basın Yasaası, Türk Ceza Yasası, Sıkıyönetim Yasası, Küçükleri Muzır Neşriyat ve Koruma Yasası... Bunlara, iktidarın KDV indirimine ilişkin yetki yasasını basının üzerinde zorlayıcı

nitelikte dolaştırabilme keyfiliği ile bir gecede kağıda yüzde 50 oranında zam yapabilme vahşeti de eklebilir.

Bunlar yetmiyor; "kendi kendini kontrol" et!..

Basının ilke olarak özgür olduğu, yasal ve fili olarak gazetecilik mesleğinin serbest ve demokratik olarak yapılabildiği ortam ve koşullarda kuramsal olarak Basın Konseyi düşünülebilir. Oysa bu durum ülkemde söz konusu mudur?

Türkiye'de basın yaşamını cendere altında bulunduran yasal baskı ve engelleri, "konsey'in kuruluşuna öncülük edenler de kabul ediyorlar. Oktay Ekşi, (Bkz. İstanbul Bayram Gazetesi, 10 Haziran 1986) "Türk basını gerçekten o basıklara, o așağılayıcı yasalara lâyik değildir" diyor, ama "Basın Konseyi"nin gereğine de inanıyor. Bu da, basının iç yapısındaki tekelci yapılmış gücünün amansızlığını yansıtıyor olmalı. Nitekim, başında bugünkü olumsuz durumun orta ivmelemini kazandığı yıllarda, Son Havadis gazetesiin Başyazarı, yılların gazetecisi Cihat Baban "şimdî bir iş yapılmaktadır: Sermaye, gazete yolu ile kendisini korumak ve işini görmek istemektedir" diyor. (Bkz. Tercüman Gazetesi, 'Basın'ın Meseleleri' açık oturumu, 20 Şubat 1982.)

"Basın Konseyi" girişiminde, ilginç olmakla birlikte bir hayli deneyli Türkiye birikimi önünde kaba düşen görüntüler var. "Konsey" girişiminin öncülerini olarak ilk günlerde gazetelerin ikinci derece yönetici ve önemli yazarlarının adları geçti. Gazete patronları ortakta görünmemeye özen gösterdiler. Ya, basın özgürlüğünü biraz daha dibe itecek böyle bir girişimi desteklemiyordular! Ya, bu konuda "tarafız" kalıp, basının kendi içinden "özgür" bir karar üretimine yardımçı olmak istiyorlardı! Ya da, bu gibi kılçıklı girişimlerin en azından önünde görünmeyip, bu gibi işleri kendi gazetelerinin saygın kişilerine yaptırtmayı uygun görüyordular... Şöyle ya da böyle. Türkiye'de basın kesiminde istisnasız bütün toplu sözleşmelerde ya da özel mukavelelerde söyle bir hüküm vardır: "Gazetenin genel siyasetini, tutum ve gidişini, yönünü kararlaştırmak ve değiştirmek işverene aittir. Ga-



önce, bu olay, bizce, Türkiye'de basın tarihinin bir dönüm noktası olduğu kadar başında tekeli sermaye kontrolünün ulaşığı boyutları da vurgulamaktadır. Otopsi-deki belli başlı bulgular şöyle sıralanabilir:

- ★ Milyarlık kaçakçılık olayı, Güneş gazetesi yayın hayatına geçmeden öbür gazeteler tarafından biliniyor. Ama sığıyonetim tarafından yasaklandığı için yayımlanmıyor. Peki sığıyonetim niçin yasaklıyor?...
- ★ Konu, bütün belgelerle Hürriyet'e gelmişti ama, adı geçen şirketin gerisinde üç büyük banka ve onlara destek sunan, en az bankalar kadar büyük bir bankerlik kuruluşu vardı... (Kastelli kastediliyor.) Onun için yayınlanmadığı ayırtıyor.
- ★ Bir İstanbul gazetesi "kıyasından kösesinden değinecek" oluyor; ama "yetkili ellerin neredeyse kulaklarına yapıştığını" görüyor...
- ★ Hürriyet, Güneş gazetesine olduğu gibi diğer gazetelere de bazı teknik konularda (dizgi, baskı, dağıtım, kâğıt gibi) yardımci olduğunu belirtmekle, bu "yardım"ın gereğinde "kontrol" a dönüştüğünü pek çarpıcı biçimde sezdiriyor.
- ★ Olay patlak verdikten sonra İstanbul Emniyet Müdürlüğü ve Sığıyonetim yetkilileri yasağı hatırlamıyorlar! "Dilerseniz, siz de basın" diyorlar ama "Hürriyet, basmayacaktır... Basamazda da" Acaba niçin?
- ★ Türkiye'de bir "ekonomik cephe savaşı" verildiğini öğreniyoruz. Toplu sözleşmeler, grev yasak olduğuna göre, emeğin elindeki yasal ve demokratik korunma ve savunma cihazları yok; bu biliyor. Hürriyet, "ekonomik cephe savaşı" içinde yer alanları şöyle sıralıyor: "Zat-ı devletlilerinden Sayın Başbakanımıza ve bakanlarımıza kadar, ne tür bir ekonomik cephe savaşı verildiği ortadaydı... Bir haber uğruna, bu cephenin hele içe dönük yüzünü, kimseler çökertmeye yetermemellydi... Tabii yüreğinde memleket sevgisinden, en az, birtakım kirintilar taşıyorlarsa..." Bu cephe'nin "İçe dönük yüzü" de çok açık çiziliyor.

- ★ Hürriyet, niçin bu denli heyecanlı? Çünkü, sözü edilen olayın yaratacağı fırtınanın Türkiye'de üç büyük bankayı, bir de büyük bankerlik kuruluşunu sarasağından endişe ediyor. Hatırlanacağı üzere daha sonra bu fırtınanın bedelini çoğu, gazete okuyucusu kitleler ödedi; maas ve ücretlerden kesilen vergilerle...
- ★ Olayımızdaki "memleket sevgisi" ölçütü de pek enteresan!
- ★ Hürriyet ilginç bir şey daha söylüyor; Güneş gazetesinin, sözü geçen olaydaki banka ve bankerlik kuruluşlarının karşılıklı "sarmaş dolası" olduğunu...
- ★ Ve Türkiye'nin çok alış olduğu sonuç: "Bazı kulaklar çekilmelidir..."

Türkiye'de 1980'ler basınıncı isteyenler için bütün ögeleyiyle ve bütün yönleriyle benzersiz bir örnektir bu. Okuyucuya ulaşmayan, ulaştırılan on'larda ve yüz'lere benzerinden söz edilebilir. (Örneğin Lockheed rüşvet olayı.)

★ ★ ★

Nerede kalmıştı?... 26 Mart 1982 günü Güneş, haberi meslek deyimiyle patlatıyor! 27 Mart 1982 günü Hürriyet, "kontrol" kolunu çekiyor ve bir gün sonra yani 28 Mart günü Güneş'te haberin devamı yok. Sadece "Sorumluluk" başlığıyla küçük bir dikdörtgen içinde özetle özürlü söyle bir ifade: "kurumlarla, kişiler birbirine karıştırılmamalıdır. Banka olsun, bankerlik kuruluşu olsun bu kurumlar kahcidir. Kurumların karşısındaki kişiler geçici, kurumlar nötrdür, yönlenen şahislardır. Sapma yapanlar o kurumlardaki insanlardır..." Altta Bedri'nin "Özel sektör düşmanlığı yapılmıyor!!!..." u hicveden bir karikatürü ve onun altında da Ziya Paşa'dan iki dize:

"Milyonla çalan mesned'i izzetle şerefraz  
Birkaç kuruşu mürtekinin cay-ı  
kürek'tir"  
(Milyonla çalan başı dik, alnı açık  
sayılır  
Birkaç kuruş zimmetine geçirilenin  
cezası kürek mahkumiyetidir.)

Önce "kurumlar", sonra da kişiler kurtulmuştur.

Olay kapanmıştır...

\* \* \*

Hürriyet ve Güneş gazeteleri, Türkiye'de basın özgürlüğü, tekeli kontrol mekanizmaları açısından eşsiz öğretici yanı bulunan bu örnekleri belgeledikten, doğrusu basın tarihine de armağan ettikten sonra, konu ve olay sessizliğe gömülmüştür. Ancak kaş yaparken çıkartılan bir göz de söz konusudur. Durum tam anlamıyla, "bir mazeret söyle ki, kabahatinden büyük olsun"dur. Nitekim 10 Nisan 1982 günü Hürriyet gazetesiin sağ üst köşesinde söyle bir "özür" okuyacağımız aynen:

*"27 Mart 1982 tarihli gazetemizde yayınladığımız 'SAYIN EVREN'E AÇIK MEKTUP' metninde farkedilmeden yanlış anlaşılma uygun deyişlerin kullanılması, mesleğimizin lisans alıksızlıklarını, kasıtlı olmayan bazı kusurların zamanında düzeltmesine imkan vermeyen süratle yayılanma zorunluluğu gibi nedenlerle değişik yorumlara yol açtığını ve bunun sığıyonetim mercilerini ve yetkililerini rahatsız ve encide edici bulunduğu öğrenmiş bulunuyoruz. Kendilerinden özür dileriz."*

Hürriyet

Göründüğü gibi "bir haber uğruna" neler olmuştur!...

\* \* \*

"Basının kendi kendini kontrol" dayatmasının bu başlangıç tarihlerinden gelip, devlet yönetiminin şirket yönetimine benetildiği günlerden geçip, sonuca yönelik raslantı mıdır?

Sorunun çeşitli yanıtları olacaktır: Evet, hayır, belki, hiç değil, ya da, kuruntu, abartma, ideolojik, 12 Eylül öncesi v.s...

Unutmamak gerekiyor ki, Türkiye sanayileşmelidir, ulusal pazarını korumalıdır, dediğinizde bile artık "solcu" sayılıyorsunuz. Demokrasi, özgürlükler, demokratikleşme, dediğinizde ise "katı" ya da "ideolojik" bulunuyorsunuz. İlk bakışta tartışma kör bir noktada düşüneniyor gibi. Oysa gelinen netlik çok açık. Şöyle ki, Türkiye'de bugün özgürlükler ve demokrasi önünde ileri sürülen her mazeretin kabahatten daha büyük olduğu ayrışıyor. Basında "Konsey" mazereti de öyle...

Bayram Gazetesi'nde ve diğer büyük gazetelerde yazarlarımız (Basın Konseyi'ne Doğru!) dierek övgü dolu yazılar yazıyorlar. Ancak, kafalarda düşünen soruların yanıtını olmayınca ilk tepki Uğur Mumcu tarafından ortaya konuldu. Mumcu yazısında

Mussolini İtalya'sının basın yasası "Consiglio Dell'Ordine"yi bu yazının başlığı yapmamız, çarpıcı ve acı bir gerçeği vurgulamayı amaçlıyor.

Basın Konseyi kurmak için girişimlerde bulunan gazeteci arkadaşlarımızın Mussolini İtalya'sının "Düzen Konseyi"ni örnek olarak benzeri bir kurumu hayata geçirme istediklerini sanıyoruz. Ancak, Mussolini İtalya'sının basın yasasındaki benzer bir kurumun, Basın Konseyi adı altında özellikle iktidar tarafından, kimseye sezdirilmeden getirilmek istediği endişesini taşıyoruz.

Hükümetin basın işlerinden sorumlu Devlet Bakanı Mesut Yılmaz'ın tüm kuruluşları bir yıldan beri dolaşarak "Hadi artık kendinizi kontrol edin. Bize bu işi bırakmayın" dediğini biliyoruz. Ancak basın kuruluşlarının sorumluları bu tip yaklaşımın sonucunun nereye varacağını bildiğinden peşine düşmemiştir. Ne yazıkki bir köşe yazarı arkadaşımız kendinizi girişimi ve ugurunu sonucu, daha çok kişisel dostluklara dayanarak, örgütlerden çok yazarları bir araya toplayarak, geniş bir propagandaya girdi. Bu arkadaşımızın iyi niyetinden kuşkuluyoruz. Ama haklı olduğunu göstermek için ne kadar yazı yazarsa yazsun işin özü yanlış olduğundan girişimini bir türlü sağlamlı bir noktaya getirmiyor.

Bayram Gazetesi'nde ve diğer büyük gazetelerde yazarlarımız (Basın Konseyi'ne Doğru!) dierek övgü dolu yazılar yazıyorlar. Ancak, kafalarda düşünen soruların yanıtını olmayınca ilk tepki Uğur Mumcu tarafından ortaya konuldu. Mumcu yazısında

rekte geçmeleri olayın ne kadar çarpık anlaşıldığını göstermektedir.

Ana Muhalif Partisi lideri Erdal İnönü, ÇGD Genel Kurulu'nda, basın özgürlüğünün olmadığını, iktidara geldikleri zaman özgürlüğü kısıtlayıcı hükümleri yasalardan çıkaracaklarını ilan ederken, belli başlı yazarlarımızın tam bunun aksını savunur hale gelmeleri, bize göre en azından talihsizlik olmuştu.

Türkiye'de Mussolini İtalya'sının Consiglio Dell'Ordine'sini anımsatan yasalar çıkartılmıştır. Bundan ilki ve en önemli Basın Birliği Yasası'dır. 1938'de çıkarılan bu yasa 1946'da yaşama gözlerini yummış ve ardından, meslekten hiçbir sebep göstergesiz men edilen çocuk sahibi gazeteciler bırakmıştır. Şimdi böyle bir düzenlemeyi iktidar getirmesin diye gündeme getirmek Mussolini çağrışımını da ister istemez bilmemimize taşımaktadır. Aralarında demokrasi mücadele vermiş yazarların da bulunduğu kimi meslektaşlarımızın, kendi örgütlerini dinlemeden, ortaya çıkıp bir konsey oluşturmaya çalışmaları son derece yanlış olmuştur.

Örgütlerin başlarında bulunanları sevip sevmemek, beğenip beğenmemek, ayrı bir konudur ama bu örgütleri aşarak hükümete açıkça pazarlığa girmenin sorumluluğunu da kendi sağuyularına bırakıyoruz.

Şunu söylemek isteriz ki, demokrasi mücadeleinden verilen her santim ödünlü, geçmişte olduğu gibi gelecekte de, demokrasiyi geri getirmeyi zorlaştırmaktadır.

(\*) Rafet Genç, Parlamento Muhabirleri Derneği Başkanı.

## Consiglio Dell'ordine

Rafet Genç \*

kiştirecek bir konsey kurulmasını istemenin yanılığını ortaya koydu. Asıl önemli olan Türkiye'deki basın özgürlüğünün yeni den hayata geçirilmesi için çaba sarf edilmesiydi. Yoksas Sayın Oktay Ekşi ile Sayın Hasan Pulur'un dediği gibi (Aman hükümet getirmeden biz kendimizi zaptırapı altına alalım) görüşünün gündeme getirilmesi değildi. Asıl gündemde tutulması gereken olay, Basın Yasası, hatta Anayasa'nın basına ilgili düzenlemeleri olmuştu.

Başbakan Turgut Özal bile demokratik yaşama ulaşmanın zaman alacağını söylemek istememişti. Her santim ödünlü, geçmişte olduğu gibi gelecekte de, demokrasiyi geri getirmeyi zorlaştırmaktadır.

Şunu söylemek isteriz ki, demokrasi mücadeleinden verilen her santim ödünlü, geçmişte olduğu gibi gelecekte de, demokrasiyi geri getirmeyi zorlaştırmaktadır.

# Günter Wallraff En Altakiler.



## Günter Wallraff ve "Grup 61" Hareketi

Yılmaz Onay

Bilim ve Sanat'ın Ocak 86. sayısında Gürhan Uçkan, "En Altakiler" kitabının dilimize çevrilmesiyle ülkemizde de tanınan Günter Wallraff'ın Almanya'da daha önceki çalışmalarını, mücadelelerini ve başarılarını, "Gazetecilikte Bir Anlayış Örneği" başlığı altında çok güzel tanıtmıştı.

Ben de burada, hem Wallraff'ın bizde gene pek az bilinen esas belirleyici bir başka yanına, hem de Federal Almanya'daki çok önemli bir edebiyat hareketine kısaca değineceğim.

60'lı yılların başında, maden işçisi Max von der Grün, ilk romanı olan "Çifte Gece İçindeki Adamlar"ı yayinallyacak bir yayınevini aradı. Yayınevleri, metni kibarca geri çevirdiler: İşçilerin dünyasını konu alan eserlerin satış şansı yoktu. Ancak von der Grün, Dortmund'daki kitaplık müdürü ve "İşçi Edebiyatı ve Toplumsal Edebiyat Arşivi" yönetmeni olan Fritz Hüser'e başvurunca bir yayinevine kavuşabildi. Konu ile başka ilgilenenler de vardı ve 1961'de "Grup 61" kuruldu.

Grubun programının (1964) birinci maddesinde amaç şöyle belirtiliyordu: "Günümüz endüstriyel çalışma dünyasını ve onun toplumsal sorunlarını işleyip sergilemek"<sup>1</sup>

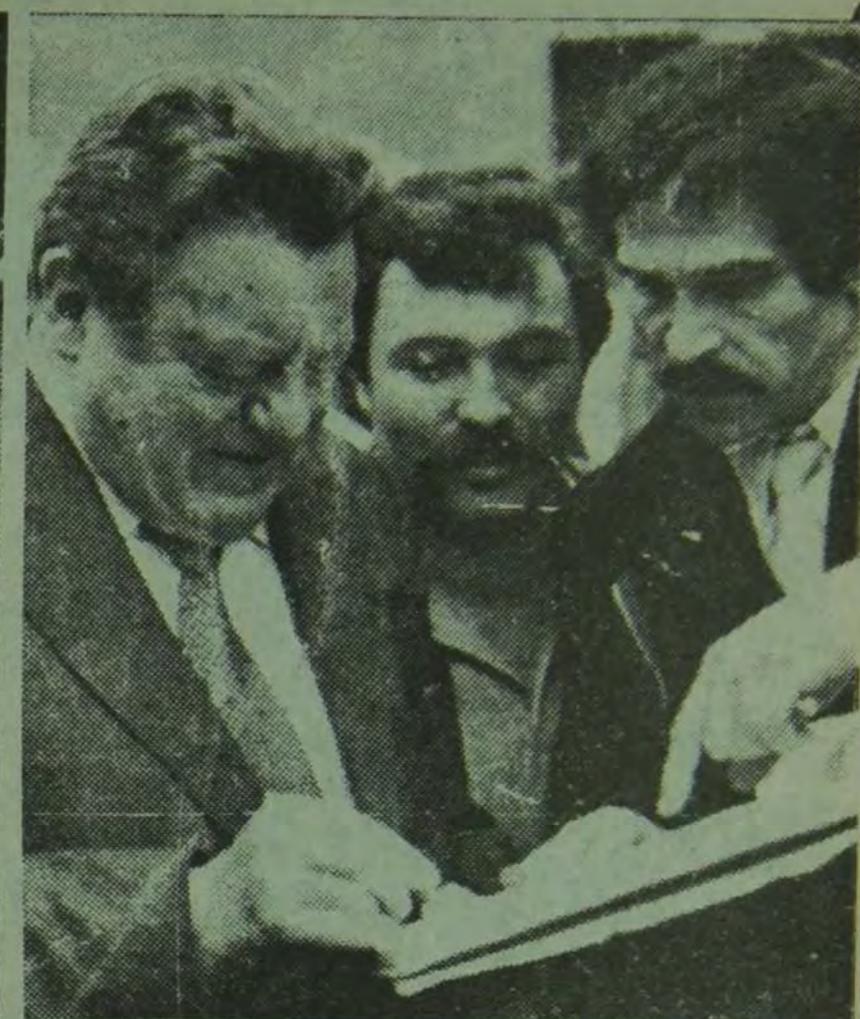
Böylece, von der Grün'ün deyişle: "Burada ilk kez kendilerini belli bir konuya, çalışma ve iş sorununu edebiyata getirmeye adamış olan yazarlar biraraya geliyor" <sup>2</sup>. Daha sonra grubu katılan Wallraff da şöyle diyeceği: "Grubun sağladığı kazanım, öncelikle de Max von der Grün'ün 'Aldaticı İşıltı ve Ateş' romanıyla Federal Almanya'da ilk kez bu sorulara girdiğini olmalıdır. Çünkü o güne dek, bu alanın sorunlarını eleştirel bakışla aydınlatan hiçbir şey, kitap olarak ortaya konmuş tek bir yazılı söz bile yoktu ve şimdi, daha ötesini geliştirmek durumundayız". Böylece grubu temellendirici tartışma başladı. Aksi halde grubun herkese "açık" olma ilkesi öylesine bir bağlantısızlığa kayıyordu ki, 'kimileri neredeyse bu hareketi, Grup 47'nin yozlaşmış biçim gibi görüyor'du (Wallraff). Oysa tartışmalarda yazarların, bu

hareketi 1933 öncesinin birçok işçi sanatçı yetiştirmiş ünlü İşçi Muhbirler hareketi ile Proletér Devrimci Yazalar Birliği geleneği ile bağıntılı görme eğilimi ağırlık kazanmaktadır. "Grup 47" ise, "savaş sonrası 1947'de, edebiyat yoluyla ortaklaşa bir moral yaratmak için biraraya gelen Alman yazarlarının ilk topluluğuydu", ve Grup 61'in üç üyesinin değerlendirmesine göre "modern antikomünizmden yararlanan bu topluluk, tarihsellik düşi bir Germanistik'in tüm estetikleriyle donanmış ve emekçi halkın kuruluş cabalarına karşı birleşmiş olarak tavır takınıyordu. 60'lı yıllara dek resmi edebiyat işleyişini çalışma dünyasının konularından tümüyle arınmış tutarak bu yazarlar, edebiyatın öbür yanının, yani proletér ve sosyalist yanının hepten unutulmasını sağlamışlardır"<sup>3</sup>.

Ne kadar ilginçtir ki, bir yandan Federal Almanya'da ansiklopediler (örneğin dtv Dünya Edebiyatı Lexikonu) Grup 47'nin yazarlarına yer verip, Grup 61'i hemen tümüyle dışta bırakırken, bizde de benzer biçimde, Grup 61 hiç bilinmiyor, ama örneğin Grup 47 üyesi Günter Grass en ünlü yabancı yazarlar arasında tanınıyordu. Oysa Max von der Grün'ün romanı, Walter Jens'in "bizde insanlar yalnızca sonsuz bir paydos durumunda gibi işlenmekte"<sup>4</sup> demesini yalanlayarak ve onbinlerce satıp filme de alınarak hareketi büyük etkinliğe kavuşturken, Wallraff'ın röportaj veya belgesel üsluplu kitapları da grubu yepyeni perspektifler getiriyordu. Grup 61'e katılımlar çok genişliyor ve Wallraff'ın da çabalarıyla 1970'lereki tartışmalar sonunda, çeşitli kentlerde "İşçi Edebiyatı Çalışma Çevreleri", "Çalışma Atelyeleri" kuruluyordu. Bu hareket içinde, bir yandan yazarlık çalışmasına giren işçiler, öbür yandan işçi dünyasını konu alan profesyonel yazarlar ve bilimciler, bir kolektif ortam oluşturuyorlardı. Bu bir zorunluluk olarak görüliyordu, çünkü "basın özgürlüğü, orta ya da büyük işletmelerin çıkışları söz konusu oldu mu ortadan kalkıyor"du ve "Anayasa, işletmenin kapısından içeri giremez" durumdaydı (Wallraff ve Schmedding). İşte bu sınırları kırmada, "Günter Wallraff, Dortmund'daki Grup 61'e, en ön planda politik ifadeye



Ali Levent



Strauss'dan Ali'ye candan selamlarla...

ve bilgilendirmeye dayalı katkıyı getiren yazar" olmuştu (İşçi Dünyası Edebiyat Çalışma Çevresi üyesi Peter Kühne'nin sözü)<sup>5</sup>. Gerçekte Wallraff, "Grup 61'in, profesyonel yazar olarak işçi ve memura temelde ulaşmayı başaran ilk üyesi" idi<sup>6</sup>.

Geçenlerde ülkemize gelen Angelika Mechtel de Grup 61'e Wallraff'tan iki yıl sonra katılmış bir yazarlığı, ama onun gelişinde de bu çok önemli hareketin üstünde durulmadı pek. Öyle ki, bir zamanlar grupta "Mechtel edebiyattır, Wallraff değildir" gibi tartışmalar olmuş ve sorun "edebiyat nedir" e gelip dayanmıştı. Max von der Grün söyle diyor: "Konu'ya önem veren, Wallraff'ı tuttu; estetikçiler ise, bu edebiyat değil, röportaj, dediler. Altı ay sonra Mechtel eserini okuduğunda durum tersine döndü: Konu'ya önem verenler Mechtel'i kuşkulu buldular; estetikçiler ise çok hoşlandılar. O zaman söyle demiştim: Bu ne gereksiz tartışma madır, elbetteki ikisinin de yeri var grupta, ikisinin de, ne güzel!"<sup>7</sup>.

Cünkü sorun, "kuramsal olarak zaten ilerici ve ayrıcalıklı olan ve

tartışmayı hep kendi içinde sürdürden dar bir sol çevre için yazmak" değil, "doğrudan işçiye ulaşmak"tu, "hem de kitle iletişimle" (Wallraff'ın İsveç'teki bir tartışmadada verdiği yanıt). Ve 1970'lerde Grup 61'in birinci program maddeşi şöyle değişiyordu: "Grup 61, her çeşit iletişim olanaklarını kullanarak sömürüğün somut olgularını kamuun bilincine ulaştırmayı amaçlar". Nitekim program değişikliği çalışmasını Wallraff'la birlikte yürüten F.C.Delius'un, satışı gene onbinlere varan "Bizim Siemens-Dünyamız" kitabı da bir belgeseldi, ama "Der Spiegel" dergisinin değerlendirmesiyle, "sanatta belgesel malzemeyi hiciv tarzında düzenleyen ve yabancılataşırın" bir belgesel!<sup>8</sup>

Programın öteki maddeleri de bu ilkeli ve geniş yaklaşımı bütünlüyordu. Madde 2: Grup üyeleri uygun edebiyat ve gazetecilik biçimlerinin tümünü kullanarak amacı izlerler. Madde 4: Grup 61, benzer amaçlı bütün topluluklarla işbirliği yapmaya hazırır. Madde 8: Grup 61, mevcut yayın ve dağıtım organlarından yararlanmakla birlikte, bu sistemler içinde ulaşılama-

yan kesimlere de ulaşma çabasındadır. Bunun için grup, kendi yayan olanaklarını ve dağıtım yollarını geliştirecektir...

Demek ki, izleyiciyi ve ulaşma sorununu hiç düşünmeksiz kendi içinde dönüp duran bir sanat ve biçim tartışmasını aşip, biçimden dağıtıma dek kitlelerle kontak kurmayı esas alan bir sınıfal işbirliği ve kollektivite söz konusu. Ve 1986'da "En Altakiler" ile aynı Wallraff'ın bizde de "şartsız" görülebilen olağanüstü başarısı. Bütün bu olgular birbirinden koparılarak anlaşılabilir mi, doğru yorumlanabilir mi?

Bu yazıyı yazarken, geçen yıl bir oyun hazırlığı için okuduğum "Kara Adamın İşi Bitti"<sup>9</sup> adlı ve ırk ayrımlığını sergileyen kitabın yazarı Peter Schütt'ün de Grup 61'den olduğunu gördüm. 1970'lerde Grup 61 ile ilgili gelişmeleri okuduğumda bu çok ilgimi çekmişti. Yanılmamışım. Nitekim şimdiki Wallraff'ın kitabından bizde uyandırıldığı ilgi tazeyleken, onunla ilgili ve yazılıara siğmayacak tüm bu bilgilerin de (örneğin gene Okkan'ın bu çok güzel çevirisiyle) kitap olarak yayınlan-



Katolik rahibi olmak için vaftiz edilmek yeterli.

ması ne kadar iyi olur diye düşünmekten kendimi alamıyorum.

Ben bu kısa yazıya son olarak Grup 61'in üç üyesinin 1970'lerde yaptıkları şu saptamanın birkaç satırını eklemekle yetiniyim (Wallraff'ın başarısının kaynakları da bu çok boyutlu ve dayanışmalı mücadelede yatıyor çünkü):

"...İleri sürdüğümüz savların hiç biri sanatın doğrudan kendisine karşı değil, yalnız sanat deyip başkaca hiçbir şey olmak istemeyen bir çeşit edebiyata karşı ve onun, metafiziği beslediği için kutsanan yazarlarına karşısıdır... (Bunlara göre) sanat, gerçekliğin, toplumsal olanın, maddi olanın yükü altına girmemeli, bir kusur döngü içine hapsolup kendi kuyruğunu ısırmak pahasına da olsa, sanat olarak kalmalıdır. Yazar bir kez kutsanmıştır -yani o, biricik olduğuna, deha olduğuna, orijinal olduğuna inandırılmıştır... Ama... Arz ve talep olarak orijinalite, sanat ve edebiyat

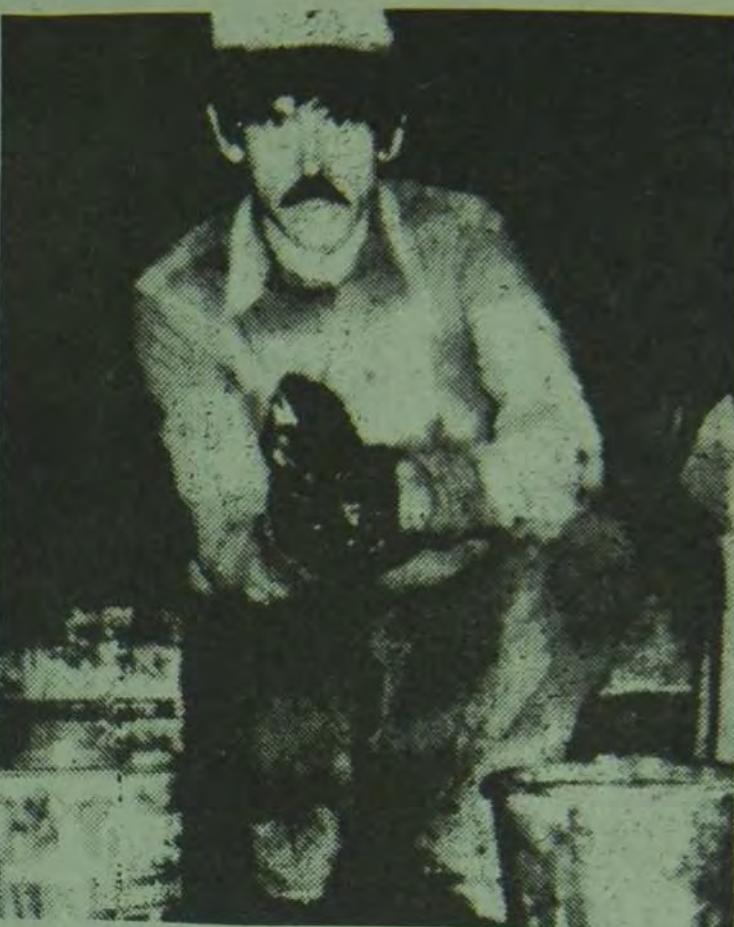
tiği ve resmi eleştiri, 'kendine özgü dil' diye tutturmakla, yalnızca kendi kendini dile getiren bireyin, çevresinden ve insandan kendini tecrit etmesi için uğraşmaktadır, başka bir şey için değil. Bu 'kendine özgü dil', kendi kendini sergilemeye, zihni mastrubasyona, kendi bireysel sorunlarını herkesin sorunuymuş gibi getirerek gözboyamaya hizmet eder...<sup>10</sup> Ve bu üç yazar, bu saptamalarının sonunda şöyle diyorlar: "Buraya kadar, öncelikle Wallraff'ın siyasal edebi deneyimlerinden geliştirdiği tasarımları dile getirdik."

- 1) Gruppe 61. Arbeiterliteratur-Literatur der Arbeitswelt, Hrsg. Heinz Ludwig Arnold, Richard Boorberg Verlag, München 1971, s.181. Yazının başka kaynak belirtilmenden verdiği bilgiler de bu yayından özetlenerek çevrilmiştir.
- 2) Aynı yerde, s.24.
- 3) Röhrer-Kammrad-Schmid, Gruppe 61, age, s.178.
- 4) Max von der Grün, Irrlicht und Feuer, Rowohlt Verlag, 1967, s.2, Sunuș'ta.
- 5) Peter Kühne, Arbeit erklasse und Literatur, Fischer Verlag, Frankfurt a.Main 1972, s.80.
- 6) Röhrer-Kammrad-Schmid, Gruppe 61, age, s.190.
- 7) Aynı yerde, s.29-30.
- 8) F.C.Delius. Unsere Siemens-Welt, Verlag Klaus Wagenbach, Berlin 1972, Arka kapak notu.
- 9) Der Mohr Hat Seine Schuldigkeit Getan, Peter Schütt, Weltkreis-Verlag, Dortmund 1981.
- 10) Röhrer-Kammrad-Schmid, Gruppe 61, age, s.197,198.

# TÜSTAV

## DÜZELTME

Sayın Rauf Nasuhoglu'nun 66. sayımızda yer alan "Çekirdek Enerjisi" başlıklı yazısında bir hata sonucu; 15. sayfanın üçüncü sütununda üstten 39.satırdan sonra gelen ve "1-şınlımlara bağlıdır!! la başlayıp 16. sayfanın birinci sütununda üstten beşinci satırda biten bölüm, 16.sayfa birinci sütun 41.satırdan sonraya girecektir. Düzeltir, Sayın Nasuhoglu ve okuyucularımızdan bizi bağışlamalarını dileriz.



## Günter Wallraff: "İşçi edebiyatının bir parçasıyım."

### Söyleşi: Bilim ve Sanat

Almanca özgün adıyla, "Günter Wallraff En Altta", yayımlandığı tarihten bu yana F.Almanya demokratik kamuoyunda insancıl bir sarsıntı yarattı. Kitabın öteki Avrupa ülkelerinde yarattığı etki de, benzerine belki de onyollar boyunca rastlanmayan boyutlarda oldu. Batı Alman Radyosu (WDR) redaktörlerinden Osman Okkan tarafından seçkin bir emek ürünü olarak Türkçe'ye çevrilen "En Altakiler", ağır bir depolitizasyona məruz ülkemizde, Avrupa ülkeleri ölçünginde olmamakla birlikte, okuyucu çevrelerindederin etkiler uyandırdı.

"En Altakiler"in yazarı gazeteci Günter Wallraff ile kitabı ve yankıları üzerine yaptığı bir söyleyi sunarken, emeğini selâmlamayı borç biliyoruz.

B.S.

■ "En Altakiler" yalnız F.Almanya'da beş ay içinde ikibucuk milyon sattı. Avrupa'nın hemen tüm ülkelerinde görülmemiş bir başarıya ulaştı. Siz nasıl açıklayorsunuz bu olgunu?

■ Ne benim, ne de arkadaşlarımın aklımızın köşesinden bile geçmedi böylesi bir yankı. Birlikte çalıştığımız arkadaşların çoğu, alabildiğine kötümserdi, diyebilirim. Herşeyden önce "konu", F.Almanya'daki Türk işçilerinin konumu, Alman "okur-yazarları"nın önemseyeceklere bir konu değildi. Bir önceki "BILD" gazetesi nedenyle Springer basın tröstüne karşı

yürüttüğüm savaşmadaki gibi yanında yer almazabilirlər. Geniş okur yığınlarının da artık "yabancı işçiler" tema'sını kanıksadığı öne sürüliyordu. Öncelikle Türk arkadaşlarım bütün bunlara karşın yıllardır hazırladığımız projeyi sonuna kadar götürmemizde direktiller. Öyle "parlak" bir sonuç beklediklerinden değil; emeğiminin boş gitmemesini, küçük de olsa yabancı düşmanlığına bir darbe vurabilememizi istiyorlardı; hepsi bu. Kitabın ortaya çıkışından beş ay sonra geriye bakıyorum ve birkaç söyle dile getirebileceğim bir açıklama bulamıyorum.

■ Uzun bir hazırlık döneminden

söz ettiniz. Nasıl gelişti "Ali Wallraff" projesi?

■ Heinrich Böll'ün yüreklenmesi ile yazarlığa atıldığım daha ilk yıllarda kurduğum ana çalışma konularından biri, yabancı işçilerin durumuydı. Birkaç arkadaşla birlikte ilk denemeleri 1974 yılında yaptık. Çok da başarılı olduk. Yabancı işçilerin toplumsal yaşayışta ilk bakışta pek fark edilmeyen, o görünmez "ırkçılık" duvarlarına çarpışını belgeleyecek malzeme topladık. Kısa bir televizyon filmi hazırlayıp, yayınlanması sağladık. Bu arada "yabancı işçi" rolüne hiç de hazırlıklı olmadığını kavradım. Birkaç saatliğine, bir-iki günlüğüne "Ali" rolüne bürünmekle olacak iş degildi bu. Daha uzun solaklı, daha köklü bir hazırlığı gerektiriyordu. Bir yandan "Bild" projesini, öteki çalışmalarımı yürütürken, bir yan da kendimi bu olaya hazırlamaya koyurdum. 1982 yılında, Bonn'da bir hükümet değişikliği oldu. Sosyal demokratlarla liberalerden oluşan koalisyon gitti, yerine hıristiyan demokrat CDU ile yine liberal FDP'nin oluşturduğu bugünkü hü-



Wallraff ve Heinrich Böll

kümet geldi. Eski hükümetin yabancılar politikasının da iley tutar bir yanı yoktu. Ama CDU/FDP hükümetinin başkanı Kohl, daha hükümeti kurduğu akşam TV kameraları önünde verdiği demeçte, F.Almanya'daki yabancıları ülkenin en önemli üç sorunundan biri ilân etti! Ben o sırada, kaçak Türk işçisi "Ali" olarak inşaatlarda, çiftliklerde çalışıyordum. Birkaç haftalık kısa bir süre içinde yabancılarla karşı zaten hiç de hoş olmayan tutum belirgin bir biçimde kötüleşti.

□ "En Alttakiler'in başarısında bu hükümet değişikliği mi rol oynadı sizce?

Belirleyici bir etken olmasa bile, pek çok olayı daha iyi kavrayabilmemi ve aktarabilmemi sağladı, diyebilirim. Açıklamaya çalışıyorum: Tutucu hükümet, yabancıların sırtından seçmen toplama politikası kapsamında kendi açısından oldukça becerikli davrandı. Bir yandan Başbakan Kohl, yabancıların, özellikle de Türklerin sayısının "mutlaka azaltılması" gerektiğini savunu-

yor, bir yandan parlamentoda haril haril "yabancıları geri dönüse özendirmeye" yasaları hazırlanıyordu. İşsiz kalan Alman gençleri arasında güçlenen neo-naziler ise bu ortamdan yararlanıp yabancılarla karşı şiddet eylemlerini alabildiğine artırılmışlardır. 1983 sonunda yasa çıktı ve onbinlerce Türk işçi, ellerine tutuşturulan birkaç bin Marklık primlerle geri dönüse "ikna edildi"! Gerçi F.Almanya'daki toplam yabancı sayılarında önemli bir azalma olmamıştı. Ama Kohl hükümeti Alman toplumunun gözünde yabancıları "istendiğinde silkilip atılabilcek, birkaç kuruşla ülkemsine sürülebilecek bir gürüh" olarak göstermeyi başarmıştı. Geleneksel olarak kendini "üstün irk" görmeye meraklı Almanların gözünde, yabancıların gerçekten de gerektiğinde bir oraya-bır buraya sürülebilecek "ikinci, üçüncü sınıf" insanlar oldukları bir kez daha kanıtlanmıştı..

Bu arada daha birkaç yıl önce buralara yerleşmiş aileler yeniden parçalanıyor, bir bölümünü burada doğmuş genç insanlar, çocuklar kaldırıma-

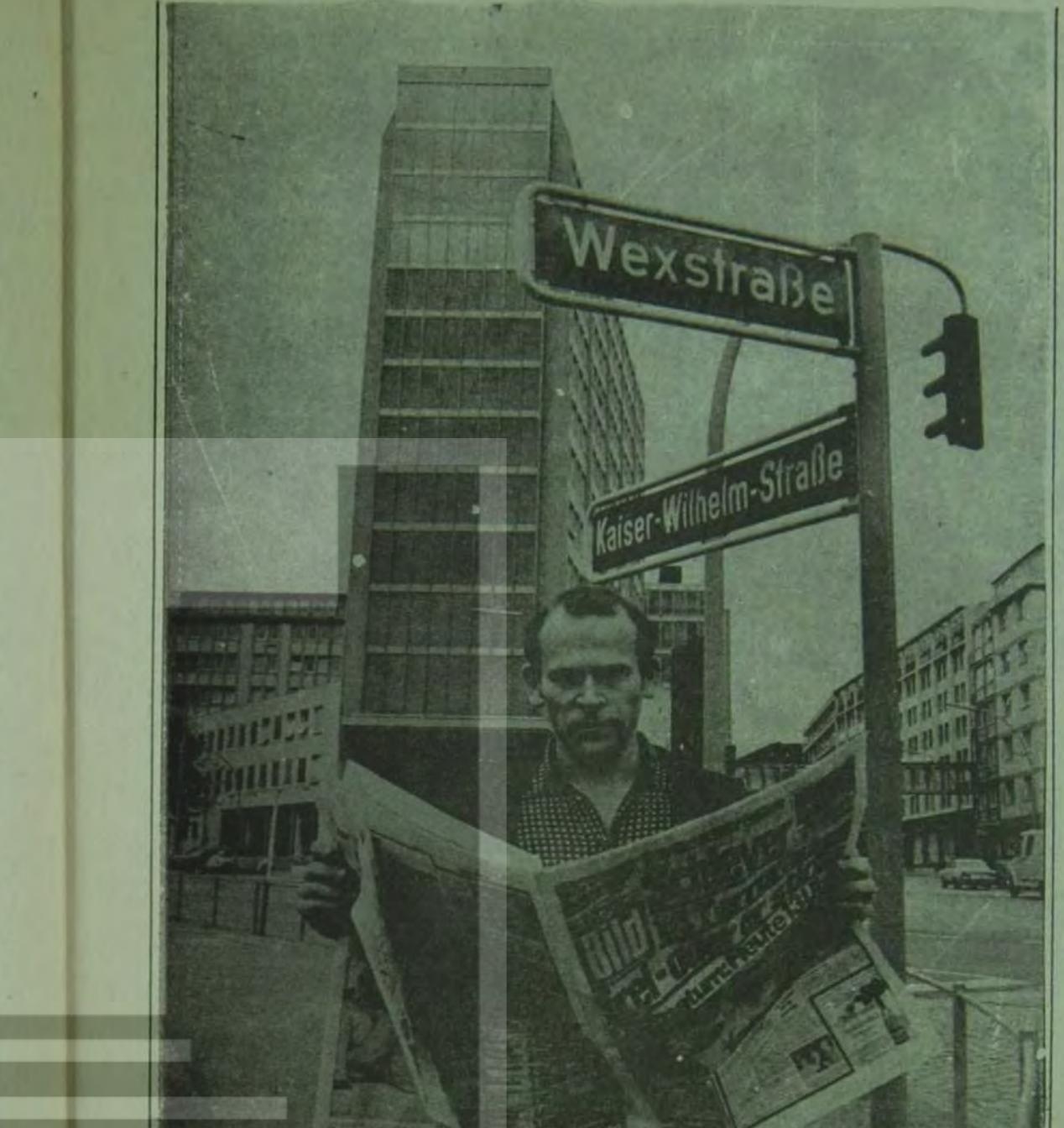


Bild Gazetesi ve Wallraff

işçileriydi! O dönemde kadar yapı ve tarım sektörünün dışında pek rastlanmayan bir yöntem, şimdilerin Bonn hükümetinin desteğiyle, Alman endüstrisinin en büyük, en köklü işletmelerinde uygulanıyordu! Bundan sonrası da kitaptan biliyorsunuz zaten...

□ Yabancılar politikasında temelde bir değişiklik olmadığına göre, yabancılarla özellikle de Türklerle karşı bu sertleşmenin kaynağı nerede sizce?

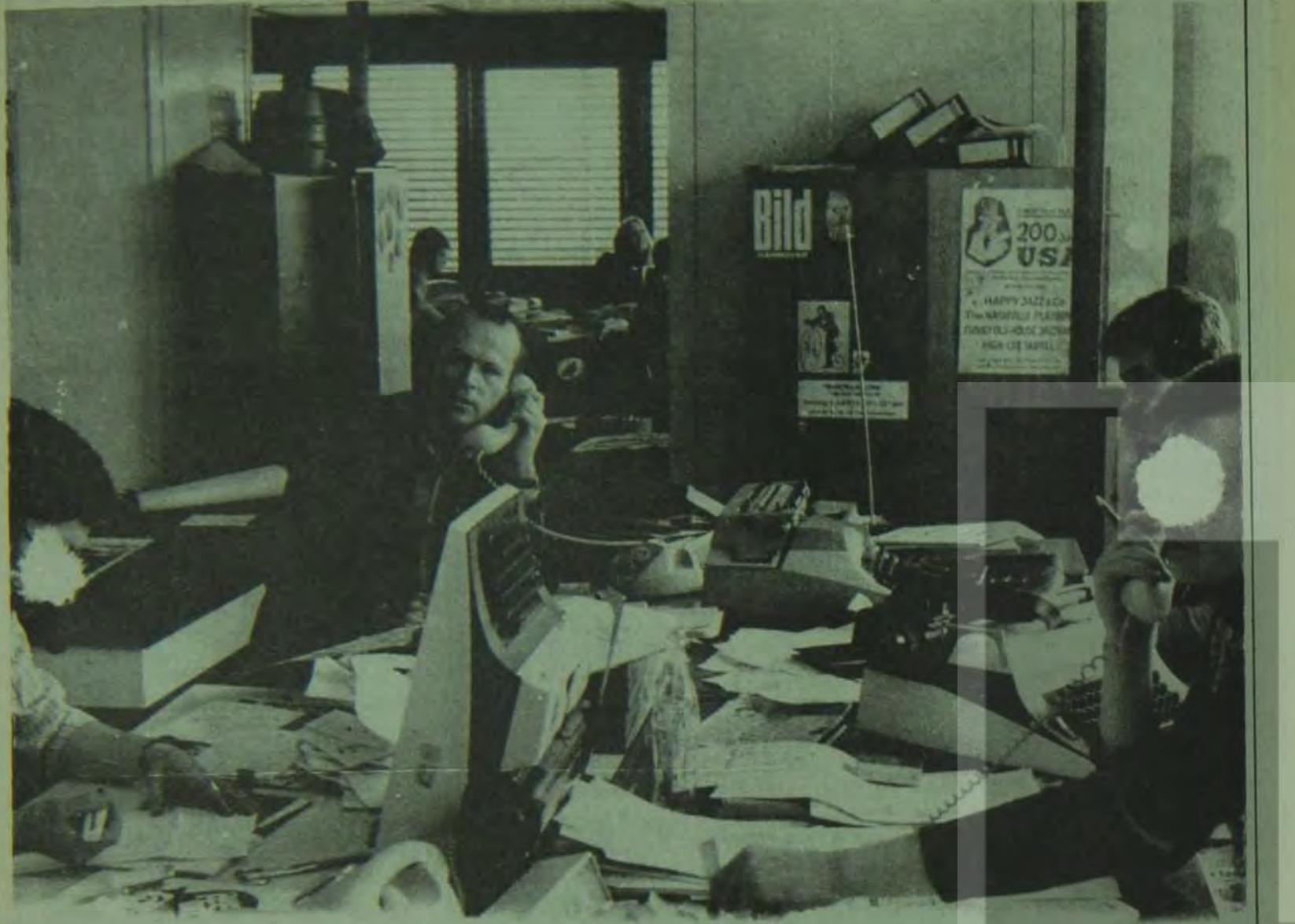
■ Açıklamaya çalıştığım da bu. Yabancılar politikasında çok uzun bir zamandır temelde değişen birsey yok. Bugün yürürlükte olan Yabancılar Yasası'nın kaynağı, 1937 yılında Nazilerin yayınladıkları "Yabancılar Hakkındaki Polis Nizamnamesi"nden uyarlanmıştır! Böylece köklü bir gelenek var or-

tada. Kohl hükümetinin yaptığı, geniş kesimlerde zaten var olan bir potansiyeli, aşaçılık yöntemlere başvurarak harekete geçirmek oldu. Yoksa işsizliğin yiğinlara kapitalizmin gerçek yüzünü apaçık gösterdiği bir dönemde yabancı düşmanlığının körüklenmesi ne yeni, ne de

Almanya'ya özgü bir olay. Belli ölçüde liberal geleneklere sahip olan ülkelerde bile böylesine keskin çizgilerle olmasa bile benzer görünümle rastlıyoruz.

□ "En Alttakiler'e ve okurlarına dönerim. Kitaba ilgi gösterenler daha çok kimler oldu sizce?

■ Bu konuda elimizde bazı veriler var. Türkçesindeki kadar özenle hazırlanmış olmasa bile, yayinevim Almanca baskılara da bir soruşturma fişi eklemiştir. Gelen yanıtları değerlendirdiğimizde bir varsayımda haklı olduğumuzu gördük: "En Alttakiler'i okuyanlar, alışmış, kitapçı dükkânlarının olağan tüketicileri değildi. Gelen yanıtların hemen yarısından çoğunda, okurlar ilk kez bir kitapçığa girip kitabı aldıklarını söylüyorlardı. Yayinevinin kitabı yirmi mark dolayında cep kitaplarının hemen hemen üç-dört katı bir fiyat koyduğu göz önünde tutulursa, bu davranışın önemi daha iyi anlaşılır, sanıyorum. Bu fiyatta karşın geniş okur çevreleri, kitabın yalnız benim açımdan değil, gerçekten "işçi edebiyatının" bir parçası olduğunu gösterdiler. Bu terimin çeşitli toplumlarda, edebiyat çevrelerinde neredeyse küümseyici bir nitelik kazandığını bile söyleyorum bunu. Yalnız köken olarak, ya da yazarlıkta önceki yıllarında param işçilik yaparak kazandığım için değil; toplumsal ve ideolojik bağlamdaki konumum açısından işçi edebiyatının bir parçasıym ben. Açık söylemek gerekirse, bunu en iyi kanıtlayabildiğim ürünüm de "En Alttakiler" oldu. Pek çok konuda aynı görüşü paylaştığım çevirmen arkadaşım, kitapta "derinden derine işleyen dinsel öğeler"in varlığını söz ediyor. Ama bu sonucu değiştirmiyor bence. Kitabı yazarken, yazıya dökerken güçlük çektiğim tek bir nokta vardı: "Ali" rolündeyken bile kendi kişiliğini yaşar gibiydim. Çoğu okuru yadırgatan "Ben (Ali)" nitelendirmesinin altında bu kaygı yatıyor. Tümüyle "Ali" olmama engel olan pek çok etken vardı. Hiçbir zaman "Ali"nin duyabileceği üzüntünün, acının, kırılganın ve madde sel sıkıntının tipkisini duyamazdım, bu belliymi. Ama gördüğüm, yaşadığım bile bu milyonlarca insanın içinde bulunduğu dramı bana olanca keskinliğiyle duyuruyordu. Oturup herseyi olduğu gibi kâğıda dökme kahiyordu bana. Ben de bunu yaptım. "Ali", toplumda en altlara itilenlerden. Ama ezilmeye de niyetli değil! Sırası geldiğinde dikleniyor, karşısındakilerin üzerine gidiyor. Alman Edebiyatının "Till Eulenspiegel", "Simplicissimus" gibi artık pek anımsanmayan öykülerinin niteliklerini içinde barındıran bir öykü bu aslında. Kavrayabildiğim kadanya, sömürünün, ezilmişliğin içinde bile yaşama direnciyle baş kaldırın, karşısındakileri ince- den alaya alan bu tür figürler Türk-



Walraff gazetede çalışırken

ye'de de halka hiç de yabancı değil.

□ Üzerinde çok durulan bir nokta da bu; Wallraff'in 'En Altakiler' in bir temsilcisi rolüne bürünüp savunmaya, daha doğrusu karşı saldıriya geçmesi, okurlarını, izleyicilerini belli bir rahatlığa itmiyor mu? Politik açıdan bir eylemsizlik olmuyor mu bu pasif rahatlamanın sonucu?

■ Tam tersine, bana kalırsa. Gerçekleri ortaya sermek, bence en güçlü politik mesajdır. O gerçekleri görmezlikten geldiyse bile şimdiden öğrenmiş olan okura çağrılmıştır: Bu durumu ortadan kaldırmak için elinden gelen herşeyi yapmalısın! Kitabın yayılmasından bu yana yüzlerce toplantıya, okuma gecesine katıldım. "Edebi" bir kitap yazarına kolay kolay nasip olmayacak birşey bu. Üstelik bu toplantıda söz alanların hemen hepsi kitapta dile getirdiğim duruma karşı çıkmak

icin ne yapmaları gerektiğini soruyorlardı. Sanıyorum, birkaç ay sonra kitabı ve filmin hem sendikal hareket içinde hem de ilerici politik güçler açısından yabancıların durumu konusunda önemli bir itici güç rolü oynadığı daha iyi anlaşılacak. Beni asıl sevindiren, ama tanımlamakta biraz güçlük çektigim bir yanı daha var bu olsunun. Proje üzerinde çalışırken bana yardımcı olan Türk arkadaşlarla sık sık tartıştığımız bir nokta vardı. Kitabın *en altakiler* üzerinde, Türk işçileri üzerindeki etkisi nasıl olacaktı? Kitap yayılmasından sonra bile bu açıdan kötümser olan arkadaşlarımdan vardi. Kitabın Türk işçilerinin yılaklığını artıracağını, onları da eylemsizliğe sürükleyeceğini savunular oldu. Zaman zaman bende de kuşkular oluşmadı değil. Ama gerçekleri ve "doğru bildiğimi" en dolambaçlı biçimde kâğıda dökmekti benim görevim. Kitabın yayılma-

nışından hemen sonra bu alanda da önemli bir adım attığımızı kavradık. Kitabım Almancasını tümüyle okuması olanaksız olan yaşlı Türk işçileri bile Almanca yaptığımız okuma saatlerine geliyor, toplantılara katılıyor, söz alıyor, konuşuyorlardı. Ancak bir bölümünü değerlendirebildiğimiz binlerce mektupta da bu dile getiriliyor. Genç bir Türk arkadaş "Kitabın bir silâh olabileceğini ilk kez bu kadar somut kavradım!" diye yazmış. Bu arkadaşın öznel somut konumu içinde kitabı böyle değerlendirdiği ortada. Ama yine de işin bu yanı, beni en çok sevdiren öğelerin başında geliyor. Sendikacı arkadaşlardan biri söyle bir olay anlattı: Türklerde hiç de dostça davranışın postabaşaların ve biri son sırarda sus-pus olmuş. Türk işçilerine sataşip azarlamak yerine, bir köşeye çekilipli birasını yudumlamayı tercih ediyor. Üstüne varan Alman arkadaşlarına "içlerinden birinin o uğur-

suz Wallraff olmadığını nereden bilirim yahu!" diye yakınış. Buna benzer pek çok öykü anlatılıyor. Ama en önemlisi, daha önce de belirttiğim gibi, Türk işçilerinin kendilerine güvenlerinin artması. Başlarına gelen herşeye katlanmamaları, boyun eğmemeleri...

□ "En alta" olanlar yalnız Türk işçileri olmadığına göre, Alman işçilerden de benzer tepkiler gördünüz mü?

■ Sömürü sınıfsal bir sorun. En altakilerin çoğunluğunu kaçak yabancı işçiler oluşturuyor ama çok sayıda Alman da var aralarında. Yıngısal işsizlik arttıkça, onların da sayıları artıyor. Kitapta bu noktayı ortaya çıkarmaya da özen gösterdim. O kesimden gelen tepkiden de çok memnunum. Bizim henüz bildiğimiz, haberimiz olmayan pek çok olay ve ayrıntı aktarılıyor bize. Dev holdingler de bunun farkında. Onun için kitap ve film hakkında dava açmakta hiç de aceleci davranmadılar. Thyssen bile ancak ayalar suren bir hazırlık döneminden sonra mahkemeye baş vurabildi. Verdikleri dava dilekçesi de başbaşa bir belge! Somut olaylardan çok, benim ve birlikte çalıştığım Türk arkadaşlarının kitapta dile gelen duygularımızı, izlenimlerimizi yasaklamak istiyorlar! Anlattığımız olaylar ve çalışma koşulları için hiçbir kaygım yok. Yalnız o zaman birlikte çalıştığımız arkadaşlar değil, kitap çıktıktan sonra gelen pek çok kişi, dâvada tanıklık yapacaktır. Öteki bölgelere gelince: Alman mahkemeleri bugüne dek uygulanan sansür kapsamını o kadar genişletir ve Thyssen'in isteğine boyun eğler mi, ben de merak ediyorum. Şimdiye kadar açılan dâvalar içinde Mc Donald's adlı holdingin taktiği, bana çok ilginç geldi. Önce kitap nedeniyle satışlarının azaldığını öne sürüp dava açtılar. Ancak tanıkların dinlenmesine bile fırsat kalmadan, alelacele dâvayı geri aldılar. Daha başka ayrıntıların ortaya dökülmesinden çekindiği besbelliydi. Thyssen de aynı yazgıyla karşılaşacak. Sanki ilk kez duymuşlar, böyle bir olaya tenezzül bile etmemiş havası ile, "İşletmemizde bugüne kadar onaltı saat ardarda kimse çalıştırılmamıştır" diyorlar. Ama beni bile çalıştırıldı-

bu koşullarda! Yarın Thyssen'de değil onaltı ya da onsekiz saat, yirmidört hattâ otuzaltı saat ardarda çalışmak zorunda bırakılmış arkadaşlarıtan tanıklık yapacak! Biliyor musunuz, birseyden korkuyorum: Sonbaharda başlaması gereken mahkemeden birkaç gün önce Thyssen de sessiz sedâsız dâvasını geri alacak!

□ Yine de bütün bu hukuksalt tartışmaların, dâvaların olumsuz bir etkisi olmuyor mu? Birkaç gün önce polisin evinizde arama yapması siz etkilemedi mi örneğin?

■ Yalnız benim evim aranmadı, biliyorsunuz. Altın çizerek söyleyeyim: MHP lideri Türkeş'e F. Almanya'da örgütlenme olanağı sağlayan Strauss'un başbakanı olduğu eyaletin başkenti Münih'te bir savcının aldığı karar üzerine hem benim evim, hem prodüktörüm, hem de rejisörüm evi arandı. Türkeş'in, ülkücülerin bir toplantısında kitabımla elinde sallayarak ağız dolusu sövmesinden birkaç gün sonra bu aramanın gerçekleştirilmesi bir rastlantı olabilir. Önsezim bana bunun böyle olmadığını söylüyor. Portekizli sağcı general Spinolya'nın bile yıllarca sonra Strauss tarafından nasıl desteklendiğini "sağcı bir silâh kaçakçısı" rolünde yakından yaşadım. Aşırı sağcı, neo-faşist çevrelerin sınır tanımayan ortaklısına kendim tanık oldum. Sağcı Alman çevrelerde içinde, Alman gizli servislerinde Türkeş'i destekleyen güçlerin varlığı ortadadır. Abartmaya gitmeden gerçekleri yerli yerine oturtmak istiyorum. Ama geçerli toplumsal koşullar var oldukça ırkçı, faşist güçlerin de çok kısa bir sürede eski güçlerine ulaşmaları hiç de zor olmuyor. Bunu biz tarihsel deneyimlerimden çok iyi biliyoruz. Son aylardaki bazı belirtiler, Türkiye'de de böyle bir ortama hazırlık yapan güçlerin hiç de azımsanmayacak kadar etkin olduklarını ortaya koymuyor.

Açık söylemek gereklidir, davalar için söylemek gereklidir, ev arama, takip edilme v.b. olaylar için de geçerli. Bütün bunların kitabı yayılmasından hemen sonra başımıza geleceğini hesaplamıştık. "En Altakiler" i ortaya koymak kaptığım güçlerin, bu toplumda "egemen güçler" olduğunu çok iyi biliyo-

rum. Bu tür girişimler, aslında ne kadar haklı olduğumuzu kanıtlamaktan başka bir işe yaramıyor. Evet, evimiz altüst oluyor, huzurum bozuluyor. Ama yüzbinlerin, milyonların katlandıkları acılar, sıkıntılardan karşısında bunlar hiç kalır bence. Yunanistan'da albaylar cuntasına karşı girişimden sonra işkence altındayken de aynı şeyle geçmiştir kafamdan: Binlerce demokrat insanın daha kötü koşullarda olduğunu düşünmek, onların durumunu düzeltmek için birşeyler yapmak, insana öyle bir hâkimlik duygusu veriyor. Aslında ben kendimi biraz içine dönük, sakin bir insan olarak görüyorum. Ama haksızlığın iyice saldırganlaştığını gözlerimle görünce elimdeki tüm olnaklarla çarpışmak gereğini duyuyorum.

□ Geleceğe yönelik çalışmalarınız üzerine neler söyleyebilirsiniz?

■ Benim çalışmalarım genellikle birkaç yıllık zaman dilimlerini kapsar. "Ali Wallraff" olarak görevim bitmiş değil. Thyssen davasıyla ilgili hazırlıkları bitirir bitirmez, Eylül sonrasında Türkiye'de olacağım. Kitabımın Türkiye'de yayılmasını ve büyük ilgi gördüğünü, Türkiye'den gelen sayıları giderek artan mektuplardan anlıyorum. Şimdi bize iletilen yüzlerce ilginç olay var. Bunların hepsi ayrı ayrı bir çalışma konusu olabilir. Ama benim herseyden önce Türkiye'yi ve Türkiye'nin insanların çok daha iyi öğrenmem, kavramam gerekiyor. Aslında kitabımlın adı, benim için bağlayıcıdır (Kitabın Almanca özgün adı: Günter Wallraff En Alta-B.S.). O yüzden, Türkiye'de de "en alta" olanların yanında olmam doğal. Sonra meslektaşlarımın, yazarların, gazetecilerin durumu nedir? Nasıl çalışabiliyorlar? Bütün bunlar, bence kitabı ve filmin ilk adımlarını oluşturduğu projemin parçalarıdır. Toplantılarda, okumalarda hep yinelediğim bir duyguya dileyerek istiyorum: Almanya'daki Türk işçileri bana gerçek anlamda bir dayanışmanın ne olabileceği gösterdiler. Türkiye'deki okurlarla, meslektaşlarla bu dayanışmayı paylaşmak benim yazarlık ve insanlık görevim. Onları da demokrasi ve özgürlükler doğrultusunda biraz da olsa destekleyebiliyorsa, kitabımlın Türkçesi de belli bir başarıya ulaşıyor, demektir.

F.Almanya Cumhurbaşkanı Weizseacker:

## "Geçmişe göz kapatılırsa, geleceğe kör bakılır..."

26-30 Mayıs günleri arasında Türkiye'ye resmi bir gezi yapan F.Almanya Cumhurbaşkanı Richard von Weizseacker ülkemizde, yaptığı konuşmalarda deðindiði konularla kamuoyunun ilgi ve dikkatini çekti. Almanya Federal Cumhuriyeti Devlet Başkanı, faþizmin Avrupa'da yarattığı facianın 40. anıluş yılında, 8 Mayıs 1985'de Federal Parlamento'da yaptığı konuşma ile de kendi kamuoyunda büyük ilgi uyandırmıştı.

F.Almanya ile çok yönlü ilişkiler içinde olan ülkemizde de, Weizseacker'ndiðince ve yaklaþımının bilinmesi ve değerlendirilmesi yararlı olur düşüncesindeyiz. Bu nedenle de konuþma metinlerinden düzenlediðimiz bir derlemeyi okuyucularımıza sunuyoruz.

B.S.

### 40 YIL SONRA

**B**iz Almanlar bugünü kendi aramızda anıyoruz. Bunun böyle olması da gerekir. Ölülerin ne olması gerektiğini kendimiz bulmak durumundayız. Kendi kendimize veya başkalarından destek gerek duygularımız zedelememeye çalısmamız hiçbir yarar getirmeyecek. Ne güzelleştirek veya ne de tek taraflı olarak bir tavır koymadan, tüm gerçekleri göz önüne getirmek zorundayız ve bu güçe de sahibiz..

"Bugün hepimizin ortaklaşa birliğiþi şu konu, gün ve gün daha açık bir biçimde ortaya çıkmaya başladı: 8 Mayıs günü bir kurtuluş günüdü; Nasyonal Sosyalist zorbalığın insanlık dışı sisteminden hepimizi kurtarmıştı.

Bütün bu kurtuluþa rağmen, 8 Mayıs günü ve onu izleyen dönemde bir çok insanın çektiği acılar da unutulacak gibi değildir. Õte yan dan, vatanı terketme, vatandan kovulma ve özgürlükleri yitermenin kusurunu savaşın bitiş gününde de arayamayız. Felaketin başlangıç gününü, sonunda ülkeyi savaşa sürükl

leyen zorba yönetimin başlamasında aramamız gerekiyor..

### GEÇMİŞİ DÜRÜSTÇE HATIRLAMAK

**“8** Mayıs insanların yaşadığı bir gündür. Bir þeyi anımsamak demek ise olmuş bir olayı dürüstçe ve temizce hatırlamak, bireysel iç dünyamızın bir parçası haline getirmek demektir. Bu ise idrak gücümüzü sonuna kadar zorlamamız demektir.

Savaşın ve zorba rejimin tüm ölümlerini büyük bir acıyla anıyoruz.

Alman esir kamplarında katledilen 6 milyon Yahudiyi özellikle anılarımızdan geçiriyoruz.

En çok zararı gören Sovyetler Birliği'nin ve Polonya'nın vatandaşları başta gelmek üzere, yaşamalarını yitiren ve savaşın acılarını çeken tüm ulusları anıyoruz.

Asker olarak cephede, uçaklarla bombardama sırasında evlerinde, esarette ve gökte yaşamalarını yitiren tüm vatandaşlarımızı da Alman olarak anıyoruz..

Kurşuna dizilen rehineleri anıyoruz.

Bizler tarafından işgal edilen devletlerde, karşı koyduklarından kurban olanları anıyoruz.

Burjuva sınıfından, ordu guruplarından ve dinsel guruplardan, işçi ve sendika hareketinden, komünistlerden vahþi rejime karşı koyukları için yaşamalarını yitiren Alman vatandaşlarını anıyoruz.

Açıkça karşı koyamayan ancak onuru ile vahþi rejimi baþdaþtaramadığı için ölümü seçenekleri anıyoruz.

Gözle görülemeyecek kadar büyük ölüler okyanusun kıyısında daðalar büyükliğinde insan acıları olmuş; ölümlerin acısı, yaralanma ve sakat kalma acısı,

İnsanlık dışı zorla siterilize edile acısı,

Bombalı gecelerin acısı,

Kaçma ve kovulmada, irza geçmelerde ve talanda, zorla çalıştırılmada,

Haksızlık ve iþkencede, açlık ve yoklukta çekilen acılar,

Tutuklanma ve ölüm korkusunu acıları,

Yanlıþıklıkla inandığı ve bu amaçla çalıştığı tüm şeyleri yitirme acıları çekilmişdir.

Bu insan acıları bugün bir kez daha üzüntüyle anıyoruz.

### KADINLARA ŞÜKRAN BORCU

**“**İnsanların çektiği bu istirabın en büyük payını belki de bu ulusların kadınları çekmişlerdir.

Bu kadınların çekikleri acılar ve katlandıkları sıkıntılar ile gösterdikleri sessiz ama büyük güç dünya tarihince çok kolay unutulmaktadır. Bu kadınlar çalıştırılar, çocuk yetiþtirdiler, bedenlerinde insan canı taşıdıklarını ve onları korudular. Ölen babalar, oğullar, kocalar, kardeşler ve dostlar için acılar çektiler.

En karanlık yıllarda dahi insanlık sevgisinin sönüþ gitmesini engellediler.

Savaş bittiðten sonra ise, güvenli bir gelecek olmamasına rağmen yeni bir yaşamı başlatabilme amacıyla ister Berlin'de olsun ister başka kentlerde, harp yıkıntılarının tuylarını üstüste koymağa başladılar.

Bazları sağ kalan kocalarına kavuşabilirken, bir çoğu savaş nedeniyle eşsiz ve yaşamalarını yalnız sürdürmek zorunda kaldılar.

Şayet uluslar bu tüm yıklımına,



"Geçmişilerde bir gün değiştirmek veya olanları olmamış hale getirmek olanaksızdır."

yok edilmelere, vahþete ve insanlık dışı davranışlara karşın çöküp gitmedilerse ve savaştan sonra yavaş yavaş yine kendilerini bulduklarasa, bundan kadınlarımıza şükran borçluyuz.

"Amaç geçmiþi kapatmak deðildir. Böyle bir kapama da asla yapılmaz. Geçmişilerde bir gün değiştirmek veya olanları olmamış hale getirmek olanaksızdır. Ancak her kim geçmişe gözlerini kapatırsa, geleceğe de kör gözle bakar. Bu insanlığı olayları her kim hatırlamak istemezse, yeni ortamda bu hastalığı yeniden kapılabilir.

Bizler için önemli olan, kendi iç dünyamızda, duygusal ve düşünceleme bizleri uyarabilecek bir barikatı yaratıbmaktır...

### DETANT VE BARIŞ

**“**Aþırı gurur ve kibire kapılmaþ için ortada kuþkusuz ki bir neden yok. Ancak günümüzde tavnımızı koyacaðıksak ve gelecekte çözümlemesi gereken sorunların üzerine gideceksek, o zaman 40 yıllık geçmişimizi göz önünden geçirerek burdan esinlenmemiz kaynak ve kuvvet bulmamız doğaldır.

- Üçüncü İmparatorlukta fikriðen özlüleriðini öldürdüğünü anımsarsak, psikolojik yöneden hasta vatandaşlarımıza eðilmek bizler için doğal görev olur.

- Irk, din ve siyasal nedenler-

den dolayı can güvenliğini yitirmiþ olanların kapalı sınırlardan dolayı kurtulamadıklarını anımsayacak olursak, bugün gerçekten can güvenliği kalmamış olanlara kapı açıp güvenlik sağlamamız doğal olacaktır.

- Diktatorya döneminde özgür düşüncenin nasıl ezildiğini anımsayacak olursak, isterse bizi de hedef alsa özgür düşünce ve eleştirilerin varlığını saygı duyacağız.

- Yakındıðudaki olaylardan bir yargıya varmadan önce, Almanların Yahudi vatandaşlarına çekirdiklerini anımsası gerekiþ ve İsrail Devleti'ni doğuran koşulların, bu bölgede yaşayan insanlara barış getirmediði de unutulmalıdır.

- Savaş sırasında doğulu komşularımıza çekirdiklerimiz, hatırlanırsa Alman dış politikasının içeriðinin denge, detant ve barış içerisinde komşuluk olmasının ne denli doğal olduğu ortaya çıkar. İki taraf da eskisi unutulmalıdır ve iki taraf da bu deneyimlerden yararlanmalıdır. İnsançul, kültürel ve en sonunda tarihsel nedenlerle bunun böyle olması gerekiþ.

Sovyetler Birliği'nin Komünist Partisi Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov harbin sona erişinin 40. yıl dönümü nedeniyle yaptığı konuşmada, Sovyet Yönetiminin amacının Almanlara dönük düşmanca duyguları yaratmak olmadığını açıkladı. Sovyetler Birliği'nin uluslararası dostluktan yana olduğunu belirtti.

Doðu ile batı arasında anlaşmanın sağlanması ve Avrupa'nın tüm kesimlerinde insan haklarına saygı duyulması konusunda Sovyetlerin de katkida bulunmasını istedigimizde göre, Moskova'nın bu işaretini görmemeklikten gelemez. Bizim de amacımız Sovyetler Birliği'nin uluslararası dostluk kurmaktır...

### BİRARADA YAÞAMAK...

**“**40 yıl önemli büyük bir dönemdir. İster karanlık bir dönemin sona ermlesi açısından, ister yeni, güzel bir geleceðe güvenç açısından, insanların bilinc altına işlemeliðir. Her iki konuda da düşunce üretmekte yarar vardır.

Bizde yepeni bir kuþak yetişmiş ve politik sorumluluðu üstlenmiştir. Bu kuþak, kendinden önce olmuþ olayların sorumlusu değildir. Ancak bu kuþak, tarihsel olarak bu açıdan nasıl bir sonuç alıñacaðı konusunda sorumludur.

Biz yaþılar gençlere karþı hayallerin gerçekleþtirilmesi için değil, dürüstlükle sorumluyuz. Anıları canlı olarak tutmanın neden zorunlu olduğunu gençlere anlatmaþa çalışmalıyız. Tarihsel gerçekleri tüm

çiplaklılığı ile ve tek taraflı olmayacak bir biçimde, utopik masallara bulaşmadan, ancak moral açısından kibire de kapılmadan kavrayabileceklerini sağlayabilmek açısından çaba sarfetmeliyiz.

İnsanın neler yapabileceğini, kendi tarhimizden öğrendik. Bu nedenle asla insan olarak diğer insanlara kıyasla daha başka veya iyi bir düzeye çıktığımız varsayıma kapılmamalıyız.

Moral açısından kusursuz bir düzeye ulaşabilmek olanaksızdır. Bu na hiçbir insan, hiçbir ülke ulaşamaz! İnsan olarak bazı şeyleri kavrardık, ancak insan olarak da eksikliklerimiz de vardır. Öte yandan, gelecek tehlikelerle baş edebilecek güçte olduğumuza da inanıyoruz.

Hitler amacına ulaşabilmek için ön yargıları, düşmanlıklarını ve nefreti kullandı.

Biz genç insanlardan şu istemelerde bulunuyoruz:

Düzenler insanlara karşı,  
Rus veya Amerikalılara karşı,  
Yahudi veya Türklerle karşı,  
Seçenek veya seçeneksizliğe, tutuculuğa karşı,

Siyah veya beyaza karşı,  
Düşmanca veya nefret duygularına kapılmamaya özen gösteriniz.

Birbirinize karşı değil, bir arada yaşamayı öğreniniz."

Demokratik yöntemlerle seçilmiş politikacılar olarak bizlerin de güzel bir örmekle başta gitmemize izin veriniz.

Özgürlüğe saygı duyalım.  
Barış için çaba sarfedelim.  
Hak ve hukuka bağlı kalalım.  
İç duygularımızı kullanırken adaleti gözetelim.

Bugünkü 8 Mayıs'ı, elimizden geldiği ölçüde bir gerçek olarak göz önünde tutalım.

(8 Mayıs 1985,  
Federal Parlamentoda  
yapılan konuşmadan.)

#### "KARANLIK GÜNLERİMİZDEN BUGÜNLERE."

**B**arış ve dostluk, Türkler ve Almanlar arasında 200 yılı aşkın bir süreden beri sürdürülmemektedir. Tarihin acı tecrübelerini göz önünde bulundurduğumuzda bu gerçeği küfürmememiz gerekmektedir. Kendi Devletimiz vüdansız bir diktatör tarafından korkunç bir yıkıma sürüklendi ve bunun sonuçları olan



"Hitler amacına ulaşmak için önyargıları, düşmanlıklarını ve nefreti kullandı."

Almanya'nın ve Avrupa'nın bölgelerini halen yenemedik. Türkiye ise çağımızın büyük bir Önderi tarafından yaşama gücüne sahip milli devlet olarak kurulmak ve basirelli bir şekilde geleceğin görevlerine hazırlanmak mutluluğuna sahip oldu.

Bugün, Ankara'nın tepesinde, Anıtkabir'de Mustafa Kemal Atatürk'e saygılarını sunarken bunları düşündüm. Tarihimizin en karanlık günlerinde, 1933'lerden sonra ülkenizin, nasyonalosyalist yönetimden kaçan pek çok insana siğınma hakkını tanımamasını şükranla hatırlamaktayız.

Ancak ülkeniz sadece siğınacak bir yer olmakla kalmamış, aynı zamanda Alman ilim adamları ve sanatkârları için etkin bir çalışma mekanı olmuştur. Paul Hindemith ve Dr. Ernst Praetorius'un Konser-vatuar'daki çalışmalarının başlangıcı geçen yıl 29 Kasım'da özel bir konser ile anılmıştır. Birkaç gün sonra burada, harp sonrası güç yolların unutulmaz Berlin Belediye

Reisi, Ernst Reuter anıtlactır.

Kendini amaca adayarak, danışman ve öğretmen olarak hayatının onbir yılını Ankara'da geçirmiştir.

Bu adalar birçoklarının arasından bir kaçıdır.

Bu resmi ziyaretim sırasında, İstanbul Üniversitesi'nde düzenlenecek ve hepşini hatırlayacağımız anma töreninde zamanımızın en tanınmış maliyeçilerinden, Profesör Neumark bana eşlik edecektir.

Kendisi bu Üniversite'de ders vermiştir ve şükranlarını Türkçe sözlerle ifade edecektir. Ancak Türk meslektaşları ve öğrencileri, Türkiye'de modern bir yüksek eğitim sisteminin kurulmasında Alman ilim adamlarının katkılarını da şükranla yad etmektedirler. Halklarımızın politik bakımından en güç günlerde dahi birbirlerine yakınlasmayı başardığını, bu olaydan daha iyi ne simgeleyebilir?

Türkiye, İkinci Cihan Harbinden sonra, ellili yılların başında Almanya Federal Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkilere giren ilk ülkeler

# İSTANBUL



Yabancı diyarda insan derisi incedir.

arasındaydı. Bunu daima takdirle anacağız.

#### ÖZGÜRLÜK, İLERLEME, İNSAN HAKLARI

**A**taturk'ün sözlerine göre, Hürriyet gelişmenin ve ilerlemenin temelidir.

Kendi geçirdiği acı deneyler sonucunda kamuoyumuz insan haklarına saygı ve herkes için geçerli temel hürriyetler konusunda gayet uyanık bir duyarlılık içindedir.

Hepimizi yükümlüller altına getiren hürriyeti gerçekleştirken her halkın kendi tarihi, kendi kültürü ve özgün ananelerine uygun bir yöntem aradığını bilmekteyiz.

Elezitri unsurları ihtiva etse dahi ilgi daima sempatinin bir ifadesidir ve bundan öte, en önemlisi kayıtsızlığa yer vermez...

Kamuoyumuz, Avrupadaki ortaklarınız, sizin için önemli olan tüm konuları gelişmeleri, insan haklarında, yüksek okul eğitiminde, sendikacılıkta, büyük bir ilgi ile izlemeye devam edeceklerdir.

Demokrasiyi geliştirme yolun-

daki adımlarınızda ilerlemeniz için sizin cesaretlendirmek ve arzu edildiği oranda desteklemek arzusundayız.

#### "YABANCI DİYARDА İNSANIN DERİSİ İNCEDİR"

**T**ürkiye'nin sınırları dışında, bugün yeryüzünde en çok Türk vatandaşının yaşadığı ülke, Almanya Federal Cumhuriyeti'dir.

Bu takiben 1,4 milyon insan aynı zamanda en büyük yabancı hemşeri grubunu oluşturmaktadır.

Bu durum her iki taraf için tamamen yeni bir tecrübe ve ders verici olaydır.

Türk-Alman ilişkileri, emsalsiz olan bu çok yönlü insanı bağlar sayesinde yeni bir boyut kazanmıştır. Bu yeni boyut, fırsatlar sağladığı gibi tehlikeleri de kapsamaktadır.

Sağladığı fırsat; halklarımız ve toplumlarımıza arasında canlı bir bağ oluşturarak uzak bir geleceğe sarkan karşılıklı verimlilikler oluşturmasıdır.

Getirdiği tehlike ise, yabancı

çevreye uyum sağlanmasındaki güçlülerin dışlanmaya ve içine kapanmaya yol açabilmesidir.

Özellikle ekonomik açıdan güç dönemlerde günlük yaşıtı içersinde her iki tarafta yanlış anlama ve kırgınlıklar meydana gelebilir.

Müsaadenizle burada, Almanya Federal Cumhuriyeti'nin bu konudaki politikasının altın çizmek istermi.

Almanya'da yaşayan Türk hemşerilerimizi takdir ve kabul ediyoruz.

Kimseyi arzusu hilafına Almanya Federal Cumhuriyeti'ni terk etmeye zorlamayacağız.

Aramızda halen yaşamakta olanlar, hoş geldi.

Geri dönmek isteyenler hükümetimizin müstereken geliştirdiği dönüş üyüm yardımlarından faydalabilirler.

Ancak makul düşünerek ve halen bizde yaşamakta olan Türklerin de menfaatlerini göz önünde bulundurarak Almanya Federal Cumhuriyeti'nin bir göçmen ülkesi olmadığı kabullenilmelidir.

Çabalamızı halen bizde yaşayan yabancıların ve çocukların uyum sağlamaları üzerinde yoğunlaştırılmamız gerekmektedir.

Serbest dolaşım sorunu Brüssel'de, Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında mevcut anlaşmalara dayanan bir zemin üzerinde uzlaşma ile çözümlenmelidir.

Müstereker yaşamın Türk-Alman ilişkileri için sağladığı fırsatların mevcut tehlikelerden etkilenmemesi için elimizden gelen tüm gayretleri sarf edeceğiz.

Aramızda yaşayan bir Türk yazarı bir şiirine şu sözlerle başlamaktadır:

"Yabancı diyarda insanın derisi incedir."

Bu gerçekten böyledir.

Birbirimizi yakınlaştıracak yolu bulmak için insancıl hassasiyet gereklidir.

Ve bizler bu yolu bulmak istedigimiz için onu bulacağız.

(Federal Almanya Cumhurbaşkanı WEZSACKER'in, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından kendi onuruna

26 Mayıs 1986 günü verilen akşam yemeğinde yaptığı konuşmadan.)

# TARTIŞMA

## Bilim: Boyunduruk? Umut?

Nuri Karacan Gencay Gürsoy Üstün Korugan Taktamış Ateş

**N. KARACAN:** Konumuz kısaca bilim, üniversite ve bugün Türkiye'de bilim yapma olanakları. Bu konu biraz açıklama gerektiriyor. 1986'da, 21. yüzyıla hayli yakın, böyle bir konu başka bir ülkede kuşkuyla karşılanabilirdi. Bizde, hersey 12 Eylül 1980'den birkaç gün sonra, Devlet Başkanı'nın, yabancı gazetecilere de açık basın toplantılarında, üniversitede öğretim üyelerini çok sert bir dille eleştirmesiyle başladı. Bir süre sonra Devlet Başkanı, Diyarbakır Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada, üniversitede öğretim üyelerini hastederek, Türk bayrağı yere düşse, kaldırırmak için, kaç para alacaklarını sorular dıyordu. Bunun ardından yeni bir üniversite yasasının hazırlıkları başladı. Doğramacı keşfetti. Yeni yasaya Türkiye'de üniversite özerkliği tarihe karıştı. Doğramacı YÖK'ün başına getirildi. 6 Kasım 1982'ye kadar üniversitelerce yardımcı doçent kadrosuna ataması yapılmayan Dr. asistanların üniversite ile ilişkileri kesildi. Şubat 1983-Mayıs 1983 arasında 1402 Sayılı Sıkıyönetim Yasası'na dayanılarak, sadece siyasi düşünceleri nedeniyle çok sayıda öğretim üyesinin bir daha kamu hizmetinde çalıştırılmamak koşuluyla üniversitede ilişkisi kesildi. YÖK, duyulmadık işler yapıyordu. Ancak siyasal ölçütlerle açıklanabilecek atamalar yapıyor, eş dost için başka ülkelerde benzeri olmayan bölgeler açıyor, öğretim üyelerinin eşleri hakkında bilgiler topluyor, sadece

cezalandırma niteliğinde rotasyonlar çkarıyor, yakın geçmişteki özel üniversitede deneyiminin olumsuz etkilerini ve sonuçlarını hiç göz önüne almaksızın Bilkent macerasına atılıyordu. Doğramacı, üniversitede başarı oranının arttığını söyleyerek, öğrenciler bir şey bilmediğlerinden yakınıyordu. Pek çok üniversitede öğretim üyesi istifa etti. Üniversiteden uzaklaşırma ve istifaların Türkiye'ye mal yetinin düşünüldüğünü hiç sanmıyorum. Üniversitede olup bitenlerin arkasında, hiç kuşku yok ki egemen ideolojiyi benimsetme çabası yattı. Sayın Gürsoy, siz bilimsel gelişme, ideoloji ve üniversite arasındaki ilişkileri değerlendirebilir misiniz?

**G. GÜRSOY:** Tarihsel gelişme açısından baktığımız zaman, bilimin resmi ideoloji, önyargılar ve kabullenmiş doğmalara karşı bir başkaldırı niteliği taşıdığını görüyoruz. Resmi ideoloji tanımı gereği kuşuya yer vermeyen, sınırları şu ya da bu toplum düzeni tarafından belirlenmiş bir dünya görüşündür.

Bilimin en temel özelliği ise sınır tamamaz bir kuşku ve önyargıları reddeden üçüncü bir düş gürdü. Bilimsel kuşku, Batıda kılisenin kurulmuş inanç sistemine karşı bir başkaldırıyla kendini gösterdi: Yalnız bu başkaldırı sadece soyut plana inançlar düzeyinde sürüp gitseydi bilimsel gelişme o büyük ivmeyi kazanabilir miydi? Sanmıyorum. Dünyanın yuvarlak olduğunu ve güneşin çevresinde döndüğünü

ortaya atanların bulguları ve gözlem araçları uzak denizlerde seyreden ticaret gemilerine pratik yararlar sağlayamadı belki de gök bilimi o dönemde büyük sıçrayışını yapamadı. Batıda kurulmuş inanç sistemi ve kilise, önemli sarsıntılar geçirmekle beraber, nesnel dünyaya ait bilgi üretme süreciyle, kendi ideolojisi arasındaki çelişkilerin üzerine gitmedi. Aksine ona belli ölçülerde özerklik tanıarak hatta yer yer maddi destek sağlayarak eğitirmeyi yeğledi. Kuruğu düzen, bilimi egemen ideolojiye karşı bir tehlike saymak yerine onun ürününden en iyi şekilde yararlanmanın yollarını aradı buldu. Doğu ise, belirli dönemlerde ve belirli ülkelerde buna benzer esneklikler gösterse de bir uzlaşma zemini yaratamadı, daha da önemli bunu geleneklestiremedi. Kuşkusuz konuyu bu derece sematik biçimde ele almak yetmez. Batılı ve Doğu toplumların gelişme süreçlerini belirleyen çok daha önemli dinamikler var. Ama saniyorum Batılı toplumlardaki bilimsel hoşgörü geleneğinin altında ondan en iyi şekilde yararlanma rasyonelinin yattığını kabul edebiliriz.

Akıma 19. yüzyıl nörolojisinin önde gelen isimlerinden James Parkinson geliyor. Parkinson, tarihinin en bağınaz dönemini yaşayan İngiltere de takma isimle "cumhuriyetçi ve eşitlikçi" siyasal hareketler içinde ele avuçla sığmadır bir militanten bilim akademisine üye seçilebilir. Böylece hem Parkinson eğitilerek daha az "zararlı" hale ge-

tiriliyor, hem İngiliz tıbbı onun adıyla dünya tıbbına katkıda bulunuyor hem de İngiltere dünya siyasetindeki sevimsizünü dengelerecek uygar hoşgörü örneklerinden birini daha göstermiş oluyor.

1968-1969'da Danimarka'da o sırada daha çok solcu öğretim üyesi ve öğrencilerin yoğunlaştığı Roskilde Üniversitesi'nin kuruluş ve gelişme sürecini, orada çalışan bir öğretim üyesi arkadaşım aracılığıyla izlemiştim. Roskilde klasik üniversitelerden farklı olarak solcu öğretim üyelerinin öncülüğünde yeni bir eğitim sistemini deniyordu. Üniversitedeki kürsü, bölüm vb. hiyerarşik kurumların yerini hemen hemen eşit haklara ve sorumluluklara sahip öğrenci ve öğretim üyesi grupları almıştı. Araştırma ve eğitim, alan çalışmalarıyla ve tartışma toplantılarıyla yürütülüyordu. Üniversite o dönemin tüm radikal hareketlerinin özgürce kendilerini ifade edebildikleri bir yapıya sahipti. Başlangıçta gerek klasik üniversite gerekse resmi kurumlar mali desteği sınırlamak biçiminde bazı tepkiler gösterdiler ama kimse solcuları temizlemeye ve bu yapıyı değiştirmeye kalkmadı. Bir süre sonra da bu üniversitede en verimli araştırmaların yapıldığı ve en iyi yetişmiş öğrencilerin mezun edildiği anlaşılmıca bütün olanağlar sağlandı. Mezunlar yüksek ücretlerle özel ve kamu kuruluşları tarafından kapııldı. Tabii üniversitede içindeki sol egemenlik de yavaş yavaş etkisini kaybetti.

ABD'de zaman zaman bilimsel özgürlüğe kaba sınırlamalar getirdiğini, Darwin cılığı bile tahammülsüzüğünü gösterdiğini biliyoruz ama genel eğilimin, doğrudan doğruya düzeni değiştirmeyi amaçlamayan ya da bu yolda ciddi tehlike oluşturan özgürlük odaklarını "hosgoru"yle izlemek yolunda olduğunu söyleyebiliriz.

Demek istediğim, egemen ideoloji ile bilim çevreleri arasında Batılı toplumlarda sessiz bir uzlaşma sağlanmış durumda. Doğu toplumlarda ise zaten bugün kendi kimliğine sahip bağımsız bir bilimden söz edemeyiz. Özellikle doğa bilimlerinde bu böyle. Egemen ideoloji de "aman bilim üretilsin" diye bir endişe taşıyor. Dolayısıyla bir uzlaşma zemini aramak ihtiyacını duymuyor, üniversitelere daha çok



NURI KARACAN

"Universiteden uzaklaşırma ve istifaların Türkiye'ye mal yetinin düşünüldüğünü hiç sanmıyorum. Üniversitede olup bitenlerin arkasında hiç kuşku yok ki egemen ideolojiyi benimsetme çabası yattı."

rinde kültürel bir zenginlik kazanma fırsatı bulmadan, çok iyi olanaklarla iş yaşamına atılan bu insanlar şimdilik toplum düzene iyice entegre olmuş görünüyorlar.

**N. KARACAN:** Bizdeki durumla ilgili olarak ne düşünüyorsunuz?

**GÜRSOY:** Bizi herhalde demin kısa sözünü ettiğim, Doğu toplum modeli içinde ele almak gerekiyor. Gelmiş geçmiş hiçbir toplum düzene üniversitelere gerçekten özerk, araştırma ve eğitim kurumu gözüyle bakmadı. Bugün bazı çevrelerin, Türkiye de demokrasinin yaşama geçtiği ilk ve belki de tek dönem gözle baktıkları 1950-60 dönemindeki siyasal iktidar, üniversitede çevrelerindeki eleştirel yaklaşımlar karşısında bilim adamlarına 'çanlar'ına ot tikanacak kara cübbeleri derdi. 80'den sonra ise üniversiteler "anarşî yuvası" diye nitelendirildi. YÖK bu yanlış teşhisin ürünü olan ölçüsüz bir tepki yasasıdır. Yasada örneği görülmeli, türlü gariplikler sergilenmiştir. Daha amaç madde içinde, uluslararası kimliğe sahip ve içinde birçok değişik ülkeden gelen



### ÜSTÜN KORUGAN

"Üniversite içinde ve dışında bir avuç da olsa bilim adamlarının özerklik ve demokrasi savaşını sürdürmeleri gereklidir..."

Toplumun, üniversitenin, insanların, bilim nimetlerine gerçekten gereksinme duymasını sağlamak yolunda atılacak her adım özerk ve nitelikli bir üniversiteye giden yolda atılmış demektir."

yabancı öğrencilerin eğitim gördüğü üniversitelerde, "Atatürk inkılâpları ve ilkelere doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı.. Türk milletinin milli, ahlâki, insanı manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan" vatandaşlar yetiştirmesi öngörülümüştür.

Demin, Türkiye'yi Doğulu toplum modelleri içinde ele almak gereklidir. Bu dönemin bir yüzündü kuşkusuz ama bizim özellikle yetişmiş insan gücü ve az çok gelenekleşmiş üniversite yapısı bakımından oldukça farklı bir yerimiz var. Bunda, sanıyorum 2. Dünya Savaşı döneminde üniversitelerimizin kazandığı gelişme ivmesinin büyük rolü oldu. YÖK'ün ezip geçtiği bu geleneye gerçekten yazık edilmiştir. Artık klasik üniversitelerimizin hantal yapısı anımlı bir gelişme için uygun değildi ama yavaş yavaş tarafından gelen bir canlanma eğilimi de vardı. Siyasal güçlerin asıl amacı, solcuları ve demokrat unsurları temizlemekti. Türkiye'deki bütün kurumlarda olduğu gibi üniversite reformu çağdaş bilime ulaşmaya

Ama YÖK bu amaci aşan öylesine bürokratik merkeziyetçi ve katı bir düzen getirdi ki siyaset anlamada demokrasi, özgürlük gibi endişeleri olmayan birçok insan, şu ya da bu nedenle rahatsız oldu ve kurumlarından kopmaya başladı. Bu kopuş, maddi anlamda belki çok büyük boyutlara ulaşmadı ama özdeşlik duygusu ve sorumluluk düzeyinde olağanüstü bir uzlaşma oldu.

Ben dışında kalanlardan biri olarak, şimdi üniversitelerin içindeki durumu çok iyi değerlendiremem ama içerisinde kalan, sorumluluk duygusu sahibi birçok değerli bilim adamının zor günler geçirdiğini söyleyebilirim.

N.KARACAN: Sayın Korugan bize üniversiteler şimdije kadar özerkliği yeterince benimsediler mi?

Ü.KORUGAN: Ülkemizde 19. yüzyılın ortalarından bu yana, çağdaş olmaya yönelen, çabalayan bir üniversite anlayışı getirilmeye çalışılmıştır.

Fransız dilinde başlayan üniversite eğitimi kısa zamanda ana diliimde yapılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet sonrasında Üniversite reformu çağdaş bilime ulaşmaya

çalışan bir isteğin bir çabannın göstergesidir.

1961 Anayasası ile özerk üniversite olma yolunda çok önemli bir adım atılmıştır.

Bu yila kadar olan gelişim sürecine baktığımızda bir üniversite yaratma yolunda sürekli olarak bir şeyler yapıldığını görüyoruz. 1961 sonrasında en uygun gelişme ortamına kavuşan üniversitenin, bu ortamı nasıl değerlendirdiğine bakmak gereklidir.

Kendi kurallarını koymak, yöntemlerini saptamak üniversitenin çalışmasını belirleyen yasaları yapmak konusunda, kısaca, bilimsel ve idari özerkliğe sahip çıkmak konusuda üniversitelerimiz çok isteksiz davranmışlardır. Adeta bu özerklikten ürkütmüşlerdir, denebilir.

Bence sorunun can alici noktalarından biri belkide birincisi budur.

Daha iyisi, daha doğruları aramak, yanlış ve eksiki söküp atmak, gidermek yönünde işleyen özerk bir bilimsel ve idari denetim mekanizması işletilmemiştir. İşleyen mekanizma, verilen olanakları üniversitenin çatısı altında hep beraber, bidden olanlarla birlikte kullanarak yaşama yönündedir. Bu dönemde yine de bir avuç iyi niyetli araştırmacı tarafından ciddi çalışmaların yapıldığını görüyoruz. Ne de olsa bu dönemde belli bir kadro oluşturarak çalışmaya olağanı vardır ve gerçekten çalışmaya isteyen kişiler bu olanaklardan yararlanırlar.

1970'li ve özellikle 1980'li yıllarda idari ve bilimsel özerkliğin iyice kısılmış, yok denecek düzeye indirilmesi üniversitelerimizi adeta rahatlatmıştır. Artık kendilerini çalışmaya, çağın önünde gitmeye zorlayan özerklik gibi bir dertleri yoktur. Elbirliği ile Üniversite yerine Okul getirme uğrasına büyük bir heyecan ve istekle girişmişlerdir.

Özerklikten yana kesin tavır koyan, bir avuç öğretim üyesi de üniversite dışına çıkarılarak, diken-siz gül bahçesine ulaşım istenmiştir.

Üniversite olası hep verileni almış, kendisi bir talepte bulunmamıştır. Böyle olunca kendinden alınanlar karşısında da kâytsız kalmıştır.

Ne geçmişte ne de şimdi, ne üniversiteyi oluşturan kadro ne toplum, ne devlet, ne sanayi kesimi,

ne de ülkemizin kapitalizmi gerçekten üretken ve önder bir üniversiteye gereksinme duymuşlardır.

Örneğin, özerkliğin getireceği bilimsel gelişmenin teknolojimize yansımamasına gereksinme duyulmaktadır. Çünkü teknoloji ve diğer türlü bilim olduğu gibi ithal edilsin istenmektedir.

1979-1980 den sonra bilimsel araştırmaların nitelik ve nicelik yönünden azaldığını görüyoruz. Sn. Prof.Dr.Altan Onat'ın çalışması bu dönemin altını çizmektedir.

N.KARACAN: Sayın Ateş, siz aramızda, üniversitede kalan tek arkadaşınızsınız. Bir yandan 1402 Sayılı Yasa uyarınca, diğer yandan "güvenlik soruşturması" nedeniyle üniversiteden atılan, öte yandan da "statü yitiren" ve üniversite dışında kalan meslektaşlarımız... Bu koşullar altında üniversitede kalmazın gereklilikleri nelerdir? Yanlış anlamayın beni atmasaları, ben de büyük bir olasılıkla üniversiteden ayrılmayacaktım. Sadece gerçekelerinizi öğrenmek istiyorum

T.ATEŞ: Gerçekten çizdiğiniz

tablolar, birlikte yaşadığımız günlerin tablosu, çok üzüntü verici. Hiç bir meşru zemine dayanmadan, ellerindeki silahın gücüyle yaşama yetkisini kullanan kimi insanlar, "Siz, üniversitede hocaları siz kendi kendinizi yönetmekten acızzınız. Sizin yöneticilerinizi biz seçeceğiz." diyorlar ve bizler üniversite hocaları "lebbeyk efendim" diyerek görevde şu, ya da bu biçimde devam ediyoruz. Bu durumun insanı üzmemesi mümkün değil. Ancak şu kadarını söyleyeyim ki o günlerde üniversitede kalmak, gitmekten çok daha zor ve yorucuydu. Üniversiteden çektiler, ya da kendi isteği ile ayrılanlar, haksız bir duruma ve tutuma karşı direnenin, keyif ve mutluluğunu yaşamaktadır, kalanlar ise yukarıda vurguladığım tüm olumsuzluklara ek olarak, eksilen kadrolar nedeniyle artan bir yük altındaydılar. Şimdi burada kimseyi eleştirmek istemiyorum ama, kendi isteği ile üniversiteden ayrılanlar, salt kendilerine değil, bizlere de haksızlık ettiler gibime geliyor.

N.KARACAN: Sizce şu anda üniversitelerde bilim üretimi ne durumdadır?

T.ATEŞ: Türkiye'de üniversiteler hiç bir zaman özlediğimiz, ha-

### TOKTAMIŞ ATEŞ

"W.Churchill demokrasi berbat bir rejimdir der ama rejimlerin en az berbat olanı 'Gerçekten üniversitelerin YÖK öncesi yönetimleri belki çok parlak değildi, fakat şimdikinden çok daha ivivid"



yal ettiğimiz düzeye ulaşamadı. Yani bizler özlenen düzeyin altında kaldık. "Uretme" yerine "nakletme" egemen oldu. Ancak bu durumun yetersizliğinin bilincinde ve daha ileri gitmenin savasımı içindeydi. YÖK ten sonra başarı kıtasları tıtmıştır. Fakat insanların huzuru kaçırılmış, çalışma arzuları töpülenmiştir. W.Churchill "demokrasi berbat bir rejimdir der, 'ama rejimlerin en az berbat olanı 'Gerçekten üniversitelerin YÖK öncesi yönetimleri belki çok parlak değildi, fakat şimdikinden çok daha iyidir.

Gene yeni bir kıtası olarak, öğrencilerin başarı oranı ne denli yüksekse, o okul o denli başarılı sayıldı. Aslında öğrenci başarısı (ayrıca bunun nasıl sağlandığı tartışmaya değer) ayrı bir şemdir, o kurumun "bilgi üretmesi" ayrı bir şey. Buların hepsi birbirine karıştırdı.

Ayrıca gülünç bir başarı kıtası olarak, kimi üniversitelerin yatırımları ele alındı. Oysaki devletin bütür yatırımları salt siyasal bir tercih ve karardır. Akademik hiç bir yönü olmadığı gibi zaten doğası gereği olması da beklenemez. Ama ".şu kadar yatırım yaptıktı" diye ögrenen rektörler de gördük...

Cok yaygın olarak söyleyen

bir husus da şu oldu. "Efendim çalışmak isteyen çalışın, araştırma yapmak isteyen yapsın. Biz kimse nin elini tutmuyoruz. Bu görüş belki kimi bakımlardan doğrudur. Belki kimi insanların eli tutulmuştur. Fakat insanların huzuru kaçırılmış, çalışma arzuları töpülenmiştir. W.Churchill "demokrasi berbat bir rejimdir der, 'ama rejimlerin en az berbat olanı 'Gerçekten üniversitelerin YÖK öncesi yönetimleri belki çok parlak değildi, fakat şimdikinden çok daha iyidir.

N.KARACAN: Yüksek Öğretim Kanunu (YÖK)ün başka sakıncaları oldu mu?

T.ATEŞ: Elbette oldu. Akademik kariyer tümüyle alt üst edildi. Eskiden doktora doçentlik ve profesörlük; belirli tez çalışmaları çerçevesinde elde olunan ünvanları. Bu ünvanların kazanılmasında, "keyfilik" denilebilecek düzenlemeler getirildi. Yardımcı doçentlik kurumu ile genç akademisyenlere öğretim üyesi olma yolu açılması olumlu bir şeyp. Fakat bu yolu başka düzenlemeler içinde açılması da mümkün.

Akademik kariyer, geliri düşük



GENÇAY GÜRSOY

"Ben dışında kalanlardan biri olarak, şimdi üniversitelerin içindeki durumu çok iyi değerlendiremem ama içerisinde kalan, sorumluluk duygusu sahibi birçok değerli bilim adamının zor günler geçirdiğini söyleyebilirim "

bir meslektir. Daha doğrusu aranan nitelikler göz önüne alınırsa, bu nitelikteki gençlerin üniversite dışında kazanacakları para üniversiteden alabilecekleri paranın en az birkaç katıdır. Fakat eskiden bu olumsuzluğa rağmen, akademik kariyer çok ilgi çeken bir alandı. Oysaki şimdi bu yoğun ilginin bir ölçüde eksildiğini görüyoruz. Zira her şeyden önce "meslek güvencesi kal الما" Kaldı ki akademik yaşamın çeşitli aşamalarında üniversite değiştirme zorunluluğu da, mesleğe olan ilgiyi azaltan bir başka faktör olmuştur

N.KARACAN: Sayın Gürsoy,  
1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası ile  
Universiteden uzaklaştırıldıktan  
sonra bilimsel çalışmalarınızı sürdür-  
reibildiniz mi?

G GÜRSOY: Üniversite için-  
deyken Uluslararası düzeyde bilim-  
sel çalışmalar yaptığımızı söyleye-  
mem, ama gerek teknolojik gerekse  
eğitim ve araştırma alanında bir  
standartın üstüne çıkma uğraşı veri-  
yorduk. Bunun itici gücü ise, benim  
içinde bulunduğu kurumdaki (ün-  
iversitelerde az rastlanan) demokratik  
ve sorumluluk duygusu tel-

basılmak üzereyken dergilerden çı-  
karıldı. Bilim alanında düzenlediği-  
miz ve dışarıdaki meslektaşlarımı-  
zın da katıldığı tartışma toplantı-  
sına girmem arkadaşlarımı ziyaret  
etmem, oldukça kaba yöntemlerle  
yasaklandı, hatta kliniğe 'hasta ola-  
rak' kabul edilip edilmeyeceğim bi-  
le tartışma konusu yapıldı.

N.KARACAN: Bu uygulamalar doğrudan Sıkıyönetimden mi kaynaklanıyordu, yoksa Üniversite yönetiminin kendi kararları mıydı?

G.GÜRSOY: Bilemem belki kendi işgüzarlıklarındı ama Sıkıyönetimden de kaynaklansa ben bunu sineye çeken yöneticileri manevi anlamda sorumlu tutuvorum.

N.KARACAN: Sayın Ateş, Gürsoy kendi deneyimini ilettiler. Sizce Üniversite dışında da bilim yapılabılır mı?

TATEŞ: Bana kalırsa bu soru  
değişik bilim dalları göz önüne alın-  
dığında farklı biçimlerde yanıtlanabili-  
r. Özellikle laboratuvar gereklili-  
ren doğa ve sağlık bilimlerinde uni-  
versite dışında araştırma yapmanın  
peki kolay olmadığını düşünüyorum.  
Oysaki laboratuvarı içinde yaşanan  
toplum olan toplumsal bilimler açı-  
sından düşünüldüğünde, üniversite  
diğerinde araştırma yapmak pekala  
mümkün görünüyor. Ancak her şeye  
karşın, "arştırma" bir huzur ve  
ortam işidir. Bu ortamı günümüz  
üniversite yapısı içinde bulmak çok  
zor gibi görünse de, dışarda bu hu-  
zur ortamının bulanabileceğini hiç  
sanmıyorum.

N.KARACAN: Sayın Korugan, üniversitelerimiz daha iyiye gidebilir mi? Sizce bunun koşulları nelerdir?  
Ü.KORUGAN: Bu ayrıca uzun uzun tartışılacak işlenecek bir konu. Bu konuda kısaca şu noktalara dezinmek istivorum.

Üniversite içinde ve dışında, bir avuç da olsa bilim adamlarının özerklik ve demokrasi savaşını sürdürmeleri gereklidir.

Bu savaşım için nitelikli bilimsel çalışmalar ve nitelikli eğitim gereklidir.

Toplumun, üniversitenin, insanlığımızın, bilimin nimetlerine gerçekten gereksinme duymasını, sağlamaya yolunda atılacak her adımın özerk ve nitelikli bir üniversitede giden yolda atılmış demektir.

N. KARACAN. Teşekkür ederim.

# **Bir Mektup: Bir “Bilim Adamı”: Tarık Somer**

**A**şağıda bir mektubun kimi böylümlerinin fotokopisini yayılmıştı. 26 Ocak 1981 tarihi taşıyan bu mektubun altındaki imza Prof. Dr. Tarık Somer'in. Anımsanacağı gibi Somer'in rektörlüğü dönemin de ODTÜ, tarihinin en büyük buna limalarından birini yaşamıştı. 1976'da görev süresi uzatılmayarak ODTÜ rektörlüğü sona eren Somer 1980'de Uganda'da görev aldı. 1981'in son günlerinde kendisi henüz Uganda'da iken, YÖK üyesi ğine Cumhurbaşkanı'na atanacak kişiler arasında gazetelerde adımda söz edildi. 1982 Temmuzunda Ankara Üniversitesi Rektörlüğüne atanın Somer halen bu görevi sürdürür. Geçtiğimiz günlerde Türk Ocağı'nın yeniden açılış töreninde yaptığı konuşmayla dikkatleri bir kez daha çeken Somer'i okurlarımız dergimizin Mayıs 1983 sayısında ağırlanmış olan şu ilginç görüşüyle de anımsayacaklardır: "Almanların keşfettikleri bu VI ve V2 silahlarına tekrar dönmek istiyorum. Bunlar roketlerin ve füzelerin başlangıcı olan araştırmalardır. Büyük bir israrla Almanlar tıjunun üzerinde durmuştur, maalesef geç kalmışlardır.. Eğer vakit olsayıdı, bu prensipleri - Almanların 'ağır su' tabir edilen D<sub>2</sub>O dan ve hidrojen peroksitten yararlanarak nükleer bomba yapma cabaları-nükleer silahlara cevilmis-

olsaydı, belki İkinci Dünya Harbinin sonucu ve bugün doğurduğu neticeler tamamen başka olabilecekti (Somer'in bu görüşü Ankara Ticaret Odası Dergisi'nin Ocak 1975 sayısında yayımlanan "Harp Sanayiini Teknolojik Meseleleri" başlıklı yazısında yer almıştır.)

Mektubun yazıldığı kişi ola Prof.Dr. Hasan Tan'ın Şubat 1977 de ODTÜ Rektörlüğüne atanmasıyla üniversite çok ağır bir bunalım dönemine girmiştir; sekiz ay kapal kaldıktan sonra, ODTÜ'de anca Tan'ın rektörlükten ayrılmasıyla eğitime başlanabilmiştir. Tan daha sonra Libya'da Bingazi Üniversitesi'nde görev almıştır.

Bu mektubun kimi tümceleri ilk kez sayın Uğur Mumcu tarafından Cumhuriyet'te açıklanmıştı. Sayın Mumcu 29.4.1984 günü Cumhuriyet'te çıkan yazısında bu mektubu Somer'in rektör olarak atandığı günlerde elden ele gezmekle olduğunu da belirtmişti. Hem Sayın Mumcu'nun alıntılamamış olduğu kimi bölümlerin kamuoyunun bilgisine sunulması açısından hem de bir behge olarak ileriye kalması amacıyla fotokopisini yayımladığımız bu mektubun bir bölümünde ayner söyle deniyor:

*'Türkiye'den ara sıra haber alı  
yorum. Radyo hazzan alır hazzan alı*

maz. Kenan Euren sırıf sol ve CHP horkusuyla milliyetçilere yapılan eziyet ve edepsizliğe göz yummuyor. Hapisanelerde işkence sonucu sakat kalan veya ölen ülkücü çocuklar var. Ünal (ODTU ye İdari İşler Genel Md.yapmıştım) o kadar dayak yemiş ki intihara teşebbüs etmiş. "Lokantana Türkş ortak mıydı? 'sorusuna "evet" desin diye. Tırafsız görüneceğiz diye MHP'ye çatmaları nefretimi çekiyor. Geçen gün Türkş'e, Agâh Oktay Güner'e ve Sadi Somuncuoğlu'na teselli mektupları yazdım. Herhalde hapishane okunur ve mimlenir. Umurumda değil, bunu hiç düşünmüyorum Komünistlere karşı canıyla mücadele veren kişilere, yüzlercesi şehit olan, kahpece öldürülen milliyetçilere yapılan bu muameleyi hazmedemiyorum. Nurettin Paşa'nın buna karşı çıkması gerekiirdi, o bile çekmiyor. Aşk ağlatır, dert söyleter derken sizlerin de başınızı ağrıtma yım. Atillâ orada mı? Arkadaşlarından kimler var? Hepsine selâmlarımı lütfen iletiver. Son verir seni ve Naime'yi öper sağlık ve başarılar dilerim, kardeşim.

*Adres:*  
UNDP P.O Box 7184  
Kampala, UGANDA

Tariq

Seagili Hassan,  
4 Ekim 1980 tarihli mektubumu. Bir Lafita öncə Kampala, Uganda  
nidam. Cevabın üzerine iki aydır. ~~Uzun bir süredir~~ ~~onunla konuşulmamıştır.~~  
~~Şimdi~~ ~~sonra~~ ~~onunla konuşulmamıştır.~~ Son ucuz şenin ne adı  
bir, sağıltı ve hizmetlerin diliyim, Tardesim.  
Adres:  
UNDP P.O. Box 7184  
Kampala, UGANDA

# 27 Mayıs ve Demokratikleşme

M İlhan Erdost

27 Mayıs tartışılmıyor. Sağ, yirmi yedi yıldır, 27 Mayısı bitirmeye çalışıyor. Şimdi de, 27 Mayıs'a yönelik eleştiriler artıyor. Olmasaydı, 12 Mart ve 12 Eylül olmazdı deniyor. Aynı kandayım; ama büsbütün ayrı düşündüğüm için. Şöyle: 27 Mayıs, toplumun demokratikleşme doğrultusundaki deviniminin önündeki engelleri, önemli ölçüde kaldırıldığı için, toplum, yeni bir siyaset dinamizmde kazandı. Demokratik dinamikler bu ölçüde canlanmamış, demokratikleşme ve özgürlüşme hareketleri bu boyutlara ulaşmamış olsayıdı, 27 Mayıs öncesinin mevzilerine çekilen gericiliğin bu hareketleri bastırması ve gerilemesi de, doğal ki, gündeme gelmezdi.

27 Mayıs, "idamlar" dolayısıyla da tartışılmıyor. "İdam"ı onaylamak, bugün ulaştığımız düşüncelere aykırı düşünüyor. İlkın şu söylenebilir: Bugün ulaştığımız düşünceler, gene 27 Mayısla gelen özgürlüşme ortamında doğmuştur. Bir başka deyişle, Türkiye'de modern düşüncelerin kazanılmasının ve yiğinsal güçe dönüştürülmesinin temelinde, 27 Mayısla açılan demokratikleşme ortamının payı vardır.

Meclislerin, idam kararlarını, yani mahkeme kararlarını kaldırma değil, ancak infazın uygulanmasını onaylayan ya da kaldırın yasaları çıkarmak yetkisi olduğu biliniyor. Şimdi, idam kararları-

nın kaldırılması doğrultusunda bir girişim olduğuna göre, Meclis, mahkeme kararlarını "iptal" etmek gibi yetkisi dışında bir yasa çıkarmak durumuyla karşı karşıya kalacak, burada da durulmayacak, böyle bir yasa, 27 Mayısı yargılamaaya kadar varacak olan bir dizi çelişkiler yumağını içersinde taşıyacaktır.

Bu nedenlerle, 27 Mayısın özüne, onu oluşturan koşullara değinmek gereğini duyuyorum.

27 Mayıs, karşı iki siyaset görüşün biriktirdiği bir çatışmanın ürünüdür. Kapitalist ülke olarak Türkiye, (1) emperyalist sistemle bütünlüğe isteyen siyaset iktidar ile, (2) emperyalist sistemden yahut tutmaya çalışan ulusal ve bağımsızlık kemalist gelenekçi muhalefet, bu dönemin siyaset çatışmasının iki karşı ucunu belirler.

DP, emperyalist sistemle bütünlüğenin önündeki "ulusal" (ve dolayısıyla "bağımsızlıkçı") engelleri aşmak isteyen tekelleşme sürecindeki burjuvazinin temsilcisi parti konumuna gelmiştir. Sınıfsal açıdan söyle söylenebilir: Kırsal (toplak) ve dinsel feodaliteyle (gericilik) bağlaşan tekneci burjuvazi, ulusallığı ve onu siyaset alanda temsil eden küçük-burjuva demokrasisini kırmadan, emperyalist sistemle bağlaşamazdı. Baskı, ülkenin, emperyalist sistemle bağlaşmasının karşısında olan küçük-burjuva demokra-

sisine yönelmiştir. Bir başka deyişle tekneci burjuvazinin emperyalizmle bağlaşması ile küçük-burjuva ulusallığı ve demokrasisi arasındaki çelişki ve çatışma, 27 Mayıs'ın koşullarını biriktirmiştir.

DP iktidarinin, bir yandan Yabancı Sermaye ve Petrol Yasalarını çıkararak kemalizmin bağımsızlık ilkesinden sapması ve öte yandan, Çiftçi Topraklandırma Yasası'nın anti-feodal içeriğini boşaltarak, hazine topraklarının ve köy topluluklarının ortaklaşa mülkü toprakların büyük toprak sahiplerinin elinde yoğunlaşmasının yolunu açacak biçimde uygulanması ve dinsel gericiliğin daha çok kırsal alanda varlığını korumuş odaklarını (nakşibendilik, nurculuk, süleymançılık gibi) dirilerek, içerde, kemalizmin laiklik ve halkçılık ilke lerinden sapması, Cumhuriyet ilke lerine bağlı olanların, siyasal iktidara karşı muhalefetinin özünü oluşturuyor; ve siyasal iktidar, öndeği engelleri aşmak için, demokrasının sınırlarını daraltmaya yöneliyor ve bunu anti-demokratik de olsa, yasalarla başaramadığı yerde zora yöneliyor. İnönü, Anadolu'yu işgale gelen Yunan ordusu başkomutanını teslim aldığı yerde taşa tutuluyor, Hımmetdede'ye yolu kesiliyor, İncesu'da önüne askeri barikat kuruluyor. Muhalefet gibi, basın ve üniversitede baskı altındaır. Ulusal ölçekte tek iletişim aracı radyo, "Vatan Cephesi"nin şubesine dönüştürülmüştür. Anayasaya aykırı olarak kurulan ve Meclis üstü yetkiler verilen Tahkikat Komisyonu, yüce divan gibi çalışmaya başlamıştır.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın dan sonra, ekonomik bir canlanma içersine girmiştir, sınıflaşma hareketi hızlanmış, bir yandan büyuyen sermaye ve bunun yanısına işçi sınıfının siyasal çoğalması ve işçilerde yoğunlaşması, öte yandan küçük üretici ve esnaf içersinde zenginleşme ve yoksullaşmanın hızlanması, doğal olarak, siyasal hareketleri geleneksel durguluktan devingen bir canlılığa ve siyasal görüşleri, yeni oluşan ve güçlenen sınıflar ölçüsünde, çeşitlendirmeye, yeni arayışlara ve yeni, daha geniş özgürlük arayışına yöneltmiştir.

Ekonominin büyümeyen ve sınıflaşmanın olduğu kadar, siyasal gö-



27 Mayıs günü akşamı: Gazetecilerin tahliyesinin sevinci.

rüşlerin ve demokrasi istemlerinin artması karşısında, siyasal iktidar, devingen sınıf hareketleriyle birlikte oluşan siyasal bînce düşmanca bir tavır takınmıştır. Ekonomik açıdan emperyalist sistemle bağlaşırken, askeri, siyasal ve kültürel yönende sistemle bağdaşmıştır. Siyasal iktidarın, toplumsal ortamda boyveren yeni değişimleri çözümleyecek düşünsel ve siyasal arayışların önünü açması gerekirken, siyasal çözüm arayışlarını ve düşünce arayışlarını baskı altına alma ve giderek baskıyı artırma yolunu seçmiştir.

27 Mayıs, toplumsal gelişmenin önündeki bu engelleri kaldırırken, demokrasiyi, modern kurumlarıyla pekiştirme doğrultusunda adımlar attı. Bu anlamba, kendisi ilerici olduğu gibi, sonuçları bakımından da ilerici oldu.

Sorun, temeldeki değişmeden kaynaklanan toplumsal gelişmenin gerektirdiği ve bir yerde de zorladığı, yeni anayasaya sağlanmış bulunan siyasal özgürlüklerin fiili olarak uygulanması sorunuydu. Böyle olmadı. İktidarın, DP'nin de-

vamı olan siyasal partinin eline geçmesiyle, 1961 Anayasası'nın sağladığı demokratik özgürlüklerin fiili olarak uygulanması, giderek, zora dayalı yasa-disi güçlerle engellenmeye başlandı. Ekonomik gelişmenin hızlanması ve sınıfsal değişimlerin yoğunlaşması, ne denli özgürlüğün sınırlarını genişletmeyi gerektiriyorsa, baskı da o denli yoğunlaştı. 12 Mart ve 12 Eylül, tam da 27 Mayıs'a karşı olan güçlerin, 27 Mayısla sağlanan özgürlükleri, zor kullanarak ortadan kaldırarak isteyenlerin yarattıkları ortamda doğdu.

Tarihi geri çevirmek olanaksız, biliyoruz. Tarihin doğru irdelenmesi, bugünü doğru tahlil edebilmenin ve geleceği doğru olarak belirleyebilmenin önemli koşuludur. Toplumsal gelişmenin hızlandığı dönemler, değer yargularının sürekli kabuk değiştirdiği dönemlerdir. Demokrasının, gene demokratik kurallar içersinde onarılmasını da, demokratik bir ülke olarak benimsemek gereklidir. Bu anlamba, askeri müdahaleleri benimsemek olanaklı değil. Ama, yeni gelişme sürecine

giren nice ülke, bağımsızlıklarına, halkın gelişen ve yoğunlaşan bağımsızlık ve özgürlük istemlerinin temsilcisi olma görevini üstlenen askerin müdahalesiyle kavuştu. Bunun tersi de oldu. Emperyalizm, birçok ülkede, karşısında olanları bu yöntemle iktidardan uzaklaştırıldı ve yandaşlarını bu yöntemle iktidara getirdi. Bağımsızlık savaşının kırk yıl önce gerçekleştirildiği ve sınırlı da olsa on yıl önce demokratik yöntemlerle iktidarın bir başka partije devredildiği bir ülkede, askeri müdahalenin halk içersinde bütün koşullarını yaratmaktan sorumlu olanların değil, müdahalede bulunanların suçlanması, bu koşulları yaratınlarla aynı çıkış birliği içersinde olanlar açısından doğal sayılmak gereklidir. Ama demokratikleşmeyi ve özgürlüşmeyi savunanlar, egemen gerici unsurların görüşlerine destek verirlerse, orada, belki "siyasal uzlaşma"dan sözülebilir, ne var ki, bu, uzlaşma anlamında bir ulaşmayı değil, halkın demokratik haklarını egemen çevrelerle teslim etme anlamında bir ulaşmayı ifade eder.

**C**ok ilginçtir ama gerçektir: Bundan tam otuzaltı yıl önce kurulan "Türk Barışseverler Cemiyeti" ülkemizde on binlerce kilometre uzakta, Kore'de patlak veren iç savaş nedeniyle kapatılmış ve kurucuları ağır cezalara çarptırılmıştır.

Bilim ve Sanat Dergisinin 1982 Eylül (21.) sayısında, ancak sekiz sayı çıkabilen Barış Dergisini tanıtmakken, Barışseverler Cemiyeti'nden sözetmiş, Cemiyet'in kuruluşu ve kapanış olaylarını kısaca anlatmıştık.

Birleşmiş Milletler Örgütü, içinde bulunduğu yili "Uluslararası Barış Yılı" olarak ilân etti. Bir rastlantı, Türk Barışseverler Cemiyeti'nin de 36. kuruluş ve kapatılış yıl dönümüydü bu yıl. Ülkemizde ilk kez kurulan bu barış örgütünü kimler kurmuştu, amacları neydi, niçin kapatılmıştı?

Türk Barışseverler Cemiyeti, 14 Temmuz 1950 yılında İstanbul Valiliğine verilen bir dilekçeyle şahıslar tarafından kurulmuştur:

Dr. Behice Boran (Genel Başkan Felsefe Doçenti), Adnan Cemgil (Genel Sekreter, müstafi felsefe öğretmeni), Osman Fuat Toprakoğlu (Genel Sekreter Yardımcısı, avukat), Muvakkır Güran (Muhasip üye, ev kadın) üyeleri: Nevzat Kemal Özmeriç (Y.Mimar), Vahdettin Barut (Avukat), Reşat Sevinçsoy (İç Mimar), Naci Ormanlar (O tarihte Hukuk Fakültesi öğrencisi)

Cemiyet, kurulduktan sonra yayındığı ilk basın bildirisinde özetle şu görüşlere yer veriyordu: "Demokratik yolda gelişmeye ve terakki yolunda ilerlemeye çalışan memleketimizin geleceği bakımdan şerefli bir barışın idamesi hayatı bir zarurettir. (...) Sivil halka karşı kitle halinde imha silahlارının kullanıldığı bir harpte bütün milletler gibi, Türk milletinin de bu silahlارın kanun dışı edilmesini istemesi en acil bir davadır. (...) Türk Barışseverler Cemiyetinin gayesi, Türk halkın bu barış ihtiyacına tercuman olacak şerefli ve sağlam bir barış kurulması için kanunlarımızın çerçevesi içinde gerekli faaliyet ve neşriyatta bulunmak ve bütün demokratik davalarda olduğu gibi en hayatı, ve ehemmiyeti olan barış davasında da halkın iradesini belirtecek her türlü kanuni teşebbüslerde girmekti."

O sıralar Kore'de bir iç savaş başlamıştır. (Bu savaşın nedenlerini ve sonuçlarını burada birbir anlatmaya gerek var mı? Artık dünya kamuoyu biliyor bu gerçeği.) Menderes Hükümeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne danışmadan, Meclis'te bu konuya görüşmeye açmadan, Güney Kore cephesinde savaşmak üzere, 4500 kara askeri'ni Kore'ye gönderme kararı alır. Böylelikle, hiç bir ilişkimiz- hatta belki o sıralar diplomatik- olmayan bu uzak ülkeye savaş ilan edilir.

Bunun üzerine Türk Barışseverler Cemiyeti, Başkanı Behice Boran ve Genel Sekreter Adnan Cemgil imzasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına uzunca bir telgraf gönderir. Telgrafta, Hükümetin aldığı kararın Türkiye ve Birleşmiş Milletler anayasalarına aykırı olduğu Birleşmiş Milletler'e böyle bir yükümlülüğümüzün olmadığı olan ülkelerin de B.M. anayasasının 43 maddesi uyarınca bazı özel koşullarının doğmuş olması gerektiği belirtilir. Türkiye'nin Kore'deki silahlı anlaşmazlığı asker göndererek katılacağına, Hindistan örneği barış görüşmelerinde bulunmasının daha yarınca olacağı önerilir. Ayrıca açık anlamda savaş ilanı demek olan bu "asker gönderme" kararının Hükümetin değil Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yetkisinde olduğu hatırlatılarak, her şeyden önce ulusal çatılarımıza ve dünya barışına hiç de uygun olmayan bu kararın düzeltilemesi isteği 'saygıyla arz ve takdim' edilir.

Arkasından Türk Barışseverler Cemiyeti başlıklı ve imzalı tüm 53 satır olan ve 'Aziz Türk Halkına' hitaben yazılmış bir bildiri bastırılır. Mahkeme tutanaklarına göre 25 bin adedi kâğıt hariç, 55 liraya bastırılan bu bildiriler, 26 Temmuz 1950 tarihinde öğleden önce, Vahdettin Barut tarafından matbaadan alınarak Cemiyet'in Beşiktaş'taki Merkezine getirilir. O gün akşam saatlerinde (17-18 gibi) Adnan Cemgil Beyoğlu'nda, Nevzat Kemal Özmeriç Samatya'da Reşat Sevinçsoy Eyüp ve Fener semtlerinde, Naci Ormanlar ise Beşiktaş ve Ortaköy'de taşıdıkları bildirileri dağıtımlarıdır. Özmeriç ve Ormanlar dağıtım sırasında polisçe yakalanmışlardır. İki gün sonra bütün kurucu üyeleri gözaltına alınmış, hakla-



### Remzi İnanç

rında soruşturma açılmış ve tutulanmışlardır. Sanıkların evleri ve Cemiyet merkezi sıkı bir aramadan geçmiştir. Henüz dağıtılmayan pek çok bildiri ele geçmiştir.

Türk Barışseverler Cemiyeti'nin kurucuları, yayındıkları söz konusu bildiriden ötürü Ankara Garibon Komutanlığı 2. No.lu Askeri Mahkemesinde yargılardılar. (Esas: 950/14, Karar: 950/15) 30 Aralık 1950'de Gerekçeli Hüküm Fikası açıklandı. Barışçular ağır cezalara çarptırıldılar. Mahkemenin hüküm verirken dayandığı T.C.K.'nın 161. maddesi 'Ammenin telâş ve heyecanını mucip olacak veya halkın maneviyatını kiracak veya düşman karşısında memleketin mukavemetini azaltacak şekilde asılsız, müba lağalı veya maksadı mahsus'a müsterit havadis yarmak' biçiminde bir suç tanımıyor, son fıkrası da maddeyi 'suhlu zamanında' bile uyu-

lamaya olanak veriyordu.

Mahkeme şu üyelerden oluşmuştur. Başkan: Kur. Albay Necmettin Ökten, Duruşma Yargıcı: Bilâl Akar, Üye Kur. Vb. Hidayet Arkun. Kurulun içinde bir hukukçu üye vardır ve o da Savcının iddialarına ve öbür üye arkadaşlarının kararlarına katılmamaktadır. Karşı düşüncesinde (muhalefet serhinde) dava konusu bildirinin asla propaganda unsurları taşımadığını ayrıca sanıkların 'tekrar tevkifleri' nin gereksiz olduğunu ileri sürmüştür.

Dava Askeri Yargıtay'a gelir. İkinci Ceza Dairesi kararı 'Görevsizlik' yönünden bozar. Askeri Yargıtay Genel Kurulu, İkinci Ceza Dairesinin bu kararını kaldırır ve davanın yeniden görüşülmesi için mahkemesine gönderir.

İkinci duruşma yine Ankara Garibon Komutanlığı 2. No.lu As-

keri Mahkemesinde görülür. (Esas: 951/14, Karar: 951/16) Mahkeme Kurulu bu kez söyledir. Başkan: Sv. Albay Nuri Sansal, Duruşma Yargıcı: 1.Sınıf As.Ad.Yargıç Eyüp Sabri Baran, Üye Kurmay Bnb. Vasfi Arkun. Gerekçeli Hüküm 13 Haziran 1951 tarihinde açıklanır. Bu karar oldukça ilginçtir. Çünkü karar da mahkeme üyeleri bildirilen yola çıkararak, Kore Savaşına karar veren Menderes Hükümetini nerdeye aklamaya çalışırlar. Burada 16 sayfalık gerekçeli hükmü özetelemeye bile elbette olanak yok. Ancak kararda kimi cümleleri aktarmadan ede medik:

'İstiklal ve emniyetini Birleşmiş Milletler andlaşmasına bağlamış ve buna inanmış olan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Kore'de bozulan barış nizamının yeniden teşsi için Güvenlik Meclisi kararı ile girişilmiş olan askeri hareketlere iştiraki dahi bir vecibe bilmiş ve milli menfaatlere uygun görmüştür. (...) Hindistan Başbakanı (gibi) asker göndermek' yerine barışçılık öğütleri yapmakla yetinmek, Türk milletinin karakterine ve ahde vefa düturuna sadakatine uymayacağı gibi aynı şekilde bir tecavüze uğradığımız takdirde barışçılık ve ulaşma yolundaki öğütler ve tavsiyelerle geçirilecek zaman içinde savunmamızda yalnız kalmak gibi feci neticelere şimdiden rıza göstermek olur ki beyannamedeki bu fikir de milli menfaatlerimize ve gerçeklere uygun görüşmemiştir' (...). "Amerika'nın büyük menfaatları yanında Türkiye Cumhuriyetinin menfaati komünist saldırganlığının, Birleşmiş Milletler kuvvetleriyle her yerde ve her zaman durdurulması idealinin tahakkuk etmesidir. Beyannamedeki sözler ise bu idealin aksinedir."

Mahkemenin savcının bir iddiasını değerlendirdikten yaptığı su saptamayı da burada aktarmayı önemli bulduk: 'Saveci tarafından, beyannamenenin yurdumuza karşı emperyalist emeller besleyen Sovyet Rusya ve onun direktifi altında olan komünist barışçı teşekküler tarafından yapıla gelmekte olan barış propagandalarındaki teze uygun bir mana ve ruh taşıdığı ileri sürülmüş ise de sanıkların Sovyet tezinin propagandasını yaptıklarına veya hariçteki herhangi bir teşekkül ile irtibatları olduğuna dair müsbet

delil bulunmadığından, esasen başka bir dava mevzuu olabilecek olan bu nokta üzerinde durulmamıştır.'

Mahkemenin tek hukukçu üyesi As.Adli Yargıç Eyüp Sabri Baran'ın karşı düşüncesi (muhalefet serhisi) tam bir sayfadır. Yargıç Baran, sözkonusu davanın niteliği işleniş tarzı ve oluşumu bakımından askeri mahkemelerce değil, sivil mahkemelerce görülmeli kanıdır. Dayanak olarak da, o sıralar çıkmış olan Basın Kanunu'nun maddelerini anmaktadır.

Sonuç olarak Türk Barışseverler Cemiyeti'nin kurucuları yayıldıkları bildiriden ötürü ortalamada bir yıl üçer ay ağır hapis cezası alırlar. Zaten uzun zaman tutuklu kaldıkları için hükümden sonra az süre daha içerde kalırlar.

Aradan yıllar geçti. Türk Barışseverler Cemiyeti kurucularını mahkum eden 161. maddenin son fıkrası 1962 yılında kaldırıldı. Böylelikle bu maddenin barış zamanında uygulama olanağı kalmadı.

Aradan yine yıllar geçti. Kore'de şimdiki durum nedir? A.B.D.nin ordan burdan derlediği askerlerle arka çıkmaya, korumaya gittiği Güney Kore'nin o günkü yöneticilerin den kimler kaldı? Nelerdeki şimdiden rıza göstermek olur ki beyannamedeki bu fikir de milli menfaatlerimize ve gerçeklere uygun görüşmemiştir? ! Yine hürriyet ve demokrasi uğruna A.B.D. Kore savaşından 15 yıl sonra Vietnam'a girdi. Bu kez de Kuzey'e karşı Güney Vietnam saflarında görüldü. A.B.D. ne çok seviyordu, özellikle çekik gözü Güney'liler? Oradan da boyunun ölçüsünü alarak döndü. Geride yüz binlerce ölü bir o kadar yıkım ve pislik bırakarak.

Çok merak ediyorum: A.B.D. Vietnam savaşsı sırasında - epeyi de zorlanmıştı - neden yine Birleşmiş Milletleri de kullanarak, müttefiklerinden hele hele Türkiye'den oralarla asker istemedi? Bilemeziz, belki de istemiştir. Ama artık toplumların ve uluslararası bilinçlenme düzeyi giderek değişen B.M. deki denge olayı gözardı edilemeyecek kadar önem kazanmıştır. Bunu A.B.D. de görmektedir. Şimdi de huzur-suzluğunun bir nedeni de bundandır.

1986 Uluslararası Barış Yılı'nın gerçekten barış getirmesini diliyor, Türk Barışseverler Cemiyeti kurucularını saygıyla anıyoruz. □

# Kit'lerin Özelleştirilmesi Üzerine

İlhan Tekeli

## GİRİŞ

**K**İT. (Kamu İktisadi Teşebbüsleri) nin satılması fikri yeni değil. KİT'ler kurulduğu günden beri gündemde. Sümerbank kuruluşunda bile bu fikir var. Celal Bayar, geçmiş kapitalistleşen Almanya deneyinin etkisi altında, devletin bir alanda sanayi işletmelerini kurmasını, bu alanda gelişme sağlandıktan sonra bu işletmeleri özel kesime devrederek sağladığı kaynaklarla yeni alanlarda yatırım yapmasını; bu yolla sanayinin çeşitlenmesini öngöryordu. Bu model özel sektörün Türkiye'deki yapısal özellikleri dolayısıyla işlememiştir. İsmet İnönü'nün sözleriyle: "Devlet elinde olan fabrikaları özel kesime devretmek isteyen kuramcılar en taşın zamanlarda isteklerini uygulayamamışlardır." 1982 yılında da TÜSİAD başkanı Ali Koçman; "bizim KİT'lerin mülkiyetinde talebimiz yok, sadece etkin olarak işlemesini istiyoruz" diyor. Öte yandan özel kesim firmalarının başarılılıklarını sonucu devletin eline getirir.

**G**enel fabrikaların sayısı gün geçtikçe artıyor. Son yılların çarpıcı örnekleri Asil Çelik, Paktaş vb Sümerbank'ın fabrikalarının yarısı özel kesimden devlete geçmiş. Bu olgular alt alta sıralandıktan sonra sormak gerekiyor. Özelleştirmeden amaçlanan esas hedef nedir? Özelleştirmeden amaçlanan, küçük birikimleri olan kesimlerin birikimlerine özelleştirme kampanyası içinde ekoyabilmek, bunu da ANAP ekonomik felsefesi paralelinde kullanabilmektedir.

Oysa bu özelleştirme programının halka sunulusu çok farklı bir söylem içinde olmaktadır. KİT'lerin ekonomiye bir yük olduğu, etkin çalışma olmadığı, özel kesime satılmasıyla etkinliğinin artacağı, KİT'lerin tarihsel bir zaruret içinde ortaya çıktı, bugün özel kesimin başarılı gelişmesi sonucunda böyle bir zorunluluğun kalmadığı söylemektedir; temel amaç gizlenmektedir. Bu nedenle bir yorumu ulaşmadan önce bu savları birer birer ele alalım.

## ÖZEL KESİM BUGÜN YETERLİ YATIRIM YAPMAKTA MIDIR?

Türk ekonomisinin bir bunalım içinde olduğu açıklıdır. Bu bunalıma teşhis koymak için masaya yatırılan hep kamu kesimi olmakta, eleştiriler ona yöneliktedir; özel kesimin performansı hiç sorgulanmaktadır. Böyle olunca da bulunan günah kecişi KİT'ler olmaktadır, ortaya çıkan çözüm de KİT'lerin özelleştirilmesi olmaktadır.

Oysa özel kesimi sorgularsak, özel kesimin sorunları ön plâna gelecek, bulunacak çözüm de KİT'ler olacaktır. Bir özelleştirme programının başlangıç varsayımları özel kesimin yatırım yapma istekli olmasıdır. Oysa istatistikler tam tersini gösteriyor. Süleyman Özmenek'in gelir dağılımı konusunda yaptığı araştırma, 1977 yılında ücret ve maaşların milli gelir içindeki payı yüzde 36,8, kapitalist kesim geliri diye biliceğimiz faiz kâr-kira gelinin payı yüzde 34,1 iken, 1985 yılında maaş ve ücretlerin payının yüzde 19,5'e düşüğünü; buna karşılık kapitalist kesimin payının yüzde 62,7'ye çıktığını göstermektedir. Milli gelir içindeki payı yüzde 28,5 gibi inanılmaz ölçülerde artmış olan kapitalist kesim, artan bu payını ne yapmaktadır? Geniş halk kitlelerinin bu eşitsiz dağılıma katlanması bulunabilecek tek gereklilik, artan payın yatırıma düşmesi olabilir. Günümüzdeki sıkıntılarla geleceğin refahı için katlanılabilir. 1973-1977 döneminde, Türkiye, milli gelirinin yüzde 20,2'sini yatırıma dönüştürmüştür. Bu yatırımin yüzde 51,1'ini devlet, yüzde 49,1'ini özel kesim yapmıştır. Oysa 1985 yılında milli gelirin yatırıma dönüştürülen kesimi yüzde 18,7'ye düşmüştür. Bu yatırım içinde kamu kesimi payı yüzde 59,95'e yükselirken, özel kesim payı yüzde 40,05'e gerilemiştir. Özel kesim yatırımlarının payı milli gelirin yüzde 10,2'sinden yüzde 7,5' una düşmüştür.

Bu sayılar karşımıza ilginç bir görünüm çıkarıyor. Halk kesimleri, eğer, milli gelirden alındıkları paylarında yüzde 28'e varan kayıplarını devlete aktarsaları Türkiye'de devletçilik yoluyla bir yatırım patlaması doğurulabilirdi. Oysa bu kapitalist kesime aktarıldığından bir yatırım düşmesi olmuştur.

Kamu kesiminin etkinliğine dair

O halde açık bir sonuçla karşı karşıyayız: Özel kesim yatırım yapmamaktadır. 1930'larda da sanayiye yatırım yapmayan özel kesime karşı bulunan çözüm devletçilik olmuştur. Günümüzde de, inceleme masasına özel kesimi yatırımcı benzer sonuçlara ulaşabilmektedir.

## KİT'LER KAMUYA BİR YÜK MÜDÜR, BUNALIM KOŞULLARINA UYUM YAPABİLMEKTE MIDİRLER?

KİT'lerin özel kesim kuruluşlarına göre daha az etkin olduğunu ileri sürmek ne kadar olanaklıdır? Daha temel tartışmalara girmeden önce görgül bazı saptamalar yapalı:

Bunun için Osman Ulagay'ın 500 Büyük Kuruluş ve Özal Ekonomisi başlıklı yazısından bazı bulguları aktarıyorum.

"Enflasyonun çeşitli endekslere göre yüzde 50 dolayında gerçekleştiği 1984 yılında 500 büyük sanayi firmasının iç pazardaki ciroları yüzde 73 artmış. Özel kesim firmalarında iç pazardaki ciro artışı yüzde 59 olurken kamu kuruluşlarındaki artış yüzde 85'i bulmuştur.

500 büyük kuruluşun bilanço kârları yüzde 107 artarken bu artış oranı özel firmalarda yüzde 64 olmuş. Kamu kuruluşlarında ise yüzde 175 olarak gerçekleşmiş.

Öz sermaye özel firmalarda yüzde 66, kamu kuruluşlarında yüzde 145; ödenmemiş sermaye özel firmalarda yüzde 108, kamu kuruluşlarında ise yüzde 260 artmış.

Çalışan personel başına net kâr özel firmalarda yüzde 62, kamu kuruluşlarında yüzde 202 artmış; maaş ve ücretlerin yaratılan katma değerdeki payı ise özel firmalarda 1983'te yüzde 42,7'den 1984'te yüzde 38,2'ye, kamu kuruluşlarında 1983'te yüzde 74,9'dan 1984'te yüzde 57,4'e düşmüştür."

Alıntıları daha da uzatmaya gerek yok. Kamu kesiminin yaşanan ekonomik bunalım koşullarına özel kesimden daha iyi uyum yaptığı gösteriliyor. Kamu kesimi hem de bu etkinliği özel kesimden yana ve kamu kesimini bir yük olarak gören bir iktidar döneminde gerçekleştiriyor.

Kamu kesiminin etkinliğine dair



örnekleri yalnız günümüzde değil, tarih içinde de görüyoruz. İşte 14 ay içinde yapılmış işletmeye açılan Nazilli Fabrikası, işte 1930 dünyada bunalımı içinde hem yeni hatlar yaparak hem de hat km.'si başına geliri artırıp masrafı azaltarak çok kârlı çalışan demiryolları, işte yabancı sermayenin zarar ettiği ferro krom işletmesini kâra geçirilen devlet işletmeciliği.

Görgül saptamaların ortaya kodugu bu durum çok açık; özel kesimin etkinliğinin bir mit olduğu ortaya çıkıyor.

Soruna daha kuramsal olarak bakarsak, kamu kesiminin özel kesimden daha etkin olmadığını ileri sürenin olağanüstülarından da söz edilebilir. Denilebilir ki özel kesimin temel amacı kârını en çoga çıkarmaktır, oysa kamu kesiminin amacı kamu yararını en çoga çıkarmaktır. Amaç fonksiyonları farklı olan iki işletmenin etkinliğini bunlardan birinin amacı olan kâr'a göre karşılaştırmak doğru olmaz. Kârlılığı düşük bir kamu işletmesinin mutlaka etkin olmadığı ileri sürülemez. Kamu işletmesi, kendi amaç fonksiyonuna göre çok etkin bir işletme olabilir.

## COK KÂR EDEN İŞLETMELERİ SATIP KÂR ETMEYENLERİ DEVLET ELİNDE TUTMAYA NE DEMELİ?

Devlet temel ekonomik politikalarını saptayan çalışmaları yabancılara emanet edemez. Oysa özelleştirme konusundaki raporlar yabancılara hazırlanıyor. Yine gazetelere yansyan haberlere göre çok büyük paralar ödenerek alınan tavsiyelerin bazıları şunlar:

Türkiye'de 22 çimento fabrikasının satışı konusunda bir rapor hazırlayan Fransız Semametra Şirketi; kâr eden batıda 11 fabrikanın rayiç değerinin 5 misli altında

bir değerle satmasını, zarar eden doğudaki 11 fabrikanın devlet elinde kalmasını öneriyor.

Morgan Guaranty, Etibank'ın en kârî işletmesi olan Bor Tesisleri'nin Etibank'tan koparılarak ayrıca satmasını öneriyor. Etibank, dünya bor rezervlerinin 2/3'üne sahip, ABD şirketi US Boraks, dünyada pazar payının yüzde 70'ine sahip. Etibank çalışarak payını yüzde 30'a çıkarmış; yüzde 50'ye ulaşmayı amaçlarken bu satışla US Boraks'ın dünya hakimiyetini kurmuş olacak.

Tabii bu örnekler çok çarpıcı; satışın esas amacının kamu kesimindeki kârîlığı ya da etkinliği artırmak olmadığını, tersine kamu kesimini kamu yarına ters düşe de zayıflatmak olduğunu ortaya koyuyor. Bu yargı bizi bir başka noktaya getiriyor. Özelleştirme programında pragmatik kaygıların değil ideolojik kaygıların ağır bastığını ortaya koyuyor.

#### AZ KÂRLILARIN SATIŞI ÜZERİNE BİR ÖRNEK

Lazard Frères şirketinin, kârîlik oranı çok yüksek olmayan THY'nin satışı için önerdiği ise şöyle; kapital değeri 100 milyon dolar olan şirketin hisse senetlerinin yüzde 10'unu çalışanlara, yüzde 15'ini uzak doğuda çalışan bir yabancı uçak şirketine, yüzde 20'sini ise Boğaz Köprüsü'nde olduğu gibi bir gelire katılım sertifikasyıyla halka satmak.

Bu örnek özelleştirme kampanyasının düşünsel tutarsızlıklarını sergilemek için çok yararlı. Özellikle üzerinde durulması gereken nokta şu; hisselerin yüzde 55'i devlet elinde kalıyor. Öyle ise kuruluşun özel kesim eline geçerek etkinlik kazanması yolunda bir kaygı yok. Türk halkına, Boğaz Köprüsü'nde olduğu gibi, bir gelire katılım sertifikası satılması da iki bakımdan ilginç. Bir yandan, ashında hisse senedi satılmış olmuyor, bir tür iç borçlanmaya gidiliyor, devlet tahvili satılıyor. Öte yandan Türkiye'de özel kesimi hisse senedi sahiplerine kârdan yeterince pay dağıtmaması dolayısıyla Türk sermaye piyasasında hisse senetlerinin rağbet bulmayışının bir göstergesi oluyor ve özel kesimin bir başka sağılsız yanını sergiliyor.

Yüzde 15 hissenin yabancı bir uçak şirketine satılmasına gelince bu da ümitli değil; birçok ülke uçak şirketleri hisselerini satışa çıkarma çabasında, Japon Hava Yolları, İngiliz Hava Yolları, Lufthansa, Malezya, Singapur, Şili Hava Yolları ile Alitalya hisselerini satmaya çalışıyor.

Hava yollarının hisselerinin satışı bu zorluklar varken, yer hizmetleri sunmada tekel konumundaki USAŞ'ın satışında böyle engeller yok. Bu tekel konumundaki şirkete yabancı sermaye talip, Morgan Guaranty; bu şirketin tekel konumunu korunarak satılmasını öneriyor. Böylece Türkiye'de Tütün'de, Çay'da vb kesimlerde dev-

let tekeli parçalamayı kendine görev edinen ANAP, yabancı sermaye için tekel durumunu koruma ile karşı karşıya kalıyor. Özel kesim için ilginç olan tekeller cluyor.

Zaten Türkiye'de özel kesimin yapısı tekeli. 1976 yılında yapılan bir araştırma, Türkiye'de, 126 sanayi sektöründen 73'ünde tek firmaların tüm üretimin yüzde 25'inden fazlasını denetlediğini ortaya koyuyor. Bu gelişmiş Batı ülkelere göre çok yüksek bir değeri ifade ediyor. Bu nedenle; eğer KİT'lerin satışı, halka hisse senedi satışı şeklinde değil de Türk özel kesime satış şeklinde yapılrsa tekelleşmenin güçlenmesi demek olacaktır. Bu da, kamu tekellerinin parçalanarak özelleştirilmesinden tüketicinin kârî çıkmayacağını gösteriyor.

#### SONUÇ YERİNE

İngiltere'de başlayan "özelleşme" akımının 24 Ocak felsefesiyle birlikte Türkiye'ye geliş, Türkiye'nin ekonomik gelişmesinde çok önemli roller üstlenmiş ve Türk demokrasisinin işlerliğinin sağlanmasında çok önemli işlevleri olan KİT'lerin tahrîp edilmesine neden olacaktır. ANAP iktidarı bu konuda çok önemli yol almıştır. Bu programı savunmak için ileri sürülen savılar çelişkilerle doludur. KİT'lerin tahrîp edilmesi Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal yapısında gelecekte çok ciddi sorunlar doğuracaktır.

Hava yollarının hisselerinin satışı bu zorluklar varken, yer hizmetleri sunmada tekel konumundaki USAŞ'ın satışında böyle engeller yok. Bu tekel konumundaki şirkete yabancı sermaye talip, Morgan Guaranty; bu şirketin tekel konumunu korunarak satılmasını öneriyor. Böylece Türkiye'de Tütün'de, Çay'da vb kesimlerde dev-



# Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

## Duran Taraklı

### 1.GİRİŞ

Son günlerin en güncel konularından biri Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) oldu. Hazırlık çalışmaları Keban Barajı ile birlikte 1930'larda başlatılan GAP, nedendir bilinmez, ancak Karakaya ve Atatürk barajlarının temellerinin atılması ve projenin büyük fiziki yatırımlarının bir bölümünün daha uygulanmasıyla gündemdeki yerini almaya başladı. Başta politikacılar olmak üzere, toplumun ilgili kesimleri de, daha düné kadar bu projeye ilgi göstermemişlerdi.

### 2.GAP'IN TANITILMASI (1)

#### 2.1 Kısa GAP

GAP 12 büyük projeden oluşmaktadır. Projeye 15 baraj ile 18 hidroelektrik santralin yapılması öngörmektedir. Böylece yılda toplam 22 milyar kilowatt saat hidroelektrik enerjisi üretilicek ve 18 mil-

yon dönüm arazi sulanabilecektir. Üretilen elektrik enerjisi Türkiye'de halen üretilen enerjiye eşdeğer olacak, sulanacak arazi genişliği ise, bugüne kadar sulaması devlet eliyle gerçekleştirilen 15 milyon dönüm alandan, 3 milyon dönüm daha fazla olacaktır. Başka bir şekilde ele alırsak, GAP ile sulanacak alan, Türkiye de bundan sonra sulanabilecek alanın yüzde 33.81'ine, tüm sulanabilir alanın yüzde 21.18'ine eşdeğerdir. Yaratılacak hidroelektrik güç ise, mevcut gücün 4 katına eşit olacaktır.

#### 2.2.GAP'ın Konumu

GAP projesi içerisinde Gaziantepe, Adıyaman, Urfa, Diyarbakır, Mardin ve Siirt illeri yer almaktadır. Bu alanda kalan ovaları ise, Gaziantep, Urfa, Adıyaman, Kâhta, Besni, Kaysun, Diyarbakır Havzası, Urfa-Harran, Mardin Ceylanpınar, Nusaybin ve Silopi-Cizre ovaları olarak sıralamak mümkündür.

#### 2.3.Nüfus ve Köy Sayısı

1985 nüfus sayımlarına göre GAP içerisinde yer alan illerin toplam nüfusu 4 milyon 445 bin 806 dir. Başka bir deyişle ülke nüfusunun %8.65'i bu bölgede yaşamaktadır. Ülke genelinde kilometre kareye düşen insan sayısı 66 iken bu bölgede 60'tır.

Bölgede okur-yazarlık oranı erkeklerde yüzde 60, kadınlarda yüzde 30 un altındadır. Türkiye genelindeki aynı ortamlar ise sırasıyla yüzde 75 ve 50 dir.

GAP alanındaki köy sayısı 4110'dur. Bunların yüzde 46'sı dağın k köydür. Köy merkezleri ve mezralarla birlikte, kırsal alandaki yerleşim sayısı 9258'e ulaşmaktadır.

#### 2.4.Toprak Varlığı

Toprak varlığı Fırat ve Dicle nehirleri arasında uzanan geniş ovalardan oluşturmaktadır. Bölgedeki ovaların 1 milyon 555 bin 153 hektarlık bölümünü arazi sınırlandırması çalışması bitirilmiştir. Arazi sınırlandırma çalışması tamamlanmış olanlara, ön inceleme aşamasında

(\*) Doç.Dr.ODTU Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü  
(1) Duran Taraklı, Deveçidi Sulama (Güneydoğu Anadolu Projesi İçerisinde Bir Örnek) -Birinci kitap, Bugünkü Durum Ankara , 1985 (Çoğaltılmış).

## BİLAR A.Ş.DİKİLİ SANAT FESTİVALİNDE

I. Dikili Kültür ve Sanat Festivali 10-13 Temmuz tarihleri arasında düzenleniyor. Dikili Belediyesi'nin düzenlediği festivalin bilimsel danışmanlığını BİLAR A.Ş yapıyor. BİLAR A.Ş'nin 'EKİN PARKETİ' çerçevesinde, festival süresince çeşitli sanatçı, yazar, gazeteci ve bilim adamlarının katılacağı etkinlikler yer alıyor. Bu arada festivalin son günü de Dikili'de 'Olof Palme Parkı' hizmete açılacak. Açılış töreninde Rahmi Saltuk ile De-

niz Türkali konser verecek, Tahsin Sarac da şiirlerini okuyacak. Ayrıca, Aziz Nesin, Reha İsvan, Haluk Gerger, Ali Sirmen'in katılacağı ve Prof. Cevat Geray'ın yöneteceği 'Barış Paneli' yapılacak.

Festivalde ayrıca Timur Selçuk, Hale Soygazi, Yılmaz Onay ve

Jülide Güllüzar'ın katılacakları 'Gençlik Paneli', Deniz Türkali'nin 'Kutsal Aile' oyunu, Kitap Sergisi Aziz Nesin, Ali Sirmen, Jülide Güllüzar, Haluk Gerger, Reha İsvan,

Yalçın Pekşen, Erbil Tuşalp, Yılmaz Onay ve M.Tali Öngören'in imza günleri IFSAK sanatçlarının fotoğraf sergileri, 'Adı Vasfiye' film gösterisi çocuk oyuncuları, sokak konseri, tiyatro etkinlikleri, genç toplulukların konserleri de yer almaktır.

Sanatçı ve yazarların çeşitli kahvehane sohbetleri de yapacakları festival Timur Selçuk, Rahmi Saltuk ve Yeni Türkü'nün katılacakları konser ile son bulacak.

sulama gelişmesi önerilen ovaların genişliği de eklendiğinde, GAP'ın toplam toprak kaynaklarının genişliği 2 milyon hektarı aşmaktadır.

## 2.5 Su Kaynağı

Bölgemin su kaynakları, yerüstü ve yeraltı kaynaklarından oluşmaktadır. Bölgede pınar ve göl olarak önemli bir su kaynağı bulunmamaktadır.

Güneydoğu Anadolu bölgesinin başlıca akarsuları Fırat ve Dicle ile bunlara bölge sınırları içerisinde katılan kollarıdır. Ülkemizin en büyük akarsuyu olan Fırat'ın, Atatürk baraj yerindeki yıllık ortalama akımı  $26.6 \times 10^9 \text{ m}^3$  tür. Aynı değer, Birecik yakınlarında  $30 \times 10^9 \text{ m}^3$ 'e ulaşmaktadır.

Ülkemizin ikinci büyük akarsuyu olan Dicle de, İlsa baraj yeri yakınlarında, yıllık ortalama  $15 \times 10^9 \text{ m}^3$ 'akıma ulaşmaktadır. Bu noktadan sonra Dicle'ye sınırlarımız içerisinde yalnızca Kızılısu katılmaktadır. Ancak sınırlarımız dışında Dicle ve Fırat'a katılan, fakat proje bölgesinde yer alan 6 adet daha çayın bulunduğu belirtmekte de yarar vardır.

Yeraltı suyu olarak, Diyarbakır ovalarında  $240 \times 10^6 \text{ m}^3$ , Gaziantep ovalarında  $9 \times 10^6 \text{ m}^3$ , Harran'da  $190 \times 10^6 \text{ m}^3$ , Ceylanpınar'da  $852 \times 10^6 \text{ m}^3$ , Suruç ovalarında  $47 \times 10^6 \text{ m}^3$  güvenilir yeraltı suyu kaynağı saptanmıştır.

## 2.6 Tarım İşletmelerinin Yapısı

Elimizde mevcut istatistik verilere göre GAP'ta 230 bin 949 tarım işletmesi 1 milyon 891 bin 592 hektar arazi işletmektedir. Ortalama işletme genişliği 8.19 hektardır. İşlenen arazinin yüzde 94 ü çiftçilerin yüzde 50.5'i tarafından işlenirken, arazinin diğer yarısı (yüzde 49.5) çiftçilerin yüzde 6'sının elinde bulunmaktadır. En büyük dilimdeki ortalama işletme genişliği (341.1 hektar), en küçük dilimdeki ortalaması işletme genişliğinin (1.4 hektar) 244 katıdır. Özette, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, tarım topraklarının işletmeler arasındaki dağılımında önemli dengesizlikler vardır. Bu dengesizliğin yarattığı başta sosyal yapı bozukluğunun ya-

nında, üretim artışı ve tarım teknolojisinin benimsenmesinde de olumsuz etkilerin olacağı gözlenmekte ve bilinmektedir.

## 2.7 GAP'ta Önerilen Tesisler ve Gap in Enerji ve Sulama Potansiyeli

Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında 16 adedi ana nehir barajı, 30 adedi ovada sulama şebekesi üzerinde inşa edilecek ara depolama ve birisi de yükleme havuzu olmak üzere 47 adet depolama tesisi düşünülmektedir. Bu depolama tesislerinin eteginde 18 adet hidroelektrik santrali inşa edilecektir. Ayrıca pompaj sulamaları için de 86 adet pompa istasyonunun yapımı gerekmektedir. Atatürk Barajının sularını Harran ve Ceylanpınar ovalarına akıtacak olan herbiri 26 kilometre uzunluğundaki iki ayrı sulama tünelinin de dünyanın en uzun sulama tüneleri olacağını da burada belirtmekte yarar vardır.

Tüm bu fiziki yatırımlarla, ulusal sisteme yılda  $21795 \times 10^6 \text{ kWh}$  enerji katkısı olacaktır. Ayrıca önce de belirtildiği gibi 1.2 milyon hektar arazi sulanacaktır.

Halen bölgede Keban ve Nusaybin hidroelektrik santralları üretimde bulunmaktadır. Karakaya Barajı hidroelektrik santralinin yapım çalışmaları devam etmektedir. GAP'ta halen 22 küçük sulama tesisi ile 39060 hektar alan sulanmaktadır.

GAP'la ilgili olarak buraya kadar verilen bilgiler, kamuoyuna sunulan bilgilerdir. Büyüklükleri itibarıyle haklı olarak heyecan ve gurur kaynağı olmaktadır. Ancak, projeden beklenen yararların sağlanması yalnız fiziki yatırımların bitirilmesi ile elde edilebilecek kadar kolay değildir. Bir dizi önlem alınması ve bir demet sorunun mutlaka çözülmeli gereklidir. Sonuca yararlı olur düşüncesiyle, GAP içerisinde yer alan Deveğecidi sulama alanında, 1982 yılında yapılan incelemenin bazı sonuçlarını ele almakta yarar var.

## 3.GAP'ta Bir sulama Projesi: Deveğecidi Sulama Şebekesi

Deveğecidi Barajı, Deveğecidi Çay'ı üzerinde ve Diyarbakır'ın 27 km kuzey batısında inşa edilmiştir. Sulama şebekesi 1972 yılında işletmeye açılmıştır. Sulama şebekesiyle 7500 hektar alanın sulanması amaçlanmıştır.

Deveğecidi sulama alanında, iki tanesi hala Diyarbakır'ın mahallesi haline gelmiş olan 18 köy ve bu köylere bağlı 13 mezra ile birlikte 31 yerleşim yeri bulunmaktadır.

## 3.1 Köy ve İşletmelerde Mülkiyet

Deveğecidi sulama alanında yer alan 31 yerleşim merkezinden 18 yerleşim merkezinin mülkiyeti 16 aileye, geri kalan 13 yerleşim merkezinin mülkiyeti ise köylülere aittir.

Sulama şebekesine giren 31 yerleşme merkezinde 1701 ailenin bulunduğu saptanmıştır. Bu ailelerin 399'u (yüzde 23.46) işlenen toprakların tamamının mülkiyetine sahiptir. Geri kalan 1302 (yüzde 76.54) ailenin ise hiç toprağı yoktur. Bazıları kira veya ortaklık usulü arazî işledikleri için, toprak işleyen aile sayısı 786 ya çıkmaktadır. Buralardan sadece 680'i sulama suyun dan yararlanmaktadır.

Bu sayısal verilerin sonuçları bizleri, GAP'ta toprak mülkiyeti dağılımının ne denli bozuk olabileceği konusunda uyarmalıdır. Bozuk bir toprak mülkiyeti dağılımının sosyal, ekonomik ve hatta politik olumsuz etkileri ancak kapsamlı bir toprak reformu uygulamasıyla giderilebilir. Sonuçta sulama suyunu kullanacak ve bunu ekonomik yara ra dönüştürecek çiftçi olacağına göre, bu konuda çok geç kalındığı da ortadadır.

GAP'ta toprak reformu konusunda, kaybedilen zamanı da kazandıracak kapsamlı bir uygulamaya hemen başlanmalıdır. Bu uygulama, sulama ile gelecek yoğun tarım tekniğinin gerektirdiği ek nüfusu da kapsamalıdır. Elimizdeki çok genel verilere göre, sulama ile GAP ta ve yalnız tarım kesiminde, ek olarak her yaşta 2.5 milyon nüfusa gerek vardır. Bu nedenle toprak reformu uygulaması bölgeye olacak göçlerin dengeli ve düzenli yapılması sorununu da çözmeliidir.

## 3.2 Deveğecidi Sulama Tesislerinin Kullanımı ve GAP Genelinde Düşündürükler

Başlangıç yılı olan 1972'den 1983'e kadar geçen 11 yıllık sürede, Devlet Su İşlerinin işletmeyi tam anlamıyla denetim altına alabilmesini söylemek olanaksızdır. Bu nedenle sulama randımanının sulanabilecek alan yüzde 26'ya kadar

düşüğü yıllar olmuştur.

Sulama alanında bilinçli bir bilgi deseni uygulanmadığı gibi, sulama suyu da gereğinden fazla kullanılmaktadır. Bunun sonucu olarak sulama şebekesinde yüzde 85 oranında pamuk ekimine, ya da tarım dışı 6. sınıf arazide yüzde 44'e kadar çeltik ekimine rastlamak ve çeltijke bir büyümeye mevsiminde ortalamada 70 kez sulama suyu verilmesi hiç de şaşırtıcı gelmemektedir.

Sulama şebekesinin başında çiftçilerin, DSİ'nin tüm örgütlenmesine karşın, kaçak su kullanımı adeta doğal olmaya başlamıştır. Bu nedenle şebekenin sonundaki çiftçilerin sulama suyu bulamamaktan doğan şikayetleri yaygındır.

Sulama şebekesi içerisinde çiftçi ve devlet işbirliğinin gerçekleşmesi en az düzeydedir. Çiftçilerin şebekeye sahip çıkma yönündeki eğilimleri yok denecek kadar azdır. Bunun en tipik örneğini sulama şebekesi içerisinde uzunluğu 125.9 km ye varan 50 adet kanalet tipi tersiyer kanalın 1982 yılı saptalıklarına göre 19.3 km lik uzunluğu ve 16 ayrı yerinden yöre halkı tarafından kırılması teşkil etmektedir.

Şebeke alanı içerisinde kamu kuruluşlarının işbirliğine ve yeterli hizmetlerine rastlamak olası değildir. Yayımlanması ise yok denilebilir. Sonuçta her türlü tarımsal verim sulamadan 10 yıl sonra bile olması gerekenin ancak yarısına ulaşmıştır.

Deveğecidi sulama şebekesi daha önce de belirttiğimiz gibi GAP içerisinde yer almaktadır. Tarım kesiminde yapılan yatırımların ve planların başarısı çiftçinin tarlasında uyguladığı teknike bağlıdır. Belki hiçbir kesimde insan unsuru bu kadar önemli değildir. Çiftçinin başarısı ise mülkiyet, eğitim, teknoloji, kredi, ulaşım, pazarlama ve değerlendirme aşamalarının halkalarının düzenli bir şekilde biraraya getirilmesi ile olasıdır. Yoksa toplum, yapılan yatırımların bir kısmının Deveğecidi sulama şebekesinde olduğu gibi elden çıkması veya beklenen yararların umulandan çok daha uzun sürede derlenmesinin acı sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaktır.

## 3.3 Deveğecidi Sulama Alanındaki

## Tarım İşletmelerinde Nüfus

Tarım işletmelerinde ortalama aile genişliği 9.70 tir. İşletmelerdeki nüfusun en yüksek dilimini çocuk nüfus (0-14) oluşturmaktadır. İşletmeler ortalamasında çocuk nüfus oranı yüzde 53.29 dur.

Aynı oran 1980 nüfus sayımı sonuçlarına göre Diyarbakır ili ortalamasında yüzde 50.88, Türkiye ortalamasında ise yüzde 38.97 dir. 1977 yılında Bolu'nun Mudurnu ilçesinde yaptığı bir araştırmada bu oran tarım işletmelerinde yüzde 27.40 olarak bulunmuştur.

Bu nüfus yapısı planlara tarım kesiminde ve tarım kesiminin dışında yapılacak yatırımların çapını ve ekonomik olarak geçerlilik süresini göstermesi bakımından önemlidir. Yalnız sonuçları itibarıyle hiç de iç açıcı bir durum göstermemektedir. Bu tablonun normale çevrilmesinin ne kadar zor ve uzun zaman alacağını söylemeye bilmem gerek var mı? Ama bu konuda etkili ve kalıcı hangi proje hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur diyede sormadan edemiyor insan.

## 3.4 Deveğecidi Sulama Şebekesinin Planlamasında Karşılaşılan Güçlükler ve GAP Genelinde Düşündürükler

1982 yılından beri sürdürdüğüm araştırmada beni en fazla üzен ve en fazla yoran konu bitki deseninin saptanması için gerekli verilerin sağlanması konusu olmuştur. Bu konudaki bilimsel çalışmalar sayы ve kapsam bakımından son derece yetersizdir.

Her ne kadar 1976 yılında Şanlıurfa'da bu amaçla bir araştırma enstitüsü kurulmuş ise de bu enstitünün personel araç ve gereç bakımından GAP'in sorunlarının üstesinden gelecek düzeyde örgütlenmesini söylemek olanaklı değildir. Şimdiye kadar çoktan sonuçlarının alınmış ve çiftçeye intikal ettirilmesi için gerekli çalışmaların bitirilmiş olması gereken en acil konular bile yansız kalmaktadır. Örneğin sulu tarımda yetiştirecek bitki türleri, bunların vegetasyon süresi, uygulanacak teknik hizmetler, bitki nöbetleme sistemi ve benzeri temel konularda bile ancak yokluktan bahsedilebilinir.

Hele GAP'a tarımsal üretim bakımından verilecek ana hedefler konusunda hiçbir yetkiliden bir tek

kelime işitilmiş değildir. Diyelim ki GAP'ta hala mevcut küçük sulama şebekelerinde görüldüğü gibi GAP'ın genelinde yüzde 80 oranında pamuk ekilse ve birim araziden umulan verim sağlansa Türkiye'nin hala ürettiği kültüllerin pamuk üretimi en az 3 katı yalnız GAP'tan sağlanacaktır. İstenen sonuç bu mu?

Eğer buysa, bugün ürettiği pamuğun ancak yüzde 40'ını işe yelen ve elde ettiği pamuklu mamullerin iç tüketimden artan kısmını dış satma ayıran Türkiye'nin pamuk ipliği ve pamuklu giyim eşyası için 2000'li yılların dış pazarı yeterli olmayacaktır. Ama kütülpamuğu (hammadde) ucuz veya pahalı satabiliriz nasıl olsa. Bu sonucu alacağım inanın GAP'la övünmeye pek fazla hakkımız olmayacağıdır. Eğer pamuk değil başka şeyler üretmek amaçlanmıştır deniliyorsa bunun da belirgin olarak simdilerde ortaya konulması gerekmektedir. Ama ne yazık ki bu konuda bilimsel, yeterli ve devlet politikasına temel alınabilecek hiçbir çalışma yapılmamıştır.

## 4 SONUÇ

Görlüyorum ki GAP bir makalenin çerçevesinde genel hatlarıyla bile sıyrılmayacak kadar büyük tür. Yer darlığından, fiziki yerleşim, yönetim, tarımsal sanayi, tarım dışı sanayi, ulaşım, enerji ve benzeri konulara dokunmak olağımı bile bulmadık.

GAP övünülecek, heyecan duyulacak kadar büyük bir projedir. GAP'tan Türkiye mutlaka yüzakıyla çıkmalıdır. Bunun aksını düşünmek bile korku vericidir.

Yalnız GAP, bugüne kadar kamuoyuna sunulduğu gibi bir fiziki yatırımlar demetinden de ibaret değildir. Düşünce insana heyecan ve gurur veren bu fiziki yatırımlar, aysbergin su üzerindeki kısımidır. Bunun altındaki kısımlar ise projenin başarısı için gerekli sosyal, ekonomik ve politik çalışmalar demetinden olmaktadır.

GAP, uluslararası görüşmek ve başıyla bitirmek zorunda olduğu muz bir bayrak yaşır. Bu nedenle GAP'ın başarı ve başarısızlığı bir kişiye, bir kurum veya kuruluşun bu denli kapsamlı bir projenin üstesinden gelmesi de söz konusu değildir □



# Dünya Kooperatifçilik Günü

Nedim Tarhan

"Uluslararası Kooperatifler Birliği Merkez Komitesi"nin 1922 yılında Milano'da aldığı karar uyarınca her yıl Temmuz ayının birinci Cumartesi günü "DÜNYA KOOPERATİFÇİLİK GÜNÜ" olarak kutlanmaktadır.

1986 yılı Dünya Kooperatifçilik Günü 5 Temmuz 1986 Cumartesi günü kutlanacaktır.

Bu günün ülkemiz ve dünya kooperatifçilik hareketi için yeni kazanımların elde edildiği bir gün olması en içten dileğimizdir.

Dünya Kooperatifçilik Günü Türkiye ve Dünya Kooperatifçilerine kutlu olsun.

N.T.

5 Temmuz 1986 Cumartesi günü, tüm dünya kooperatifçileri 64. dünya kooperatifçilik gününü kutlayacaklardır. Değişik ırk, dil, din ve ülkeden 360 milyon kooperatifçi bu önemli günde aynı yerlerde de olsalar, birbirlerini tanımasalar da ortak sorunların etrafında bir araya geleceklerdir.

Bazı istisnalar dışında hemen her ülkede "dünya kooperatifçilik günü" kutlanacak; bu amaçla seminerler yapılacak, paneller, ya-

rışmalar, sergiler, festivaller düzenlenecektir. Her yıl olduğu gibi, bu yıl da;

- Kooperatiflerarası dayanışma,
- İşbirliğini koruma,
- Ekonomik büyümeye katkıda bulunma ve

- Dünya barışını garanti altına alma gibi konularda yeni olanaklar araştırılacaktır.

Ayrıca, temel kooperatifçilik prensiplerinin ışığı altında ulusal

kooperatifçilik hareketlerinin dünü, bugünü ve yarını gözden geçirilecektir.

O nedenle, Dünya Kooperatifçilik Günü'nde bizim de ulusal kooperatifçilik hareketimizin bugüne dek geçirdiği aşamaları, önumzde duran sorunları ve yapılması gerekenleri ciddi şekilde değerlendirmemiz gerekmektedir.

100 yılı aşkın bir geçmişte olan ve "imece'ler, "ahilik" gibi kurumlar ile kökeni daha da eski yllara dayanan ulusal kooperatifçilik hareketimiz özellikle Cumhuriyet döneminde gelişme göstermeye başlamıştır.

1930 yıllarda kurulup faaliyet göstermeye başlayan tarım satış ve tarım kredi kooperatifleri günümüzde kooperatif olma özelliğini yitirmişlerdir. Bu kooperatifler özellikle 1985 yılında yapılan yasal düzenlemeler sonucu birer ortaklık niteliğinde bırakılmıştır. Kooperatifçiliğin en önemli prensiplerinden "demokratik yönetim" ve "Bir ortak - bir oy" prensipleri bu kooperatiflerde uygulanmamaktadır. Kooperatif genel kurullarında seçilen yöneticiler iktidar partisinin işine gelmediği zaman rahatlıkla görevden alınmakta, yerine iktidar yanlısı kişiler atanmaktadır.

24 Ocak 1980 tarihinden bu yana ekonomide liberalleşmeyi savunan düşünce, özel sektör üzerinde devlet müdahalesini ve yönlendirmesini reddederken, kooperatifler üzerinde müdahaleci ve baskıcı düzenlemeler yapmayı yeğlemektedir.

Bir yandan "kooperatiflerde siyasi faaliyet yasak", "kooperatif - siyasi parti işbirliği yasak" gibi tezler ileri sürülmüşken öte yandan kooperatif genel kurulları sırasında, kooperatif politikalarının belirlenmesinde, partizanlığı, iktidar partileri, devlet kendisi yapmaktadır.

Yanlış tarım politikalarının eftirilmesinden, köylü haklarının savunulmasından rahatsız olan iktidarlar ve çevreler, partizanlığı çıkar yol olarak görürler. Kooperatif yönetiminde olan kişilerin, kooperatif ortaklarının çıkarlarını savunmak yerine, iktidarın izlediği politikayı yanlış ta olsa desteklemesi beklenmektedir. Bu çağdaş düşüncenin, köylülerin, ortak

38

oldukları kooperatiflerin yönetiminde söz sahibi olmasını istemektedir.

İşte o nedenledir ki, tarım satış ve tarım kredi kooperatiflerinde ortaklar bu kooperatiflerin yöneticilerini seçememekte, ürün alım-satım politikasını belirleyememekte, yatırım politikasını saptayamamaktadır. Oysa, günümüzde kooperatif ortakları kendi yönetim organlarını seçebilmeli, kooperatifin ürün alım-satım politikasını belirleyemeli ve yatırım alanlarını kendisi saptayabilmelidir.

Küçüklerin kendi kooperatiflerinin sahibi olmalıdır.

1163 sayılı Kooperatifler Yasası'na göre kurulup, yönetilen Köy Kalkınma ve öteki tarımsal amaçlı kooperatifler de ise; kooperatif genel kurullarının yaptırılmaması, kooperatif kurma girişimlerinin engellenmesi, kooperatif yatırımlarının yarın kalmasına neden olan engeller ve bu kooperatifler üzerinde sürdürülen anti-demokratik tavırlar ciddi birer sorun olarak karşımızda durmaktadır. Köylülerin kit tasarıflarla kurdukları kooperatiflerin etkin hale gelmesi ve kooperatif yatırımlarının işletmeye geçirilmesi kaçınılmaz bir hal almıştır.

Kooperatifler bir an önce demokratik bir yapıya kavuşturularak, bu kuruluşların ulusal kal-



"Türkiye tarımında verimliliği artırıcı köylü örgütlenmesini teşvik edici kararlar almak zorundayız."

kınmaya katkısı sağlanmalıdır. Bu amaçla siyasal iktidarlar karşısında bağımsız, köylü haklarını ve ulusal çıkarları savunan, demokratik düzeni kooperatif hareketin ayrılmaz bir parçası olarak gören bir anlayışı kooperatiflerde egemen kılmak zorundayız.

Bu alanda yapılacak çalışmaların başarıya kavuşabilmesi için, öncelikle kooperatif ortağı köylülerin kendi örgütlerine sahip çıkışları gerekmektedir.

Günümüzde kooperatiflerin bağımsızlığı ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bugün artık, ülkelerin çoğunda kooperatifler Bakanlık'ının kurulması, Kooperatifler Yasası'nın çıkarılması istenmemektedir; bu kurumların kooperatiflerin çalışma alanını daraltacağı ve kooperatifler üzerindeki baskıları artıracağı ileri sürülmektedir.

2000 yılına yaklaşırken dünya kooperatifçilik hareketi "kooperatiflerarası işbirliği" üzerinde çalışmaktadır. Bu amaçla komisyonlar kurulmakta, araştırmalar yapılmaktadır. Kooperatifler bir yandan ulusal üretimi artırma ve değerlendirmeye çalışma yaparken öte yandan da ürün alım-satımı, sigortacılık, taşıma, bankacılık ve ortak yatırım gibi konularda işbirliği olanaklarını araştırmaktadır. Bu durum, gelecekte kooperatiflerin uluslararası düzeyde etkin olmayı amaçladıklarını ortaya koymaktadır.

Durum böyle iken, bir tarım ülkesi olan Türkiye'de tarım kooperatiflerinin çağın koşullarına uygun, demokratik bir yapıya kavuşturulması üzücüdür.

Dünya da yetersiz beslenme ve açlık sorunları giderek artarken, Türkiye tarımında verimliliği artırıcı, köylü örgütlenmesini teşvik edici kararlar almak zorundayız.

Geniş tarımsal potansiyeli bulunan ülkemizde köylülerin örgütlenmesi, üretimin artırılması ve gelir dağılımında dengenin sağlanması uluslararası kazanç olacaktır. Tarımsal üretimi artırmak, ekonomik gelişimi sağlamak için gerekli önlemleri almadan, köylülerin örgütlenmesini engellersek tarımsal üretim daha da azalacak, gelir dağılımı daha da bozulacaktır.

Türkiye tarımının ve kooperatifçilik hareketinin geniş boyutlu sorunları karşı karşıya bulunduğu bir ortamda Dünya kooperatifçilik Günü kutlanacaktır. 5 Temmuz 1986 Dünya Kooperatifçilik Günü'nün ülkemiz ve dünya kooperatifçilik hareketi için yeni kazanımların elde edildiği bir gün olması en içten dileğimizdir. 64. Dünya Kooperatifçilik Günü kutlu olsun.

## Olgular Sayılarla Nasıl Yakalanmalı?

Feride Altan

**S**on yıllarda, Devlet İstatistik Enstitüsü'nde (bundan böyle DİE olarak geçecek) bilimsel çalışma ortamı, büyük yaralar aldı. Üniversitelerde, Devlet Planlama Teşkilatı'nda, TRT'de ve diğer kurumlarda olduğu gibi, DİE'de de "yetişmiş insan gücü'nün bir bölümü, baskı dönemi aracılığıyla topluma dayatılan iktisadi politika uğruna devre dışı bırakıldı.

Yanlış ekonomik politikaların biriktirdiği "sorun'lara, bir de petrol şoku eklenince, Türkiye'de, 70'li yılların sonları ve 80'lerin başında yoğun bir kriz dönemi yaşandı. Bu krizin rakamsal görüntüsü, DİE'de bir tartışmaya yolaştı. Bu, bilimsel kuşkuculuğu ve salt gerçeğin araştırılmasını ilke edinенlerle, edinmeyenler arasındaki bir tartışmaya ve odak noktasını "ulusal gelir" hesaplarının, gerceği yansıtip yansıtmadığı kuşkusunu oluşturuyordu.

Kuşkularını dile getirmek isteyen bir avuç DİE uzmanı ile günlük ve "dönemsel" kaygıları ön planda tutan üst yönetim arasındaki bu tartışma, bilimsellik üzerinde titreyen 70 kadar uzman, teknisyen ve memurun kurumdan uzaklaştırılmalıdır.

riyla sonuçlandı. Enstitü, dikensiz gül bahçesine dönüştürüldü.

YÖK gibi, DİE'de de bugün, üst yönetim, kendi yarattığı "kan kaybını" yurt dışından "ithal" yoluyla kapatmayı düşünüyor. Bu na ilişkin olarak basında yer alan haberler, bu satırların yazarını, hızlı bir geriye bakışla, 60'lı yillara götürdü.

O yıllarda, planlı döneme geçişin özellikleri nedeniyle, DİE'de de çalışma ortamı, bugünden çok farklıydı. Planlama Kurumu'nun var oluşu, ne boyutta uygulanırsa uygulansın, bir plan olgusunun sağladığı itici güç çalışanlarda, acemiliği hızla gideren büyük bir öğrenme çökusu yaratmıştı. O dönemde, hem DPT'nda, hem de onunla yakın ilişkide olan DİE'de ve giderek bütün kurumlarda çok şey öğrenildi. Toplumun yaşadığı bir bakıma "Aydınlanma Çağı" diyebileceğimiz o günlerde, kurumlar da bilimsel çalışma ve araştırma konularında daha doğanaklı hale geldiler.

Bugün genel olarak istatistiksel verilerin, özel olarak da ulusal gelir hesaplarının "iyileştirilmesi" amacıyla çağrılmaları düşünülen yabancı uzmanlara umut bağlamak, buna karşılık yılların deney birikimine sahip, yetişmiş, ülkedeki sosyolojik ve ekonomik yapılanma biçimini çok daha iyi bilen Türk teknisyenleri devre dışı bırakmak, genel "İthal modası"na uygun düşse de, ülkeye çıkarlarına hiç uygun değil.

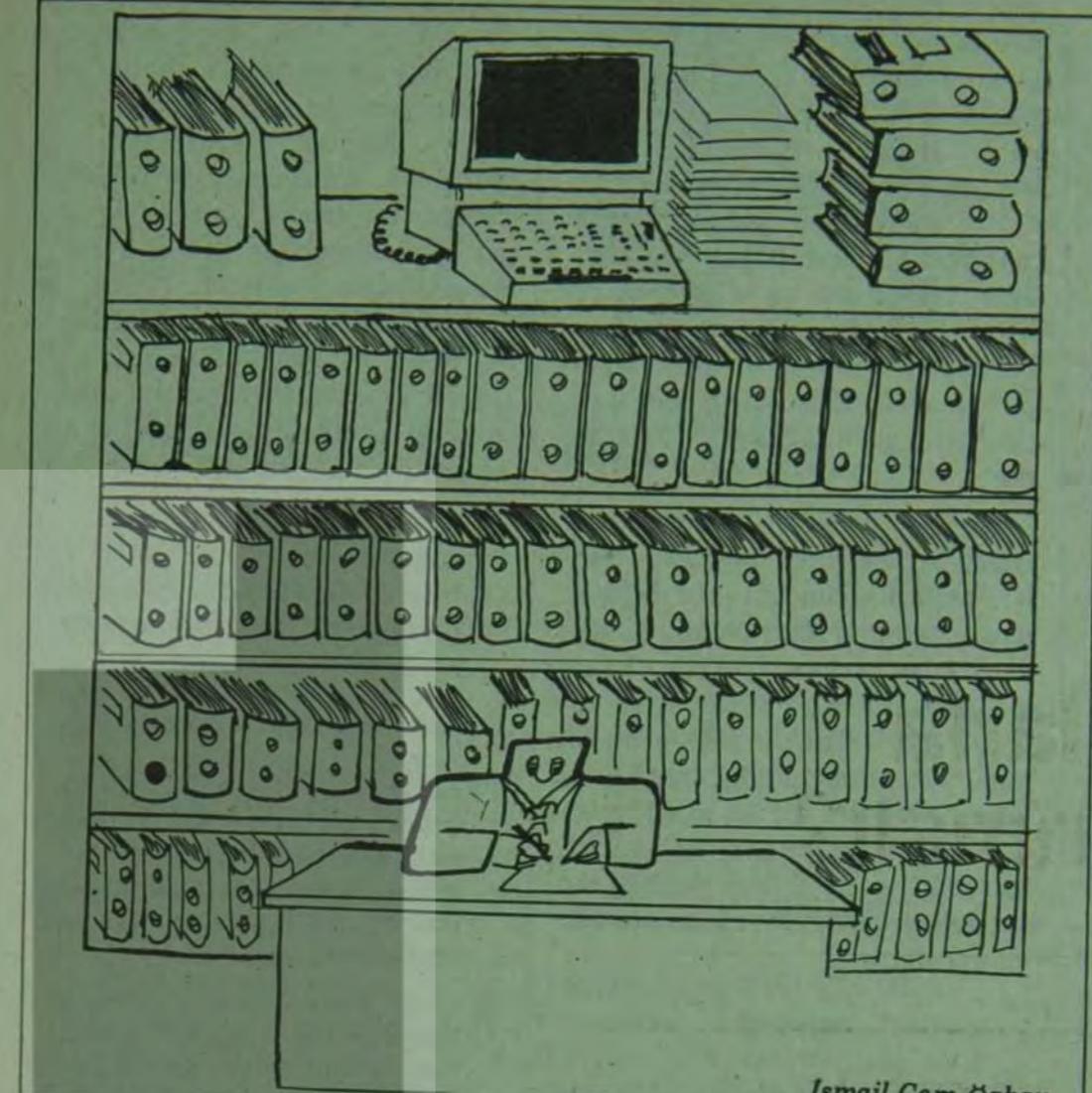
## OLGULAR, SAYILARLA NASIL YAKALANIR?

İstatistikle uğraşanlar, çoğalan, azalan, değişen olguları, sayılarla nasıl yakalamalı? Yaşamda binlerce değişik konuda, ilk bakışta sayılamayacak kadar çok olgu birikiyor. "Kayıt" işlemi, bu olgulardan istatistiksel bilgi edinmenin ilk aşaması. Olanaklı ise "tüm alan"dan, değilse o alanı temsil edecek bir "örneklemme"den kaydedilecek bilgiler, daha sonra kavramsal ayırmalar yapılarak tanımlanıyor ve kodlanıyor. Aynı tanıma giren değerler toplanarak bir araya getiriliyor, böylece çeşitli noktalarda, birbirinden kopuk aynı tür olgular, istatistiksel bilgi haline dönüşüyor. Bu bilgi, gerçeği ne kadar çok kavrarsa, o kadar çok "güvenilirlik" kazanıyor.

DİE, "çok"la uğraşırken ilke-  
si ne olmalı? "Çok"la uğraşmak yo-  
rucusu bir iş. İstatistik yıllıklarındaki  
bir satırlık bilgide, belki yüzlerce  
çalışanın emeği var. Bu emege kar-  
şılık, işin özünden gelen bir de  
"hata payı" var. DİE'nin görevi, bu  
hata payını en aza indirmek ve sü-  
rekli değişen bir toplumda, "deği-  
şirlik'i, olası en kısa zaman aralik-  
larında yakalamak. Kisaca, "çabuk  
ve güvenilir bilgi" temel ilke olmalı.  
Bunun da yolu, kurumda, herşey-  
den önce "bilimsel kuşkuculuk"un  
egemen olması, dinamik bir kadro-  
ya, "tartışma ortamı"nın sağlanma-  
sına gidiyor.

Yazının başlarında da degenildiği gibi, DİE, hıgın bu ortamdan uzak. Uzak olduğu için de güvenilirlik ve şabukluk ilkeleri, DİE ile ilgili gündemden hiç düşmemekte, DİE içinde veri güvenilirliğini, gereği gibi tartışmadığı için, kendisi dışarda, güvenilirliği tartışılan bir kurum olmakta.

Örneğin, "indeksler" konusun-



*Ismail Cem Ozkan*

da, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı, İstanbul Ticaret Odası ve DİE indeksleri arasındaki farklılıklar, basın tarafından ortaya konuluyor. Oysa, kaynaktan ve kapsamdan doğan bu farklılıklar, son derece doğal

Hem indekslerindeki "ağırlıklar"ın yeniliğine hem de indekse giren madde sayısının diğer iki kurumdan çok fazla olmasına karşın DİE kendini savunurken, gene de inandırıcı olamıyor.

DIE, geçmişte çabukluk ilkesine uymazdı, bugün de uymuyor. Buna gerekçe olarak işlerin çokluğu ve hacmi gösteriliyor. Öyleyse DIE'nin, işleri arasında bir "öncelik" sıralaması yapması ve insan ögesinin gelişmesine olanak sağlama gereklidir. İnsan gücü yeterince geliştirilemiyorsa, çağın sunduğu teknik olanaqlardan yararlanmak da o derecede güçleşiyor. Sayıları milyonları aşan yiğinsal işlemleri gerçekleştirmek, insan gücünü aşıyor. Bu nedenle istatistik kurumlarında, bilgi-

işlem birimleri, vazgeçilmez öğeler oluyor. DİE'de ise, insana gerekli önem verilmemiği için bilgi-işlem araçlarından garip hatalarla dolu so-

nuçlar çıkıyor!.. Bu kez çabalar,  
o garip hataları düzeltmeye yönelik-

## ÇOĞUNLUĞUN YARARINA BİR İSTATİSTİK

DİE, diğer kurumlar gibi, çağdaş bir yapılanmaya, ancak çoğunlu ve özgürlükü bir demokrasinin gelişmesiyle kavuşabilir ve ancak o zaman çoğunluğun yarına, işlevler

üstlenebilir. Çağdaş bir istatistik üretimi, "panoromik" bilgileri tablolar halinde yayinallyamaktan çok, bu bilgileri analiz ederek, toplumsal ve ekonomik yaşamı, daha açıklayıcı, yepyeni ürünler ortaya koyucu biçimde olmalı. DİE'nin bugünkü üretiminde ise panoromik tablolar çoğulukta. DİE'de bir anlamda "açıklayıcı" çalışmalarla örnek olarak, sadece birkaç gösterge var. Bunlar "Ulusal Gelir Hesapları", "Toptan Eşya", "Tüketicili Fiyat İndeksleri" ve benzer birkaç indeksten oluşuyor.

Bu birkaç göstergede bile, eksikler pek çok. Örneğin, yukarıda de-  
ğinildiği gibi, ulusal gelir hesapları  
izerinde yoğunlaşan kuskular bir

yana "Milli Muhasebe" çalışmalarında tam bir geriye sayma söz konusu.

1972 yılında, bu konuda büyük yol alınmıştı. Birleşmiş Milletler'in önerilerine uygun olarak yapılan "Konsolide Dört Milli Hesap", Devlet, Mali Kuruluşlar ve "Dış Alem" konulu muhasebe hesapları, 1973'de "Türkiye Milli Geliri ve Harcamaları" başlığı ile, DİE tarafından yayınlanmıştı. Bugün ise, o çalışmalarдан arta kalan, sadece 1985 yıllığındaki iki tablo<sup>1</sup>. Bunlardan biri "Gayri Safi Milli Harcamalar" tablosu. Bu tabloda, devlet ve özel kesimin sonul (nihai) harcama sırlarında, yedi yıldır üç nokta yan yanalar görülüyor. Bu (...) lar, bilgi derlenemediği anlamına geliyor!.. 1978'den bu yana bilgi derlenemiyor ama, tablonun başlığı değişmiyor: Milli Harcamalar.

Diger tablo ise, "Dış İşlemler Hesabı" tablosu. Bu tabloda da 1980'den bu yana, (...) lar göze çarpıyor. Yani bilgi derlenemiyor!.. Ya da elde edilemivor!..

Bugünkü haliyle, DİE, bir araştırmacı kurumu ve enstitü olmaktan çok bir genel müdürlük görünümünde. Kendi anketlerinin ve sayımlarının yanı sıra, diğer kurumların topayip verdiği rakamları, bazan olduğunu gibi, bazan işlemden geçirerek, spk "façon imalat" gibi, istatistik oketicilerine sunuyor. Bu yüzden de, yaratıcı işlere zaman ayıramıyor.

Oysa istatistik toplanacak konuda, özenli bir seçme yapmak zorunlu. DİE, bu seçmeyi, toplumu iyidinlatıcı yönde yapmıyor.

DİE, görevini, çoğunluğun yarına nasıl yapar? Bu noktada, ulusal gelir hesaplarının geliştirilmesi, deksler ve gelir bölüşümüne öncek verilmesi önem kazanmaktadır:

1. Ulusal Gelir Hesaplarının Getirilmesi: Ekonominin her yıl ne kadar büyüğü, siyasal iktidarların uyguladığı ekonomik politikaların plam başarısını ya da başarısızlığını gösteren, en önemli göstergeler. Bunun "gerçek" biçimde belirlenmesi, başarı ya da başarısızlık konunda toplumun doğru bilgilendirilmesinin önemli bir koşulu. O halde, E'nin bu hesaplara çok önem vermesi, bilgi derleme ve değerlendirmeye açısından sürekli bir iyileştirme başı içinde olması gereklidir.

çıuslu geür nesaplarında, zayıf halkalar "hizmet kesimi" olarak görülmektedir. Özellikle, ticaret sektöründe istatistiksel sorunlar var: Bu sektörde, dev süper-marketler ve holdinglerin "ticaret şirketleri" ile köy ve gecekondu bakkallarına kadar uzanan geleneksel yapı, bir arada sürüyor. Bu sektörün, ulusal gelire katkısını doğru belirlemek için, artık hesaplama yöntemini değiştirmek, nasıl ki, büyük imalat işyerleri, dönemlik anketlerle izleniyor, büyük ticaret işyerlerinin de aynı biçimde, dönemlik anketlerle izlenmesi gerekiyor.

Mali işlemlerin açılığa kavuşması açısından, "fon akımı" çalış, malarının büyük önemi var. Bu çalışma, yillardır, Merkez Bankası, DPT ve DİE arasında, birbirinin üzerine atılarak savsaklanıyor! Oysa bu üç kuruluşun işbirliği ile bu çalışma yapılabileseydi, bugün parasal fonlann, "hane-halkı", Devlet ve benzeri hangi ekonomik öğeler tarafından yaratılıp, hangi kesimlerin yararına sunulduğu ortaya çıkmış olacaktı.

**2. İndekslerin Geliştirilmesi:** Kalınlaşma hızını doğru biçimde belirlemeye, ulusal gelirin cari fiyatlarla güvenilir bir biçimde hesaplanması ne kadar önemli ise, bu gelirin sabit fiyatlarla dönüştürülmesinde kullanılan indekslerin geçerliliği ve uygunluğu da o kadar önemli. Ayrıca, indeksler, kendi başlarına da, fiyat artışları gibi önemli bir konunun göstergeleri, DİE'de hesaplanan indekslerin sayısı bu çerçevede oğal tımlı ve içerikleri zenginleştirilmeli. Bir ekonomik büyülüğu, sabit fiyatlarla indirmede en uygun indeks, nasıl "kendi konusunda" hesaplanmış olan ise, toplumda çalışan çeşitli katmanlar için "hayat pahalılığı indeksleri" de, onlar için "özel olarak" hesaplananlar oluyor. Örneğin ücretlerin karşılaştığı "hayat pahalılığı", en iyi biçimde "ücretlerin kendileri için hazırlanmış" bir indeksten izlenebilir. Oysa, DİE'de bir "Ücretler İndeksi" yok.

**3. Gelir Bölüşümüne İlişkin Çalışmalar:** Çalışan kesimleri, ulusal gelirin güvenilir olarak belirlenmesinin yanı sıra, hatta daha çok, bu gelirden ne kadar payalgıları ilgilendirir. Bu nedenle DİE'de, coğuluğuna bir işlev, ancak bölü-

şüm konusundaki çalışmalarla önem ve öncelik verilerek yaratılabilir. Oysa, bilinçli bir biçimde, DİE'de bugün elde yeterli veriler olduğu halde, bölüşümle ilgili hiçbir çalışma yapılmıyor. Geçmişte ise, aynı kurumda, bölüşümle ilişkin iki çalışma yapılmıştı. Bunlar ulusal gelirde ücretlerin ve diğer faktörlerin (kâr, kira ve rant) paylarını belirleyen fonksiyonel gelir dağılımı<sup>2</sup> ile 1973-1974 yılları için yapılan kırsal gelir dağılımı<sup>3</sup> çalışmalarıydı.

Kentsel yerler 1978-1979 Hane Halkı Anketi'nden sağlanan bilgiler, kentsel kesimdeki gelir dağılımı için uygun veriler olduğu halde, bu bilgiler sadece "tüketim kalıpları"nı belirlemek için kullanıldı.

DİE'nin bölüşümle ilişkin bu tutumu yüzünden gelir dağılımı bozukluğu ile bilgiler, Devlet'in ağızından değil, ülkedeki birkaç bireysel çalışmadan ya da Dünya Bankası'nın gazetelere yansyan rakamlarından öğrenilebiliyor.

#### SONUÇ

DİE, birçok ekonomik ve sosyal

veri konusunda, "tekel" konumunda olduğu halde, bu konumunu, geçmişte zaman zaman yaptığı beli atılımlara karşın, ne dün ne de bugün, bilimsel araştırmalar için gereğince kullanmadı. Oysa bu kurumda, bu amaca yönelik yapılanma gerçekleştirilerek, söz konusu araştırmaları yürütecek nitelik ve nicelikteki insan gücü barındırılabilse, düşük bir maliyete karşılık toplumsal ve ekonomik yaşamla ilgili, zengin, açıklayıcı, çözümleyici sonuçlar çoğuluğuna yararına sunulabilir.

(1) Türkiye İstatistik Yılığı 1985. DİE Yayıncı No: 1150, Ankara, 1985 s. 434, 438.

(2) Türkiye'nin Gelir ve İstihdam Dağılımındaki Yapısal Değişim ve Kuznets Hipotezi. Leyla Ecevit - Erdoğan Özütür, DİE Yayıncı No: 735, Ankara, 1975 ve Türkiye'nin Gelir ve İstihdam Dağılımındaki Yapısal Değişim: 11, Erdoğan Özütür, DİE Yayıncı No: 870, Ankara, 1979.

(3) Kırsal Kesim Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcamaları 1973-1974, DİE Yayıncı No: 881, Ankara, 1979.



## KENT ENGLISH

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığından Tastıklı

### PRATİK İNGİLİZCE KURSLARI

- TAMAMI YABANCI ÖĞRETMENLER
- EN MODERN METODLAR
- EN UYGUN ÜCRETLER
- VİDEO PROGRAMI

**HAFTA İÇİ KURSLAR: 4 Temmuz**

**HAFTA SONU KURSLAR: 5 Temmuz**

Mithatpaşa Cad. 46/3  
ANKARA Tel: 34 38 33 - 33 60 10



## İsmail Hakkı Öztorun'u Yitirdik...

Mustafa Gazalci\*

**A**dana CHP eski milletvekili İsmail HAKKI ÖZTORUN'u 40 yaşını yeni aşmışken, doğduğu yer olan Kozan'da yitirdik.

12 Eylül 1980 den sonra haphane, hastane, işsizlik ve türlü sıktılar adam güzelini Öztorun'u götürdü.

Arkasında çocuklarını, öğrencilerini, öğretmen, parlementer ve barışçı arkadaşlarını anlatılmaz acılar içerisinde bırakarak "yaş eki ni biçer gibi" gitti İsmail.

1945 yılında Kozan'ın Torunlar Köyünde doğan İ.H.ÖZTORUN aynı köyde ilk, Adana'da ortaöğretimini yaptı. 1966 yılında İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsünü bitiren ÖZTORUN, Kozan, Ceyhan ve Boğazlıyan'daki öğretmenliğinden sonra 1977 yılında Adana'dan CHP Milletvekili seçildi. TBMM Başkanlık Divanı Üyeliği'nde bulundu.

Milletvekilliği süresince hep iyiden, güzelden, doğrudan yana, halkın yana girişimlerin içinde yer aldı. ABD ile Savunma İşbirliği Anlaşması gündeme geldiğinde ellî arkadaşıyla birlikte verdiği ve çoğu çevreleri tedirgin eden Meclis soruşturma önergesi hemen şuna andanımsadıklarını arasında...

12 Eylül 1980 den sonra bir aylık Dil Okulu gözetimi bitince çok sevdiği öğretmenlik için başvurdu. Ankara'nın bir köy ortaokuluna verdiler. Daha sonra 1402 ile görevden alındı. İşsizlik başladı.

Arkasından Barış Davasından tutuklama. Kartal-Maltepe, Sağmalcılar Cezaevi günleri...

Dişarında bıraktığı kızları, Özgünay, Rana, Ayça ve Asel.

Onların geçimi. Tahliye. Tekrar işsizlik. Ayça'nın hastalığı. Sıkıntılı günler, tekrar Barış'tan tutuklanma.

Yargılanmalar. En güzel giysilerini giyerek duruşmalara hazırlanmalar. Erkenden gideceğini bilmiş gibi, Orhan Taylan'a sık sıkaptırdığı portreler...

Son tahliyeden sonra yakalandığı hastalıktan ortalarda görüldü. Ankara'ya zaman zaman gelen eşi arkadaşınız "iyi değil" diyor.

Çocuklarına bırakabileceğini tek mirası, Emniyet'e götürülen kitaplarını, mahkemeden israrla istemesine karşın bir türlü geri alamadı. Bilmiyorum çocuklarına verirler mi?

(\* ) Öğretmen, CHP Eski Milletvekili

## 4. ULUSAL FOTOGRAF SERGİSİ

1986 barışın temel gereklilikleri ne dikkati çekmek amacıyla Birleşmiş Milletler tarafından Barış Yılı olarak belirlenmiştir AFSAD 4. Ulusal Fotoğraf Sergisiyle hem barışın önündeki en gellerin, hem insanların özgürlüğünü ve mutluluğunu kısıtlayan sorunların hem de barış özlemının geleceğe aktarılmasını istemektedir

### BÖLÜMLER

- a) Siyah beyaz baskı
- b) Renkli baskı
- c) Saydam

### BOYUTLAR

Baskılar kıska kenarı 18 cm den küçük uzun kenarı 30 cm den büyük olmayacak saydamlar 5x5 cm (24x36mm) boyutlarında olacaktır. Baskıların arka yüzünde ad adres sıra no ve yapıt adı yazılacak saydamlar camlı çerçevede gönderilecek doğru bakıldığından sol alt köşesi işaretlenecek çerçeveyen arka yüzde ad adres sıra no ve yapıt adı yazıracaktır

### SAYI

Her bölümde en çok 4'er yapıtlı kılınabilir

### ÜCRET

Katılım ücreti 1500 TL dir. Bu ücret AFSAD 111821 no lu posta çeki hesabına yatırılacak ve posta çekinin arkasındaki bölümde SERGİ KATILMA ÜCRETİ sözü kesinlikle yazılacaktır. Ayrı kuponu yapıtlarla birlikte yollanacaktır

### KATALOG

Katılan tüm fotoğrafçılara sergi katalogu ve birer ami belgesi yollanacaktır

### GÖNDERME

Yapıtlar katılma formuyla birlikte AFSAD P.K 830 Kızılay/ANKARA adresine postayla gönderilecek veya AFSAD Kızılay Sk 12/1 Bakanlıklar/ANKARA adresine elden teslim edilecek tir

### SEÇİCİ KURUL

Kemal Cengizcan ESFIAP  
İsa Çelik AFIAP  
Reha İsvan  
Ozan Sağıdıç  
Mustafa Vural AFIAP

### TAKVİM

Son Katılım Tarihi 6 Kasım 1986  
Seçici Kurul Toplantısı 8-9 Kasım 1986  
Sonuç Bildirimi 17 Kasım 1986  
Sergileme Aralık 1986 İstanbul  
Fotoğraf Günleri  
Ocak 1987 Ankara

# Sağlık Kampanyalarımız ve Uluslararası Boyutları

Kemal Göze

Geleneksel toplumumuzun özeldiği aydınlarımızın en az ilgilendiği dolayısıyla sürekli olarak dikkatlerinden kaçan alanlardan biri de sağlık hizmetleridir. Kamuoyunun etki ve tepkisinin hemen hemen hiç görülmemişti alanlardan birini oluşturuyor sağlık hizmetleri. Kamuoyunun göstergesi olan basında, bazı dramatik olaylarla sınırlı, yakınlıklar ve sansasyonel olaylar dışında haber ve yorumlara pek rastlanmamıştır. Sağlık hizmetlerinin biçimlendirilmesi ereğile olumlu, özendirici ya da olumsuzlayıcı ve bu yönde kamuoyunu bilgilendiren yazılar hemen hemen yok gibidir.

Bu durumun en yakın ve sonrneğini sağlık alanında düzenlenen kampanyalarda yaşamaktayız. Sağlığımızı kampanyalarla kurtarma anlayışı karşısında bunu reddeden ya da destekleyen ciddi bir tepki gelmemiştir. Bırakalım diğer kesimleri, başta tabip odaları olmak üzere, diş hekimleri ve eczacı odaları gibi sağlığımızla ilgili meslek odalarından da herhangi bir tepki gelmemiştir. Basınımızda ve TRT'de yönlendirilmiş (yanlış anlaşılması, SSYB veya UNICEF'ce dağıtılmış basın bültenlerinin kaynaklık ettiği haberler kastedilmekte) haberler dışında, bu konuya enine boyuna inceleyen ve tartışan haber ve yorumlar yer almamıştır.

Çok sansasyonel bir şekilde yürütülen aşı kampanyası sırasında, olayın duygusallığı ve sağlık alanında nihayet birşeyler yapılmıyor sanısı gibi nedenlerle, toplumumuzda bellibir yer edinmiş, bazı köşe yazarlarımıza kampanyaya düz methiyeerde bulunulmuş ve burdan hareketle Sağlık Bakanı M.Aydın'a son yılların en başarılı bakanı diyen kö-

şey yazarlarımıza olmuştu. Ancak, kampanya nedir ve sonuç ne olacaktır? Dağıtılan basın bültenleri ve verilen demeçlerdeki bilgiler gerçekten doğru mudur? (Örneğin, çocukların etki ve tepkisinin hemen hemen hiç görülmemişti) çocukların yüzde 90'unin aşındığı, bebek ve çocuk ölümlerinin yarısının bu kampanya ile önleneneği v.b.) Niçin kampanyaya gerek duyulduğu ve bir daha kampanyaya gerek kalmaması için neler yapılması gerekti, olayın ulusal ve uluslararası boyutu gibi daha birçok sorulara yanıt arayan eleştirel yazarlara hiç rastlanmadı. Özellikle (YÖK'leşen) Üniversitelerimizden olayı enine boyuna inceleyen olumlayan ya da olumsuzlayan yazı ve sesleri görmedik, duymadık. Bu anlaşıma anılmaya ve anımsatılmaya değer iki yazı, yalnızca, Bilim ve Sanat'ın 58. sayısında yer aldı (1). Her iki yazıda da kampanyaların çözüm olmadığı, aşılama ve çocuk sağlığı hizmetlerinin sürekli olması gerektiği belirtildi. Aşılama oranının, böyle kampanyalarla, mevcut durumdan iki misline çıkarılabileceği ancak kısa bir süre sonra bu oranın tekrar eski düzeyine düşeceği ve çocukların ölümeye devam edeceği vurgulanmaktadır. Nitekim kampanyadan önce yüzde 35 dolayında olan tam aşılı çocuk sayısı kampanyadan sonra yüzde 70-75 düzeye yükselmiştir. Kampanya 1985 yılı Aralık ayında sona ermiş ve o günden günümüze kadar doğan yaklaşık 750 bin çocuktan, en iyimser hesapla, yalnızca yüzde 30'u yani 250 bin'i aşılmıştır. Aşılanamayan 500 bin çocuğun (0-4) yaş çocukların içindeki payı yüzde 10 kadardır. Ölümlerin asıl yoğunluğu, bebekler (0-12 ay) içindeki payı ise yüzde 30 kadardır.

Kampanyada hedeflenen ve ulaşılan aşılama oranında altı ay içinde yüzde 10'luk kayıp olmuştur ve bu kayıplar nedeniyle, iki yıl içinde aşılı çocuk oranı, kampanya öncesi düzeye düşecektir. 1985'deki tüm güdültü patrıya karşılık 1988'de varılan nokta kampanya öncesi ile aynı olacaktır. İşte bu nedenle, esas olan kampanya değil sürekli ve düzenli hizmet yürütecek alt yapıyı kurmaktadır. Tüm bu ve benzeri konular sözü edilen iki yazida ayrıntılı olarak incelenmiştir, tekrar etmeyeceğiz. Ancak olayın bu yönünü bir kez daha anımsamak isteyenlere 58. sayındaki yazıları bir kez daha okumalarını öneririz.

Aşı kampanyası henüz belleklerden silinmemiştir ve silinmemesi için de tüm gayretler sarfedilirken yeni kampanyalar birbirini peşisir ve gelmektedir, UNICEF-Doğramacı-M. Aydin ittifakı ninni söylemeye devam etmektedir. Bu dizeden olmak üzere; aile planlaması ishali hastalıklarla savaş, anne sütünü özendirme, solunum yolları hastalıkları ile savaş, çocuk beslenmesi, sigara ve alkollerle savaş ve benzeri kampanyaların kimi başladı, kimi ise yakında başlayacak. Adları çok güzel olan bu kampanyalar özünde, üç beş çocuğa yumurta dağıtmak, bazı kadınlar doğum kontrol araçları ve olanakları sağlamak, afiş ve broşürlerle halkın eğitmek, imam, muhtar ve öğretmenlerden sağlık personeli yetiştirmek... gibi çok ciddi girişimler olması nedeniyle olsa gerek eleştiri veya olumlamalar almaması bir yana haber düzeyinde bile ilgi görmemiştir.

Bu kampanya furyasının uluslararası boyutu nedir acaba? Bu soruya yanıtlamak ve olayın niteliğini anlamak için, bu kampanyaların hangi kuruluşlara desteklendiğine bakmak bile yeterlidir. Bu kampanyalar AID, Rockefeller Vakfı, Rotary International, ABD Uluslararası Sağlık Komitesi (NCIH) ve niyet bunların hepsine paravan olan UNICEF düzenliyor ve destekliyor. Yalnızca sözü edilen kuruluşlara desteklenen bu kampanyalar, yine aynı örgütlerce, her türlü kamuoyu yönlendirme ve yanıtma teknikleri kullanılarak tüm uluslararası kuruluşların, bu arada Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) de bu kampanyaları desteklediği imajı yaratılmak-

tadır. Bu amaçla, kampanyalarla ilgili her haberde DSÖ'nunde adı kullanılmaktadır. Son örnekte daha cırkin bir yöntem kullanılmış ve ABD'de bir dernekten başka birşey olmayan National Commission of International Health (NCIH) adlı örgütün aşısı kampanyasından dolayı Türkiye'ye verdiği ödül TRT'de DSÖ'nün adını çağrıştıracak bir şekilde çevrilerek (Dünya Sağlık Komitesi) iki haber bülteninde verilmiştir. Nitekim birçok kişi bu örgütü, ya DSÖ ya da yan bir kuruluşu gibi algıladı. Oysa bu ödül olayıyla DSÖ'nün hiçbir ilgisi olmaması bavyana, DSÖ bu tür kampanyalara karşı çıkmaktadır. DSÖ'nün 6 Mayıs 1986 tarihinde Cenevre'de toplanan 39. Asambleinde, DSÖ Genel Direktörü Dr. HAFLAN MAHLER yaptığı konuşmasında bu durumu gayet açık ve net olarak belirtmiştir. Doğaldır ki bu konuşma TRT'de yer almamış ve haber niteliğinde bulunmamıştır.

"Boğazımıza kadar çamur içinde timsahlarla boğuşurken ilk önce bataklığı kurutmak durumunda olduğumuzu unutmamalıyız..." diye konuşmasına başlayan Mahler daha sonra DSÖ'nün ana stratejisi olan Temel Sağlık Hizmetleri (TSH) ne yönelik eleştirilerin başlalarını sıraladıktan sonra (Bu eleştiriler özellikle UNICEF ve onu destekleyen, yukarıda sözü edilen, kuruluş ve çevrelerce yapılmaktadır) aynı çevrelerin ileri sürdüğü karşı strateji ve kampanyaları kastederek "... Alternatiflere gelince. Raydan çıkarmak istedikleri Temel Sağlık Hizmetleri trenine sık sık atlayan birçok sağlık teröristi ve (dünya sağlığında) mütteşep hak girişimcisi bulunmaktadır. Bunlar, gelişmekte olan ülkelere, sağlıklarını sürdürmeleri için, uydurulmuş cicili bicipi paketlerle ve çekici vaatlerle sunulan tekliflerinin birçok çeşidini sunmaktadır..." diyerek bunların asıl olmadığını ve TSH stratejisinin esas ve uluslararası sağlık düzeyini yükseltmenin tek yolu olduğunu anlatarak konuşmasını sürdürmüştür. Buradan da açıkça anlaşılacağı üzere, Birleşmiş Milletlerin sağlık alanındaki esas örgütü olan DSÖ kampanyalara ve TSH'yi yolundan saptıran uygulamalara karşıdır.

Bu durum genelde Birleşmiş Milletler ve bağlı kuruluşlarda süre-

gelen mücadelenin sağlık alanına yansımışından başka birşey değildir. BM ve bağlı kuruluşlarında ABD'ye karşı oluşan uluslararası muhalefet her geçen gün kuvvetlenmektedir ve her alanda ABD'nin yaklaşımı mahkum edilmektedir. Bu UNESCO'da, ILO'da ve DSÖ'de de böyledir. Buna karşılık ABD ve gündemdeki örgütler geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde yoğun bir ideolojik program ve propaganda uygulamaktadır. AID desteginde AAFLİ (2)- Türk-İş-Çalışma İçin ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın, BM kuruluşu olan ILO'ya (Uluslararası Çalışma Örgütü) karşı yürüttüğü kampanya, AID, Rotary International, Rockefeller Vakfı desteginde UNICEF (3), Doğramacı ve SSYB marifetiyle yürütülen DSÖ'nün stratejisine karşı kampanyalar yukarıda sözü edilen mücadelein ülkemize sözü edilen mücadelein ülkemize yansımışından başka birşey değildir.

ABD destekli UNICEF-Doğramacı-M. Aydin ittifakının yeni kampanyalar ile misyonlarını devam ettirmesi ve TSH trenini raydan çıkarmak için ellerinden gelen gayreti göstermeleri doğal, başka birşey de beklenemez. Doğal olma-

yan bu olaylar karşısında toplumumuzun özellikle de aydınlarının tepkisi kalması, onun da ötesinde yoğun ideolojik saldırıldan etkilenebilmesi ve yapılanları benimser hale gelmesidir. Bu da sanınız yazının başında belirtilen, sağlık konular ile yeterince ilgilenmeyen dolaşımı ile de, bu konuda, yeteri kadar bilinçli bir toplum olmamamızla yakından ilgili olsa gerek.

1. Bilim ve Sanat'ın 58. sayısındaki "Göstermelik Aşı Kampanyasının İçüzü" ve "Dostlar Aşılımada Görün" başlıklı yazılar
2. AID (Uluslararası Kalkınma Örgütü) ABD'ye kurulmuş bir örgüt AAFLİ (Asya-Amerika Hür Çalışma Enstitüsü) Amerikan İşçi Sendikaları Konfederasyonunun Asya ve Amerika sendikalarına yönelik faaliyetleri yürütür enstitüdür. Bu konuda daha detaylı bilgi edinmek isteyenlere GUN dergisinin Haziran 86 tarih ve 16. sayısını incelemeleri önerilir.
3. UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) BM kuruluşu olmasına karşın diğer BM kuruluşlarına göre daha değişik bir statüsü vardır. Bu özelliği nedeniyle BM kontrolünden çıkarık tamamen ABD kontrol ve gündemine girmiştir.



TEMMUZ '86 SAYISINDA

o "TÜTÜNDE DEVLET TEKLİNİN KALDIRILMASI" konusundaki açıkturumda yapılan konuşmaların tam metni.

Akın Birdal  
Tevfik Çavdar  
Hikmet Koçak  
İlhan Selçuk  
Hakkı Zabıcı

o Yeni çıkan Orman Yasası üzerinde: "Yağma Hasan'ın Böregi: Ormanlarımız."

o Tarım Orman ve Köylüler Bakanlığı bünyesindeki sağ kadrolaşma sürüyor.

Ziraat  
Dünyası

Aylık dergi • 250 TL • Adres: Akay Caddesi, 7/4, Bakanlıklar, Ankara • Telefon: 189440 • Bir yıllık abonelik: 2.000 TL • Posta Çek No. 12.440

# Bir Gazete-Kitap: “12 Eylül Tutanakları Bin Tanık”

Ozcan Kesgec

Gazete-Kitap. Ne demek? Böyle bir yayın türü mü var? Var mıydı, olmalı mıydı....

Bildiğim kadarıyla böyle bir yayın türü yok. Bizim ülkemizin geçirdiği 12 Eylül sonrası dönemin belli koşulları yaşayan ülkelerde oldu mu, bilmiyorum.

Olmalı mıydı? Yanıt elbette ki ağız dolusu bir hayır. Ama oldu. Olunca da, olanın niteliğine bakmak gereki.

12 Eylül 1980'den sonra gelen baskıcı yapılanma basın alanında da kendisini gösterdi. Basına da kelepçe vuruldu. Kitabin düşman görüldüğü bir ortamın ve anlayışın doğal ve kaçınılmaz sonucu idi bu.

Zaten kendi kendisini kelepçelenen gazete ve gazeteci değil el-

bette, sözünü etmeye çalıştıklarımız.

Nice haberler gazetelerde yer almadı. Nice haberleri, yazamadı gazeteciler.

Aslında haber niteliği ağır basan, güncel olan, nice olaylar gününe, sanki yazılılmış gibi izlendi, derlendi. Ve yazıldı. Gazetelere değil, kitaplara. Ve yanlış sayılmazsa deyiş, gazete-Kitap'lar doğdu ülkemizde. Hem gazete hem de kitap niteliğini içinde bütünlüğe tıkanan bir yayın türü olarak.

Erbil Tuşalp çok önemli iki eseri ile, bu türde okuyucunun karşısına çıktı. İnsan Hakları Dosyası "BİN İNSAN" ve 12 Eylül Tutanakları "BİN TANIK".

Bu iki eser birbirinin bütünlüğe tıkanan bir yayın türü olarak.

izleme ve incelemenin ürünü. Önemi ise salt bundan kaynaklanmamıştır. Bu eserleri önemli kıyan üç temel neden var kanımcı. Birincisi konusu.. İnsan haklarından, "insan haklarına aykırı davranışlar içinde en çarpıcı olani, yaşama hakkına yönelen işkence'den söz ediyor olması. İnsan olan insanın, değil aynı coğrafayı, aynı dünyayı paylaşıyor olmanın utanç duyacağı işkenceleri, onlara arka çikanları belgelerle sergilemesi. Ve bütün bunları yaparken, kendi deyişi ile, ortak bir "insan paydasını" hiç göz ardı etmemesi. İkincisi; bir kaynak niteliği oluşturmamış. Kalıcılığını sağlayacak olan da bu niteliği. 12 Eylül döneminin belgelerle yorumlanabilmesinde tarihçilere büyük ışık tutacak. Kaynaklık niteliği salt geleceğe yönelik değil. Bugün; dünle birlikte bugün olarak var. Söylemek istediğimiz şu: Dün olanları, olanlar karşısında "susarak" iştirakçı konumuna girenleri ve onların bugününe de görmek olağanlığı getiriyor. Üçüncüsü; çağının tanığı olma uğraşını hiçbir zaman bırakmayan, bunun görevi olduğu bilincini yineleyen bir gazeteci-yazar kimliğini ortaya çıkarmış bulunması.

Başlı başına bu nitelikler yetmez mi "BİN İNSAN"ı da "BİN TANIK"ı da okumanın gerekliliği için?

12 Eylül'den sonra toplam 57 ay içinde kalmış birisi olarak da kitaplarla ilgili bazı gözlemlerimi aktarmayı zorunlu görüyorum.

57 aylık içerdeliğimin bir ayı, Ankara'da Ordu Dil ve İstihbarat Okulu'nda, diğerleri Davutpaşa ve Metris'te geçti. Büyük çoğunluğu ise Metris Askeri Ceza ve Tutuklu'nde.

Metris'e uzun süre gazete girmemi. Gazete girmesine izin verildikten sonra da Cumhuriyet Gazetesi epeye bir süre sokulmadı. Cumhuriyet Gazetesi'nin de verilmeye başlandığı dönemde Erbil'in "BİN İNSAN"ının tefrika edileceğine ilişkin ilanlar gazete ve televizyonda yer almaya başladı. Ve "İŞKENCE DOSYASI" tefrika edilmeye başlanınca da Cumhuriyet Gazetesi Metris'e sokulmadı. Bu, tefrikanın bitime dekin sürdü. Biz Metris sahineri Erbil'e kızdıktı (!). Okunabilecek bir gazetemiz vardı, onu da elimizden aldığı için.

BİN TANIK bir dram aslında. İşkenceleri, iş enceceleri tutanaklara geçen şekliyle, bir iki örnekle, alıntılarla ne anlatmak ne de algılamak olanaklı. Yazar "Ashında yaşamadan kavrulmayacak bir gerçekliği yaşamak çok güç" diyor. BİN TANIK bu güçlüğü aşmada gerçekten başarılı bir yardımcı. Ve daha da önemlisidir, bir daha yaşamaması için, tüm gücümüzle, canımızla kanımızla mücadele etmemiz gereken yaşanmış bir gerçeklik, bir daha yaşamaya gerek bırakmayacak bir biçimde ete kemiğe büründürmiş olası.

Daha derinine inince insan olarak yaşayan insanların dahi, komploları, eziyetleri, işkenceleri kavramalarının, daha doğru bir ifade ile, bunların olmuşluğun kabullenebilmelerinin güçlüğü ortaya çıkmaktadır.

"Horoz Şahin'i, onunla aynı havalandırmayı birlikte paylaşan birisi olarak, bugün bile hayalle gerçek arasındaki gitgellerde bulabiliyorsam bu nasıl açıklanabilir?

Ama Bin Tanık'ın bir "Horoz Şahin'i yakalayabilmiş olması bile, tek başına, hiçbir kişi, olgu ya da olayın gören gözlerden irak kalama-yacağının, dikkatli araştırmaların dışında kalamayacağının, anlamlı bir kanıdır.

Kim mi Horoz Şahin. Belirtmeye çalıştım. Ne "kafa yeme"yi, ne "tathlaşma"yi, ne "arama"yi, ne "sayımlar"ı, ne "işkence"yi alıntılarla anlatmak ta, algılamak ta çok güç bir iş.

Erbil Tuşalp alışılmış deyimi ile asker kökenli. Ordudan ayrılmış. Bu durumu ona, kimi belgeleri incelerken, özüne, ayrıntısına inme avantajını vermiş. Olayları izlemeye, tutarlı bir çizginin kovalayıcısı yapmış. Tahrifçi ajanları, MİT görevlilerini, dünden bugüne, peşini bırakmadan izleyerek mahkeme kararları ile ortaya sermiş. MİT ve Emniyet'ten bunlar için mahkemelere gönderilen yazıları ortaya koymuş. İşkence iddialarının nasıl koşturulduğunu, daha doğrusu, ko-

vuşturulmadığını gözler önüne sermede, işkence yapanlar için kovuşturmayı gerek olmadığı kararı verdiği övünerek en yetkili makamlara yazan askeri savcının ilişkilerini sergilemede bu titiz izleyiciliğin payı büyük.

Erbil Tuşalp, Metris'e, bana gönderdiği, direncimi pekiştiren bir mektubunda şöyle diyordu: "Biz seninle uzun yıllar aynı pencereden boğazı seyretmedik mi?"

İkimizin de okuduğu Kuleli Askeri Lisesi'ni kastediyordu.

Bugün mektup elimde değil. BİN TANIK'da anlatılan "14 Ağustos aramasında" -sakinleri buna "talant" derler-alındı.

Ben de ona "Biz yalnız aynı pencereden Boğaz'ı seyretmekle kalmadık. Dünyayı da aynı pencereden görüyoruz, seyrediyoruz" diye yazmıştım. Bunu yazarken elbette bilmiyordum BİN TANIĞI.

Kısaçısı Erbil Tuşalp'ın BİN TANIĞI'dan birisinin BİN TANIĞA tanıklığı bu yazı.



tel örgütlerin arkasında nasıl bir yaşam  
CEZAEVLERİ GERÇEKİ ve GÖREVLERİMİZ

Mahpusane Okul İşcisi / İlhan Selçuk  
Tutanaklardan dilekçilerden Diyarbakır-Metris-Mamak

Amasya Adana Cezaevleri

Kara İli ve Bilinçli Dayanışma: Tutuklu ve Hükümlü Aileleri  
Dernegi

Hücre hapsi: Ceza mı, İşkence mi?

Toplumun Gözünde Siyasi Mahkumlar  
İdam Cezaları-Kararları

Yalan Makinesi ile Demokrasiye Geçtik

DYP: Nasıl bir Muhalefet?

Neden Sol Parti?

Öğrenci Derneği'nin Kitleselleşmesi Sorunu Üzerine  
Gençliğin Dinlenme Hakkı

İspanya'da Demokrasiye Geçiş ve Anti-Faşist  
Mücadelenin Temel Unsurları

Vietnam: Savaş ve Zulümden Barış ve Sosyalizme  
Bir Savaş Hikayesi

Özgürliğin Yürekli Sesi: Federico García Lorca

İkinci Yeni, Şiir, "Gençlik"

Nazım Hikmet: Sanat ve Edebiyat Üzerine Düşünceler

Boris Vian'dan Şiirler

Roland Paris "Sanatın Politik yararına inanıyorum."

Yazışma ve Havale Adresi PK 723 Kızılay ANKARA

# YAZILIM

AKTİV  
SANAT  
EDENLİK  
DEĞERLER





## Bir Öneri

Sargut Şölçün

**M**ontaigne, yazarken dünya ile ilişkisini kestiğini, kuytu bir köşeye çekildiğini ve hiçbir kitaba başvurmadığını söyler. Zamanla edebiyata "deneme"yi kazandıracak bu yazılıar, çoğunlukla birer analiz niteliğindedir; yazar, rahat bir üslup içinde kendini tahlil eder. Bireyselliğin henüz ideolojik bir temel oluşturmadiği 16. yüzyılda, bu düşünce ve bu tavır, bir cesaret belirtisidir. 20. yüzyılda deneme, yazarın kendini tahlil etmesinin bir aracı olmaktan çıktıığı gibi, dışındaki gerçeklikten kopmaya kalkmak da, kaçışa yolaçan bir güçlük belirtisi olarak görülür genellikle.

İnsan kalemi eline aldığı ya da daktilonun başına geçtiği zaman nereye kadar kendisidir ne kadar dış dünyasının bir parçasıdır?

Bireyle toplum arasındaki diyalektik birliğin karmaşaklılığı, bu konuya, günümüzde ideolojilerarası bir çatışma malzemesi haline sotku. Bireyselliği bir toplumsal sorun dizeyinde gündeme ilk getiren burjuva ideolojisi, bu tarihi mirasa sahip çıkma sözkonusu olduğu zaman, liberallığın sınırlarını bile zorlayabiliyor. Bu zorlama sırasında burjuva ideolojisi, Marx'ın "1844 Elyazmalan"ı kullanmakta tereddüt et-

mezken, bu alanın marksistlerce bir süre ihmali edilmesinden (ya da vulgarizé edilmesinden) de faydalananmaya kalkmıştır. Sanıyorum, deyindigim sorunun en keskin ve en zor anlaşılır yanıyla belirdiği iki alan, bilim ve sanattır. Ama bir bilimsel ya da sanatsal faaliyetin ürünnü hakkında düşünce üretmek ve hele bunu yazmaya kalkmak, yani bu noktada bir eleştiri yapmak, bu çatışma dolu karmaşaklılığı, daha da zorlu bir süreç halinde yaşıyor insana. Bu süreç içinde, Montaigne gibi bir köşeye çekilmek ve hiçbir kitaba başvurmamak bir yana, tam tersine, dış dünyaya alabildiğince açılmak ve en azından birkaç kitabı karıştırmak, büyük bir ihtiyaç olarak beliriyor. Dolayısıyla, hakkında yazı yazılan eleştirisi yapılan kitabin, düşünce uskunun geliştirilmesine bir vesile yerine geçtiği ve böylece önemli bir işlevi yerine getirdiği açıklık kazanıyor.

Şimdi böyle bir denemeye, Uğur Kökden'in "TİKSİNTİ ÇAĞI"nı okuduktan sonra girişiyoym.

Uğur Kökden kitabına başlarken, "Tiksinti Çağı, 1971 ile 1984 yılları arasında uzanan bir dönemin ürünlerinin ortak adı." diye yazıyor. Ancak, başlardaki tarihlerle bakılırsa, tuttuğu notlar, 1963 yılının Nisan ayına kadar uzanıyor. Öte

yandan, Ege Denizi'ndeki fırtınayı anlatlığı (Eylül 1980!) yazısından sonra gelen, "Hiroşima İçin Kelepçe" ve "Kızıl Afış" tarihsiz... Tarihsiz? Tarihsizlik, sadece geçmişten bugüne uzanan ve geleceği kucaklamak isteyen bir anlayış değil; aynı zamanda, bize kalan mirasın -ona sahip çıkabilmek için önce, eleştiri bir anlayışla edinilmesi gerektiğini ve bu eylemin, sonu gelmeyecek bir çaba olduğunu anlatmak da isteyebilir. Yani, tarihsizlik, bir bilincin, ileriye yönelik bir tarih bilincinin belirtisi de olabilir. Ve sanıyorum, bunun böyle olduğunu, "Tiksinti Çağı"nın çeşitli sayfalarından anlayabiliriz. Kökden, Franco İspanyası'nın tablosunu çizerken, böyle bir bilincin verdiği iyimserlik içinde: "Doğa isyan ederken, insanın başı önüne eğik. Acaba? İspanya bu sorunun karşılığını verecek. Er yahut geç." Acaba? ABD'nin ve Batı Avrupa'nın yakın ilgisi içinde Franco'lu yıllarını doluduran İspanya, bugünkü NATO ve Avrupa Topluluğu üyesi İspanya, tarihinin en özgür dönemini yaşıyor. İspanya İşsavaşı'ni mirasımıza dahil edebiliyor muyuz? Edebiliyorsak, onu ne derece edinebilecek durumdayız? Kökden, Goya'dan Picasso'ya ulaşan geleneğin altın çizgilerken, İspanya'nın geleneksel idam

yöntemini anlatırken, yukarıdaki soruların cevaplarını bulmak zorunda olduğumuzu düşündüm.

Söylediklerimizin, yazdıklarımızın yanında, ne kadar çoktur söyleyemediklerimiz, yazmadıklarımız! Bu büyük açık, sadece dışardan ya da içерden gelen bir sansürle doğmaz; en basit düzeye de alalım bu açığı: İfade edemeyiz kafamızdan geçenleri, ifade edecek olgunluğa ulaştıramamışızdır onları. Walter Benjamin'in bir sözüydü yanılmamıysam, tarihi hep galip yazdı, sanatı da mağluplar yaratı... Eski mağlupların tarih de yazdığı bir çağda yaşadığımız için mutluluk duyabiliriz. İyimser olabiliz. Çoğunca İspanya'dan çoğulcu Federal Almanya'ya gelen Uğur Kökden, iyimserliğini kaybetmek istemiyor. Ne var ki, Batı Berlin'de, Plötzensee'ye gelip burada Nazi çengellerini gördüğü zaman, duydularını ifade edebilmekte güçlük çekiyor: "Garip. Burada, turuncunun her zaman yayıldığı iyimserlik bile ortada yok. Belki hiç olmamıştı. Çehresi külrengi duvar..."

Son derece öznel olan bu duyguların, okuyanda nesnel gerçeklik hakkında kafayorma ihtiyacı uyandıracagından eminim ve bunun nedeninin, Uğur Kökden'in dile getirdiği ve savunduğu tarih bilincinde yattığını anlıyorum. İspanya'dan Sovyetler Birliği'ne kadar uzanan yolculuğu sırasında, yaptığı çeşitli duvrakları anlatırken, kendimde bu güveni duyдум; kitabı tümünü okuduktan sonra da, daha önce parça parça oluşan düşüncelerimi biraraya getirdiğimde, kararımı onayladım. Elbette, Kökden'e ait izlenimlerin beni bu kadar etkilesinin nedeni, okuduklarından yeni bilgiler edinmiş olmam değil yalnızca, Kökden'in kullandığı dilin, beni kitabımdan dışına çıkarıp en lirik doğa tasvirleri arasında, örneğin, burjuazinin tarihi misyonunun unutulmayacak çelişkisi hakkında düşündürecek kadar tahrik edici olmasının da bunda rolü var. Burjuva devrimleri çağında bu sınıf, tarihi yapacak tek güç idi, alternatif yoktu; ama aynı zamanda, tarihin gördüğü en aldatıcı, en kurnaz, hileyi en iyi

becerebilen bir politik güç olarak bilincimize yerlesebildi. Bu yabancılaşmadan kurtulduğumuz oranda, Federal Almanya'da bugün, nasyonal sosyalist geçmişin bilinc düzeyinde temizlenemediğini anlayabiliyoruz. Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un katilleri, tarihi olarak cezalandırılabileceydi, bugün B. Berlin'de, Margarete von Trotta'nın "Rosa Luxemburg" filmının ödül alınmasının tarihi bir anı olurdu. Çünkü onlar ölüken, -Banger'ın dizelerinden akılda kaldığı kadarıyla- çıkışacak firtinalarda, süğünacak liman göstermişlerdi geride kalanlara. "Zaten, her insanın kimliği, sakladıklarından dokunmuş kalın bir kumaş değil midir?" Kökden'in bu sorusunu, toplumların kimliği için de geçerli kılabiliriz. Faşist geçmiş ve Prometheus'un heyecanı, tabii ki, Stalingrad'da (Volvodgrad) ve B. Berlin'de farklı dizeylerde yaşanır.

Uğur Kökden'in "Tiksinti Çağı"nın, Sartre'in "Bulanti"siyla birlikte okunmasını önererek daktilo-nun önünden ayrılmıştır.

TEMMUZ (17)

SAYISI ÇIKTI

200 LIRA

Bu Sayıda

GAP ve Doğu

ABD'nin sendikal hareket içindeki CIA kaynaklı eli AAFLİ konusunda TÜRK-İş'e bağlı sendika genel başkanları ne diyor? Sendikalın AAFLİ ile ilişkileri var mı?

Sol Parti Tartışmaları

Antisosyetizm: Ulusal Çıkarlarımız Üzerindeki Kambur  
Otomobil-İş Kongresinde demokrasi kazandı

Basın Konseyi ve basını bekleyen gelecek

Abone koşulları: Yurtiçi/Yıllık 1500 TL.  
Yurtdışı/Yıllık 20 DM.  
Yeni yazışma adresi: Asmalıçevre sk. 14/2  
Binbirdirek, İstanbul

# GÜN

Siyasi Haber ve Yorum Dergisi

Barış ve demokrasi için, ülkemizin özgür, aydınlanık günleri için GÜN'ü okuyalım, okutalım.

Bir ayın iç ve dış politika yorumlarını, sendikal hareketin gelişme doğrultusunu, fabrikalardan, sendikalardan, işyerlerinden haberleri GÜN'de izleyebilirsiniz.

İşçi sınıfımızın ve emekçi halk yığınlarının gözü, kulağı, sesi, soluğu olan GÜN'ü daha geniş okur çevrelerine ulaştırmak için ona omuz verelim.



## Çağdaş Bir Roman: Kurtlar Arasında Çıplak

Öner Yağıçı

Dachau, Mauthausen, Auschwitz, Treblinka, Trezin, Maidanek. Daha yüzlerce eklenebilir anımları aynı olan bu sözcüklerle. Toplama, temerküz, ölüm, cehennem kampları olarak bilinen yerlerin adları bular. İnsanlığın faşizme karşı nefretini, faşizmin insanlık düşmanı özünü ve on milyondan fazla öldürmü anlatan sözcükler. Sachsenhausen, Belzec, Esterwegen, Ravensbrück, Sobibor, Birkenan, Chelmno. yüzlerce kamp.

Sistemli ve yavaş yavaş öldürme, emeğin vahşice sömürülmesi, korkunç işkenceler demek olan, Hitler'in yakın yardımcısı Himmler'in emriyle Thodor Erick'e örgütlediği ve SS'lerce yönetilen bu ölüm kampları; Almanya'da ve Nazilerin işgal ettiği Avrupa ülkelerinde, faşizmin iktidarı döneminde (30 Ocak 1933 - 8 Mayıs 1945) kurum olarak varlıklarını sürdürdüler.

Bu kamplarda; numaraları, çizgili giysileri, traşlı kafaları, kollarındaki dövmeleri, giysilerindeki işaretleri ile isimsiz bırakılan insan-

lar; kobay olarak kullamlarak, aç ve soğukta bırakılarak, zorda çalıştırılarak, krematoryumlarda (fırınlar) yakılarak ve işkencelerle yok edildiler.

İkinci Dünya Savaşı'yla ve Alman faşizmiyle ilgili kitapların başında parça parça okuduğumuz; Nürnberg Duruşmaları'nda tuyler ürpertici gerçekleriyle gözler önüne serilen; Treblinka Cehennemi, Bular da mı İnsan, Haydari Kampı, Eylem Adamları gibi anıtlarda yakından tanıdığımız bu toplama kamplarından birini daha, dilimize yeni çevrilen bir romanla iyice öğrenmiş oluyoruz: BRUNO APITZ'in<sup>1</sup> Kurtlar Arasında Çıplak<sup>2</sup> adlı romanıyla.

Kurtlar Arasında Çıplak Nazi kamplarından birinin Buchenwald'in (son birkaç ayını) anlatan bir roman.

Almanya'da nazillerin iktidara gelişile birlikte açılmasına başlayan ve çığ gibi çoğalan kamplardan biri olan Buchenwald'da, 1937'de kurulmuşandan, halkın faşizme karşı

zafer kazandığı 1945'e kadar sekiz yıl kalan BRUNO APITZ'in; kamptaki yaşamı; acıları, dayanışması, ölümleri, örgütlenmeleri, direnişi, duyarlıkları ile kamp insanların anlatan; kendilerine kurtuluş getiren ayaklanma günlerinin ruhsal ve maddi hazırlıkları çevresinde oluşturduğu bu çağdaş roman bir destan sayılabilir. Yaşananlardan ders çıkarmak ve onları deney kılmak isteyenler için önemli bir roman olan bu kitabı Türkçeye kazandıran Alaattin Bilgi, önsözde, tümüyle katıldığım şu yargısını söylüyor:

"Elbette belgesel bir roman değil, ama yaşanmış olaylara dayanan, toplumcu gerçekçi ve hümürist bir roman."

"Karlı kayın ormanı'nda bir levha ile başlıyor kitap:

"Bölge Karargâhi: Buchenwald Toplama Kampı. Dikkat Tehlike! Yaklaşmayınız! Yaklaşanlar İhtarlı Vurulacaktır."

Bu soğuk, sevimsiz kampa değerli bir konugun gelmesiyle roman yüreklerle seslenmeye ve insanları anlatmaya başlıyor. Gelen değerli konuk bir çocuktur:

"Bavulda, tortop olmuş minicik ellerini yüzüne kapamış, paçavralar içinde bir çocuk yatıyordu. Üç yaşlarında kadar bir oğlandı bu. Kropinski çömeldi, çocuğa dikkatle baktı, hareketsiz yatıyordu. Piggig çocuğu oksadı..." (s.12)

Kropinski ve Piggig iki devrimci tutuklu, adı Stephan Lyliak olan çocuk ise, annesi babası (dört milyon insanın öldürüldüğü Auschwitz kamplarında) katledilen bir yavru. Annesi, babası gaz odalarında öldürüldüğünde üç aylık olan çocuk, üç yıldır tutuklularca saklanmış nazi'lerden. Kolları bacakları çöp gibi olan bu çocuk, Auschwitz'den Buchenwald'a sevk edilen bir kafiliye birlikte, bir tutuklunun bavulun içinde, gizli ve tehlikeli bir şekilde gelir kampa. "Toplama kampı yaşamında olağanüstü olaylara alışkin olan çocuk şansızacak derecede uslu"dur (s.96). Kalbi kuş gibi çarpan, kir pas içinde bir çocuktur.

Çocuğun gelmesiyle kamptaki devrimcilerin yaşamı altüst olacaktır. Büyük bir sorundur karşılaşıkları. Çocuğu saklayacaklar mıdır, yoksa nazillerin katil ellerine teslim

mi edeceklerdir? Yürekler beyinlerle kavgaya tutuşur:

"Küçük bir yaşam kılçımı sırı aşmıştır; bir ölüm kampının artığı! Bu minicik şeyi ayaklar altında ezilmekten kurtarmamalı mıydı?" (s.20) Ama, "Tek bir çocuğun değil 50 bin insanın yaşamı söz konusu"du. (s.21)

Naziler çocuğun varlığında haberدار olmuş, aramaya, bulmak için tutuklulara işkenceler yapmayı, tehditler savurmaya başlamışlardır. "Yürek bazen çok tehlikeli birsey." (s.22) deyişile duygusallığın eleştirdiği, ama yürek sız kafanın da bir şeye yaramayacağı söylenen romanda, kafa-yürek çatışması, bu somut olaya dayandılarak olağanüstü bir başarıyla anlatılıyor. (75-119-239. sayfalarda yoğun ömeklerini gördüğümüz bu olay romanın en duyarlı bölümünü oluşturuyor.)

Kamp içinde nazilere karşı direnişin merkezi olan Uluslararası Kamp Komitesi'nin öncülüğünde yaşama savaş veren tutuklular, "çocuğa kalpleriyle kalkan olurlar, duvar gibi." (s.239) Çünkü onlar "toplama kampının dikenli telleri ardında canlı kalacak insanlar, daha adaletli bir dünyadan öncülerini olaçaklar"dır (s.207) Bunun için insan olmak, direnmek, onurlarını korumak zorundadırlar.

"Biz yaşamın, biz yarının söylez türküsünü / Yarın gün, özgürlükle birlikte doğacak..." (s.226) diyerek 'kamp türküsü'nu söyleyler. Bir ölüm kalım savaşındadır, Thuringia yani karlı kayın ormanı'ndaki kampta.

İşkencelere (125...151...) karşın, her ulustan diri unsurların öncülüüğünde direnme grupları kurulmuştur. Kendi haber alma ağını kuran, kendi silahını bulan direnişçiler, susmasını bilen, 'ser verip sir vermeyen' insanlardan oluşmaktadır. Bu insanlar çocuğun yerini söylemezler nazilere, sakınlar Çocuğu koruma, yaşamalarının, direnmeleinin, ayaklanmalarının ve kurtuluş kazanmalarının simgesi olmuştur sanki. Görkemli bir yiğitlik, onur ve sorumluluk şavaşımı yapmaktadır. Karşılaştıkları güçlükler ürpertmektedir insanı. Nazillerin aldığı 46 rehin, bardağı taşıyan son damla olmakta, direnişçileri son adıma

yaklaştırmaktadır: Ayaklanma!

"Gelecek barut fiçisi gibi patlamaya hazırıldı... Ayaklanma ne dikkatle hazırlanmıştı... Kurtuluş saat için stratejik planlar vardı... (153)

Direnişçiler ayaklanma için düşüncelerini söyleyiyor:

"Yaşam, vermek zorunda kalacağımız son şey olmalı. Yaşadıkça onu savunacağız. Saati gelince ayaklanmadan yanayım... (276)... Bu 46 insanın ölmemesi gereklidir (239)... Hiçbirini kendi yazısına bırakmayacağız. Şimdiye kadar tehlikeleri bir yolunu bulup atlattık. Bazen aklımızı, baze ustalıkımızı kullanıktı... İnsanlığımızı bir hayvanın içgüdüsel kurnazlığı ile koruduk, savunduk... Şimdi son engeli aşacağız. Ya kurtuluş ya ölüm!... Bu andan itibaren insanız... (s.240)

Kampın boşaltılması emri gelir Nazilere. Çünkü yenilmekte ve kaçırmaktadırlar. Arkalarında binlerce ceset bırakmamak içinde tutukluları Almanya'nın içlerine götürmek isterler. Kamptakiler buna karşı direnerek, göçü geçiktirmeyi kararlaştırır ve bunu başarırlar. Zaman çok önemlidir onlar için. Çünkü Avrupa'da 'zafer topları ve mukaddes namlar' gürlemektedir:

"Şimdi zafer topları gürlüyor  
Avrupa'da...  
Şimdi kazaska oynuyor Avrupa.  
Şimdi silah yerine bayrak  
tutanlar...  
Şimdi gözaydın etme zamanıdır.  
Yeni bir dünya doğuyor  
Sorul şorul giden  
kan pahasi..."<sup>3</sup>

Ayaklanma ve zafer gerçekleşir. Faşistler "Artık bizi kimse suçlayamaz" diyerek evrakları yakarlar ve kaçmaya başlarlar. Zafer Buchenwald tutuklularındır.

İnsanlıklarını ayaklar altına alınan ve yıllar yılı naziler tarafından mavi gri çizgili numaralı giysisinin içine hapsedilen tutukluların duyarlıklarını doldurur. 233. sayfada "Kardeş!" sözcüğünün işkencedeki bir tutukluya yaratıldığı duygulanının olağanüstü güzelliği insanı carpiyor. Bana, Eluard'ın "Dayanışma!" sözcüğü karşısında duyduklarını anımsattı:

"Beni coşturan bir sözcük var. Duyduğum zaman şiddetli bir titreme, büyük bir umut, en büyük umudu, insanları ezen yıkım ve

ölüm güçlerini bozguna uğratın umudu ilklerime kadar hissettiğim bir sözük: Dayanışma sözcüğü!"

Buchenwald'dan ayaklanma sonucu kurtulanlardan biri olan EMİL CARLEBAH adlı gazeteci, Mehmet Ünal'la söyleşisinde: "Kendimizi hiçbir zaman nazilerin kurbani olarak görmedik. Amerikalılar geldiğinde karşılaştıkları sey, kurtarılmış bir toplama kampı, iyi örgütlenmiş, uluslararası karakteri olan bir direnç grubuydu. Ve kamp bu uluslararası direnç grubunun yönetimindeydi... 21000 insanın yaşamını kurtarabildik böylece..."<sup>4</sup> diyor. Buchenwald'da yillarda yaşamış bir tanık olan CARLEBAH'in bu dediklerini doğruluyor KURT-LAR ARASINDA ÇIPLAK. (Ayaklanma öncesi kampın mevcudunun 21000 olduğu 319. sayfada söyleniyor ve kamp gerçekten direnişçilerindir ayaklanma sonrasında.) Kitapta "Biz ne şehidiz ne de kurban, biz en yüksek görevi omuzlarında taşıyan kimseleriz." (s.207) diyen kahramanlardan Bochov da o direnişçilerden biri olarak Carlebah'i doğruluyor.

Yeni baskilar yapacağına inanıyorum, yapması gereklidir diye düşünüyorum bu çağdaş destan romanın biçim eksiklikleri-hataları mutlaka düzeltilmeli. (Kötü bir dizgi ile, yanlış, eksik, fazla satırlarıyla, yanlış noktalama işaretleriyle, yazım yanlışlıklarıyla, özüne yakışmayan bir biçimde sunulmasını bir eksiklik kabul ediyor ve düzeltileceğine inanıyorum.) Basım hataları dışında tam anlamıyla duyarlılı bir insan romanı Kurtlar Arasında Çiplak.

1 Bruno Apitz, (1900,1979) ilkgenciliğinden beri devrimci eylemler içinde yer alıp cezaevlerinde yattı ve Buchenwald kamplına gönderilmiş yüzbinlerce insandan biri. Demokratik Alman tiyatro yazarı, Buchenwald'da sekiz yıl kalıp ayaklanma ile sahne kurtulanlardan biri. Kurtlar Arasında Çiplak, Bruno Apitz'in romanı, İngilizce'den çeviren Alaattin Bilgi, Başak Yayımları, Birinci Baskı, Ankara, Nisan 1986, 354 sayfa.

2 Kurtlar Arasında Çiplak, Bruno Apitz'in romanı, İngilizce'den çeviren Alaattin Bilgi, Başak Yayımları, Birinci Baskı, Ankara, Nisan 1986, 354 sayfa.

3 Enver Gökcen'in Dost Dost İle Kavgası kitabındaki İlk Adam şüründen. Bilim ve Sanat, Mayıs 1985, Sayı: 53, s.28,29.



## İstanbul Festivali Derken...

Ali Taygun

Bu yazıya oturmuştum. Harebi geldi. Bir dostumu, Barış Davası arkadaşımı, İsmail Hakkı Öztürk'ü yitirmiştir. 41 yaşındaydı. Delikanlıydı.

Ben yarın gece Topkapı Sarayı'nda Mozart'in Saraydan Kız Kaçırma operasını seyredeceğim. Salı akşamı Aya İrini'de Amadeus Üçlüsü Beethoven'i seslendirecek. Orada olacağım.

Kimi evde cenaze varsa radyo çaldırmazlar. Ölüm sessizlikle kar-

şılanır...

Ölümün kendisi sessizlik olsa. Ses, hayat... Ses, can. Ses, güç. Ses, insan. Ve insanın sesi, ölüme karşı duran!

Dylan Thomas'ın bir şiiri var hep akımda. "Ölüme Ezdirmeye Kendini". (Ben olsam böyle çevirirdim.) Sanat. olduğu gibi sanat, her şeyiyle sanat sanki bu! Hiç kaçamaklı olmayan o kesin son karşısına başkaldıran insan. Kendini ezdirmeyen.

Biz yaşayanlar: yani istediği zaman sokakta gezmek gibisine yaşayanlar. Bir de canlı mezara konularlar, zindandakiler, Hepimiz... Hayatın içindedeysek eğer; sesimiz ezdirmiyoruzdur kendimizi. Ne ölüme, ne kimseye.

Ve nedir ki o seste olan? O güzel seste? Bach'in Missa'sında? Birbirinden apayrı, birbirinden bambaşa tıtlayan onca insanın sesi bir araya gelip iç içe, kimi zaman birbirini desketleyerek, kimi zaman çatışarak, yaklaşıp uzaklaşarak, ek-

# TÜSTAV



Mariana Nicolesco

lenerek, coğalarak, gelişerek bütünde tekleşiyor. İnsanların, insanlığın koskocaman kucaklaşmasına dönüşüyor.

Ölüm bunun karşısında ne kadar aciz! Ne kadar küçük, ne kadar önesiz. Mapusane duvarları ne kadar eliz, ne kadar zayıf... çerçöpten adeta.

Müzik insanın yaşamını kutlaması. Ve, bu sevinciyle insan en yüksek duvarı aşıyor. Mezarı karşısında dimdik durabiliyor. Ölüme egemenlik hakkı tanımıyor.

Kötü günler yaşıyoruz. Kepaze günler. Bir umutsuzluk sarmış çevrevreyi. Bir yıldızlık. Hayatın kendinden umut bekleyenler sanki azalmış! Yillardır iktidarların insanın insana kulluguunu pekiştiren politikaları halkın belini bükmüş.

Göz bebeğimiz, yarınımız, en değerli varlığımız gençliğimiz bir süre dir baş düşman tanıtlıyor. Doğru bildiğini söyleyenler çilelere sar-

lanıyor. Söz hakkı tanınmıyor kim selere.

Duyuyoruz. Yüreği kara mürteciler, bilinebilecek herşeyin bilindiğini savunanlar insan aklının kahrını kurtuluş gibi gösteriyorlar ilkokullardaki bebelere bile. Bedeni, cismi, maddeyi... hayatı günah belletiyorlar.

Gün uğursuzun!

Elbet üstesinden gelinecek bunların. Biz öyle dilediğimiz için değil. Hayat kendini dayatacak. Kendine dönmemekten şaşlaşmış gözler yeniden açılacak. Ama bu arada az da sıkıntı çekilmeyecek.

İşte bu dönemde, şaşırıp en sahip çıkılması gereken değerleri, insanlığın hep ileri, hep aydın ve engin kültür mirasındaki hakkımızı olmaya ki elden kaçırılmı! Güzel olan her şey hayatın yana olanlarındır.

Ötekiler kendilerini ölümün sessiz-

liğine mahkum etmişlerse, bu, onların toplumsal körlüğünün cezasıdır. Çekecekler. Ama biz, ölüme kendini ezdirmemeye kararlı olanlar, seslere kulak vereceğiz.

İstanbul'da Festival başladı. Ben Aya İrini'de yillardır boş bıraktığım koltuğumu kimselere kaptırmaya niyetli değilim. İstanbul Festivali bizimdir. Çünkü yarını sanatın, müziğin, —ve evet— İstanbul Festivali'nin yaşama sevinciyle kuracağız.

Gülhane Parkı'nda hani o çınar ağacı var ya... Onun kökleri derinler, çok derinlere gider. Biri de özsuyunu tâ Bach'lardan, Mozart'lardan, Beethoven'lerden alır, hayatı pırıl pırıl yeşertir yapraklarında. Bal gibi farkındayız biz bunun.

Ölüme kendini ezdirmeyenler, suskunluklarına gömülmeyenler İstanbul Festivali'nde olmalı. Orada bulunamasalar bile!

Estetiğin ilksel ve en genel sorunu konunun ve yöntemin belirlenmesi sorunuysa —gerçekte her bilim ve her bilgi alanı işe buradan başlar— en temel ya da en can alıcı sorunu da estetik nesnenin belirlenmesi sorundur. Estetik araştırmının metafizik çerçevede geliştirildiği eski zamanlarda —yani düne kadar, bir yüzyıl öncesine kadar— böyle bir sorun yoktu ya da örtülü olarak vardı. Eski estetiğin konusu, estetikte nesne olan şey değil, öz olduğu düşünen şeydi. Çünkü o zamanlar estetiğin ayaklarını yere basmadığı zamanlardı, doğrudan doğruya sanat yapıtları düzeyinde araştırma yapmayı aşağı bir iş saylığı zamanlardı; bugün hemen bütün estetik soruları dönüp dolaşıp bu soruna açılır, hemen bütün estetik sorunları bu sorundan giderek anlaşırlar ya da açıklık kazanır.

Sanatsal yaratıyla yani yapıtlı olan ilişkimiz, romanla, sonatla, şirle, oforta, gravürle, öyküyle, yontuya, soneyle olan ilişkimiz, yani tüm sanat türleriyle ve sanat çeşitleriyle olan ilişkimiz bizi bu sorunla, estetik nesnenin belirlenmesi sorunuyla başbaşa bırakır, bu sorunun her bilgi sorunu gibi özne-nesne ilişkisi içinde çözülebileceğini duyurur. Bilgide olduğu gibi sanatta da özne-nesne karşılığını ya da diyalektijini gözardı ettiğimiz zaman ya da yapay birtakım yolları deneyerek aşmaya çalıştığımız zaman kendimizi sonu belirsiz bir serüvene atmışız demektir. Bu serüvenden büyük coşkularla, renk renk, pırıl pırıl duygularla dönenk bile büyük bilgilerle dönenmeyeceğimiz kesindir.

Estetik ilişkide özne, yapanı ya da dünyayı gözlemleyen kimsedir, nesne de gözlemlenen şeyin ta kendisidir. Özne bir sanatçı da olabilir, bir sanat izleyicisi de olabilir, bir sanat heveslisidir de olabilir, bir sanat kuramcisı da olabilir. Ya-

## Estetik Nesne Nedir?

Afşar Timuçin

pit bu gözleme aydınlığa kavuşur, bu araştırcı gözleme kendini ele verir, gizlerini açmaya, soyunup dökünmeye, sayısız güzellikini ve eşsiz çırınıklıklarını göstermeye başlar. Bir nesne de, doğanın ya da dünyanın herhangi bir şeyi de —bir olay, bir duyu, bir vazo, vazonun bir kösesi, bir çocuğun yüzü— bu gözleme estetik nesne değeri kazanır, bir yapıtı oluşturmak ya da bir yapıtı oluşumuna katılmak üzere giyinir, kuşanır, süslenir, yalnızdır, soyunur, değişik görünümle olma-

yan bir çabadır. Estetik nesne bizim güzel bulduğumuz, güzel diye belirlediğimiz şeydir. Estetik duyuşa sahip bir bireye estetik haz verebilen her şeye estetik nesne adını verebiliriz. Biz estetik nesne sözünden önce yapıtı anlarız, sonra da güzel diye belirleyebileceğimiz, belirleyebildiğimiz herhangi bir şei anlarız. Estetik nesne ister bir sanat yapıtı olsun ister henuz yapıta götürülmemiş ya da şu buna nedenle yapıta hiçbir zaman götürülmeyecek bir nesne olsun, belli bir ayrıştırımla ya da araştırımla aydınlatılması gereken bir şeydir. Bu araştırma bizi ona, onu bize yaklaştırır, bazen onunla bizim aramızda çatışmalar yaratır, bazen biz onda bir şeyleri benimserken bir şeyle yadsız, bazen onun onuna birtakım olasılık-

lardan giderek yeni görünlüler ekleriz. Estetik nesneye çatışma ya da benimsene içinde her yaklaşımız onu bizde bizi onda biraz daha aydınlığa kavuşturacaktır.

Estetik nesnenin doğada ya da dünyada belirlenmesi, insanla doğanın ya da dünyanın kavuşması ya da belli bir noktada dokunuşması olarak düşünülebilir. Sanatçının doğaya katılmış insan olduğu görüşü bu bakımdan son derece akla yatkın bir görüşür, sanatın doğaya katılmış insan olduğu görüşü de. Algımız bir nesneyi o nesnede hiçbir şeyi değiştirmeksinin bir estetik haz konusu olarak belirlediği zaman estetik nesne parıldamaya başlar. Estetiği estetik yapan estetik nesnedir. Estetik nesneyi genel olarak nesneden ayıran, birincinin duyumsal-duyusal-düşünsel çerçevede bir haz konusu olması, ikincinin bir duyum, bir duyu, hattâ bir düşünce konusu olabilse de bu iç öğeyi tek bir bütünde bir araya getiremez durumda bulunmasıdır. Bir karpuz resmi benim için bir duyumsal haz konusu değildir, olamaz, hiçbir gerçek karpuz resmi bende karpuz yeme isteği uyandırmayacaktır. Bir karpuz bir duyumsal haz nesnidir, onu yer ve haz duyarım, ayrıca onu gördüğüm zaman sevgilimle geçen günleri de anımsayıp duygulanabilirim, hattâ karpuz üzerinde ayrıntılı bir tıbbi ya da kimyasal, iktisadi ya da tarımsal bir araştırmaya girebilirim, ama hiçbir zaman onu sanatsal düzeye götürülmüş bir karpuz nesnesi kadar duyunduygu-düşünce bütünü duymam.

Özetlersek, nesneyi estetikleştiren bizim bakışımızdır. Bakışımızla doğa bavyaplı görünümünü yitirir, çokyapılı bir görünüm alır. Bu çok yapıllıkta estetik nesne araştırmasından eli boş döndüğü çok olur. Deneyili ya da bilgili olmak estetik nesnenin belirlenmesinde bize bir kolaylık sağlamaz diyemeyiz,

nında kıyasiya çatışan, dünya görüşleri birbirine zıt kişiler, kişisel ilişkilerde uygurca davranış içindedirler. Peyami ile Nazım, Naci Sadullah ile Ömer Rıza gayet iyi geçinirlerdi. Tartışalar bile "efendiliklerinden" ayrılmazlardı. Şimdi de hafif bir eleştiri düşman olmak için yetiyor.

## 70 Yaşına Ulaşan Kültür Emekçisi Fahir Aksoy'a Merhaba!

Söyleşi: İbrahim Karaoğlu

□ Yaşam öykünüzü kısaca anlatır musunuz?

■ Bu yüzyılın başlarında, 1916 yılının mart ayında, İstanbul'un Beşiktaş ilçesinin Hayriye iskelesi yakınındaki bir yali-konağında dünyaya gelmişim. Okul yaşamım, üç yılı Edirne'de olmak üzere, geri kalan bölümüm İstanbul'da geçti. Çalışmaya Edirne Postası Gazetesi'nde başladım; sırasıyla Vakit, Sonposta, Akşam, Vatan, Ulus, Sonbaskı ve Yenigün gazeteleriyle Basın Yayın Genel Müdürlüğü Dış Haberler Dairesi'nde sürdürdüm. Bülent Ecevit'le aynı bölümde çalıştık. Şiirler yazıyordu, Orhan Veli ve öteki edebiyatçılarla tanıştım. Hem kişiliğini, hem de şiirlerini sevdiler. Bir iki kez evinde toplanılmıştı. Gazeteciliğimin dışında kısa süre bol para kazanma umuduyla birkaç yıl sigorta proaktörüğü yaptırmama evdeki bulgurdan oldukça zorluk yaşadım; zaten solcu diye isimden de çıktıdım.

□ Gazeteciliğe hangi tarihte başlamışınız?

■ 1934-1935 yıllarında... İlk önce Edirne'de sonra da İstanbul ve Ankara'da sürdürdüm.

□ İstanbul'da kimleri tanıdinız?

■ İlk aklıma gelenler Kadircan Kaflı, Sadri Erdem, Nihal Atsız, Hakkı Tarık Us, Necmettin Sadak, Vâlî Nurettin, Suat Derviş, Nazım Hikmet, Cemal Nadir, Naci Sadullah, Ömer Rıza Doğru, Peyami Safa, Nizamettin Nazif Tepedelen... O dönemde birbirleriyle düşün ala-

başladı?

■ Önceleri kronikler, eleştiriler, röportajlarla süren resim sanatıyla ilişkim sonradan bir hobi olarak gelişti. 1959'da ikinci kez Ankara'ya yerlesikten sonra çalışmalarımı yoğun olarak bugünlere dek sürdürdüm.

□ Resim alanında sizin soyut, somut çeşitli dönemleriniz oldu. Bu konuda biraz açıklamada bulunur musunuz?

■ Bir çok denemeye giriştim. Ama özyapım gereği belli bir anlayışta yoğunlaştım. Batı'da ve Türkiye'de tüm eleşticiler, resimlerimin naif nitelikler taşıdığını ve halk sanatlarından esinler aldığı noktasında birleştiler.

□ Yurt içinde hayli sergiler açtığını biliyoruz. Hangi illerde gerçekleştirdiniz bu sergileri?

■ Karma sergiler dışında, Ankara (18), İstanbul (6), İzmir (4), Adana (2), Mersin, Antalya, İskenderun, Konya, Antakya, Gaziantep, Diyarbakır, Sivas, Çorlu, Giresun, Ordu, Kastamonu, Sinop, Karabük, Gerze, İzmit, Dinar, Gemlik, Aydın, Manisa, Ayvalık, Balıkesir, Çanakkale, Bodrum, Çeşme'de olmak üzere 45 sergi açtım. Bu il ve ilçelerde sergi açmakla yetinmedim, açık oturumlar, konuşmalar düzenledim, yerel gazetelere yazılar yazdım. Sanatla yaşam arasındaki ilişkileri anlatmağa çalıştım. Bir ölçüde de olumlu sonuçlar alalım. Bu etkinliğimi bir insanın tek başına ve hiçbir desteği olmaksızın varabileceği



"Sanatta yozlaşmanın hız kazandığını acıyla görüyoruz." Foto Lütfü Dağdaş

maksimum noktasına çıkartmağa çabaladım. Çünkü gittiğim yörelerde kahvelerde pişpirik, altımsaltı, tavla oyunlarıyla oynanarak yaşamalarını yitirmekte olan, hiçbir üretimde bulunmayan gençleri gördükçe üzüntü duyuyor onlara karınca kaderince yararlı olmak istiyordum. Devlet baba göstermelik birkaç etkinliğinin ötesinde köklü kültürel, sanatsal topyekun kalkınmaya yanaşmamış, gözü dönmüş çırçı ve tutucu politikacıların yönünden ne yapacağını şaşırılmış halde olduğunu için çok basit halledilecek şeylere bile elini uzatamıyordu.

□ Yabancı ülkelerde de sergi açtığınız sanıyorum...?

■ Paris'te ve Sofya'da karma sergilere, Bratislava'da uluslararası naif resimler sergisine katıldım. Kişisel sergilerim Cenevre, Stuttgart, Stockholm, Frankfurt, Bad-homburg, Hanofer, Wolksburg, Zigburg kentlerinde açıldı. En ilginçi Bad-homburg'ta Evangelish Kirdorf adlı bir protestan kilisesinde açtığım sergidir. Gerçek burası programda yoktu ama orada yaşayan işçilerin israfıyla oldu. "Neden bu kadar israf ediyor sunuz?" diye sordu-

zimki burada..." diye seslendi. Güneşli ülkelerinin aydınlık ve sağ renklerini görünce çok heyecanlanılar ve koşup geldiler... Bu olay beni çok düşündürmüştür ve izlediğim yolun doğruluğunu bana göstermiş.

□ Anadolu'da açtığınız sergilere halkın tepkisi ne yönüydi?

■ Kapalı kalmış yörelerde ilgi daha çoktu. Örneğin Kastamonu sergisi Antalya'dakinden, Ordu sergisi Adana'dan çok daha fazla ilgi görmüştür.

□ Resim alan oluyor muydu?

■ Eğer ederleri yüksek tutulmasa pek çok kişi resim satın alıyordu. Biraz önce sözünü ettigim illerde 250-300'e yakın resim alımıtı. Zaten 961-964 arası yalnız resimden kazandığım parayla yaşamımı sürdürdüm. Yoksulluğun yakamı bırakmış olduğumu söylemem bu yıllarda ama resmin şimdiki gibi ticari bir mal haline dönüşmediği, holdinglerin tekeline henüz geçmediği o tarihlerde benim gibi salt resimle yaşayan birkaç kişi daha vardı. Ancak o günlerde özgürce yapılan resimler şimdiki gibi küçük burjuvanın beğeni ölçülerine göre ayarlanmıyordu. Doğaldır ki, çoğunuğu gençlerden oluşan bir bölüm ressimi bu yakıştırmanın dışında tutmaktadır.

□ Anadolu gezilerinizde ilginç anılarınız...?

■ Çok oldu... Bir kaçına degeşim... Karabük'te, bedavadan bir tablo verirsem lehimde yazı yazacağımı bildiren bir gazeteci terslemem üzerine "bu adam solonun tekidir" diye ortalığı velveleye ve rince fabrika müdürüne aldığı iki resmi iade etmesi, Gaziantep'de, resimlerde komünistlik olup olmadığından bir juri tarafından saptanmadan sergimi açamayacağımı bildiren bir valinin tayin ettiği jüriinin resimleri görmeden olumlu rapor vermesi gibi acılı bir çok öykünün yanısıra tatlısına bir tanesini anlatıyorum. Antalya'da öğretmenler dermeginde açtığım sergi ilgi gördüyse de Mozayik Müzesinin yöneticisi Süheyl'a nın satın aldığı resmin dışında satış olmadığı resim. Durum da çok kritik... Dernekte zamanında Suri-

ye'de paşa konaklarında hizmet vermiş olan Hasan adında bir kahveci vardı. Ben sergiyi ona bırakıp müze'ye gitdiyorum, Asi Nehri'nin yanındaki bir kahvede oturuyorum, okullarda konuşmalar yapıyordum Türk resim sanatı üzerine... Bir gün öğleye doğru sergiye uğradım. Her tümcenin başına "efendimiz" sözcüğünü yerleştiren ve ellerini önünde kavuşturmadan konuşmayan Hasan efendi, geldiğini görünce hemen yanına seyirtti: "Efendimiz, biraz önce Suriye'ye geçmekte olan iki tüccar sergiyi gezdi ve şu develi resmi çok beğendiler... Satın almak istediler. 5000 lira dedim. Ceplerinden 3500 lira çıktı. Hiç verir miyim, vermedim tabii. Bulsunlar getirsinler..." Bu açıklama karşısında şaşırılmış kalmıştım.

— Yahu Hasan efendi, sen neler söylüyorsun, resmin bedeli 700 lira neden 5000 lira istedin, üzerindeki fiyata vermedin?

— Aman efendimiz bu kıymetli eser hiç o paraya verilir mi? Doğrusu kıymadım... Ben konaklarda iken bu tablolardan çok vardi, tozları alırdım... Bunların kıymetine baha biçilmez...

Bunu o kadar içtenlikle söylüyor ki, kızmanın olanağı yoktu...

— İyi Hasan efendi olan bana oldu. Peki nerede bu adamlar?

— Aşağı indiler...  
— Bir bak bakalım.

Bir kaç dakika sonra dönerek Suriye'ye hareket etmiş olduklarını söyledi:

— Hasan efendi sen şu resmi al, bir de araba bul, sınıra gidiyoruz. Onlar pasaport işlemlerini bitirene dek yetişiriz.

— Aman efendimiz bu paraya mı?

— Gözünü seveyim Hasan efendi sen dediğimi yap...

1930 modeli bir şevrole araba ile peşlerine düştük. Antalya-Suriye sınırı arası 40-50 kilometre... Şoföre acele et dedikçe gaza basıborunda ama model 1930... Biraz sonra karbiratörden dumanlar çıkmaya başladı. Sinir göründü. Arabaları duruyordu. Tam yüz metre kala durmadan çaldığımız kornaya rağmen araba Suriye'ye girdi. Elimizde resim sınır kapısında kala kalmıştık. Hasan efendi bu olaya o kadar üzü-

müştü ki, onu teselli etmek gene bana düştü; araba parası da cabasıydı...

□ İsterseniz biraz da sanat sorunları üstüne söyleşimi südürelim. Günümüzde, Türkiye'de resim sanatı ne durumdadır?

■ Bu sorunun yanıtı hem çok zor, hem de bir yazı konusu olacak kadar uzun süreler. Kisaca degeşimle yetineceğim. Resim sanatı öteki sanat dallarına göre değişik evrelerden geçti. Uzun bir süre, dinsel yasaklar ve baskilar, onu minyatüre ve soyut düzenlemelere sürüklendi. Tanzimattan sonra da Batı taklitciliği yakasına yapmış ve yüz yıl egemenliğini sürdürmüştür. Günümüz gelince Batı gene ağır basıyor; bir yandan "Bacon"cılar, öteki yandan soyut kavramcılar, dışavurumcular ve lekeciler, Batıdan özellikle Amerika'dan taşınan akımların ortalığı kaplamasında, işin kolayına gitmek gibi nedenlerin yanı sıra bu alanda küçük burjuva sınıfının etkili biçimde rol almasına başlamasını da gösterebiliriz. Yavaş bir seyir izlemesine karşın bu sınıfın beğenileri ağır basmağa başladı. Bu sayılı girişat ise yozlaşmanın, dekadans dönemine girmenin belirtilerini, kanıtlarını ortaya koymayı ve yozlaşmanın hız kazandığını acıyla gözliyoruz.

□ Bu noktada sözünüzü kesip bir şey sormak istiyorum. Avrupa'dan ve Amerika'dan ithal edilen sanatların ne adına, nasıl bir gerekçeye piyasaya sürüldüklerine, degeşim ister misiniz?

■ Kuşkusuz isterim... Genelde biraz önce degeşim nedenlere eklemek istedigim ve onlara paravanlık eden işin bir başka yanı daha var; bu aktarmacılığın ve operasyonun adına çağdaşlık diyerek önemli bir eylem içinde oldukları kanısını uyandırmak, modernizmi adım adım izliyerek "muasır medeniyet seviyesine" ulaştıkları izlenimi bırakmak hevesindeler. Yani bir tür ileri bir sanatı temsil ettiklerini yiyerek istiyorlar. Bu hamhalat, bu çırçı ve bireysel tutumlarına, Batı bile büyük altından gülerek, arkalarını sıvazlıyor ve kültür emperyalizminin boyunduruğuna girmelerini görmekten pek hoşlanıyor. Ama birçok yansız Batı'lı eleş-

tiri bu hali acımasızca irdeleyerek "nereye sizin sanatınız?" demekten kendilerini alamıyorlar.

□ Peki gerçek anlamda çalışmalarını sürdürün, uydu olmayan, sanatçılardır yok mu?

■ Elbette var... Ülkelerine bağlı olan bu kişiler ki, coğuluğu gençlerden oluşmaktadır, bilincendikçe etki alanları hızla genişliyecek ve çoğalacaklardır. Kapitalizmin yasalarının buyruğu altında "ben dümenime bakarım" diyenler arasında ikili oynayan ve kendilerini çok kurnaz bulan kişiler cirit atmaktır... Sanatlarını, holdinglerin sırt-kaşiyacı haline dönüştüren bu kişileri, alındıkları bedava resimler karşısında pohpholayan, resim vurgucusu eleştirciler de ortada kol geziyor. Bu ressamların bindikleri dalı kesmekte oldukları algılamaları haktan yana olmalarının gereğine artık inanmaları, çıkar yolun bu olduğunu geçici çıkarların sonuc vermiyecini, maddi baskılardan kurtulamayacaklarını bilmeleri lazımdır. Günler, yıllar geçip gidiyor. Halkıyla hiçbir alış-verisi olmayan bu sanat canbazları biraz geleneksel kültür birikimlerine eğilseler, onları taklit değil, dinamik ögelerinden yararlanalar, biraz içinde yaşadıkları toplumla ilgileneler, onların sorunlarını anlamağa, yaşamağa yönelikne görkemli bir sanata ulaşırlar kimbilir? Devrimci bir çizgide, çağlarına tank olma yolunda yapıtlar ortaya koysalar, ugarsalar, uyandırsalar, bilinçlendirse kötü mü olur...?

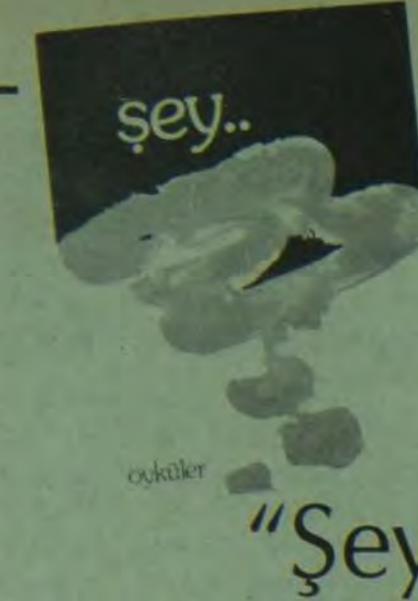
## SERGİ KİTABEVİ

- İlk, orta, yüksek öğrenim ders kitapları
- Bilimsel - sanatsal yayınlar
- Süreli yayınlar
- Kütüphaneye gereçleri

HİZMETİNİZDE  
Adres: Birinci Beyler Sokak,  
Uğur Pasajı 10/B  
Tel: 13 72 22 - İZMİR

Remzi İnanç, ilk öykü kitabı, yirmi yıl önce yayımlamıştı. Adle'den yirmi yıl sonra yayınladığı ikinci öykü kitabının adı **ŞEY\***. Remzi İnanç, öykülerinde, sorunsal öne çıkan bir sanatçı. Sanatta sorunsal, irdelenen ya da yansıtılan toplumsal iraların (karakter), yazarca yapılan düşünsel yorumlarıdır. Tiplerin irasal yapılarını, ilişkilerini, yazar olarak kendi dünya görüşüne uygun biçimde seçip güçlendirir. Olayları kavrayışıyla yorumlayışı arasında tam bir uyum vardır.

Şimdi, İnanç'ın öykülerinden alacağımız örneklerle, onun öykülerinin yapılarını kavramaya çalışalım. Örneğin, **YARIN** adlı öyküsünde, Remzi İnanç, aralarında bir aşk yaşanmış bir kadınla bir erkeğin yıllar sonra karşılaşmalarından yola çıkarak düşün özgürliğiyle kişinin temel hak ve özgürlükleri sorunsalını ele alıyor. Adam, İstanbul'un kabalık caddelerinden birinde rastlıyor eski sevgilisine. Bir düşün suçundan dolayı hükmüldür. Kadın, evliliğinden, mutluğundan, çocuğundan söz ediyor. Adam, bir dost gibi davranışan kadına cinsel istemelerle bakıyor. Kadın, Adam'ın başına gelenlerden üzgün olduğunu, bir yazı için bunca yıl yatırmaması gerektiğini, düşünme ve yazma özgürlüğünün toplumsal gerekliliğini anlatırken, Adam, kadının nemli dudaklarına, bügülü gözlerine bakar. Öykü de burada başlıyor. Sorunsalla birlikte, sorunsalın içindeki insanı araştırmak, anlatı sanatının baş amacıdır. İnanç, bu amaca, çok yumuşak biçimlerle ulaşmaya çalışıyor. Yaşanmış değerini kavrıldığı için,



**Vecihi Timuroğlu**

yaşanmış gözlemlerden yararlanıyor. Adam, kadını, hapise girmeden önce, birlikte olmaya zorluyor. Kadın, aşka aile bağı arasında bunalır, sonunda isteği kabul eder. Adamın insan zaflarıyla, devrimci sorumluluğu burada çatışıyor. Kadının buluşma önerisini yok sayılıp bir gün önce teslim oluyor. Karşıt kişilerden ya da olaylardan çekmayı sevmiyor Remzi İnanç. İnsanı kavramakta çok daha tutarlı olan, olay içindeki bireyin iç dünyasındaki karşılık yansıtıyor.

Görücüler adlı öyküsünde de bir sorunsalı ele alıyor. Yaşı bir kadının yalnız ve kimsesiz bir geneci, Melih'i, evermek için birlikte kız görmeye gidişleri anlatılır. Kız evinde kızı beğenmemenin sıkıntılarının bireyde oluşturduğu eziklik ve dehşetli rahatsızlık ayrıntılarla duyuluyor. Melih, Teyze, Nuriye Hanım ve Kız, gerçek bir sıkıntı içindedirler. Basit bir görücüülük sırasında, beğenmeyen ve beğenilmeyen insanların çok geniş, çok yünlü yansımaları, işini bilen bir öykücüün kalem hüneri olarak görünüyor.

Hilmi Usta'da, çok beşeri bir sorun işleniyor. Genç yaşında onmaz bir

zenlerinde yaşayan tüm sorumluların iç çatışlarını açığa kavuşturan bir sorudur. Ama, yanıtı yoktur onlar için.

Şey'de, komutanın buyruğuyla köyü ateşe veren erlerin iç çatışları da ilginçtir. Remzi İnanç böyle yalan karşılıklarla, toplumsal sorunsal yakalamakta büyük bir ustalık gösteriyor. Kaynağında, burada, bir eşkiya çetesinin şiddet mantığıyla, bir ülkeyi yönetenlerin adalet anlayışı özdeşleştiriliyor. Adalet anlayışı, şiddetle özdeşleşmiş bir yönetim varlığına, çocukların bile, bilinçle katlanamazlar. Yangından kurtulan dokuz on yaşlarında bir kız çocuğuyla üç beş yaşındaki oğlan kardeşi, köyü kucaklayan dağın yamacında, askerleri görürse, geriye dönüp ateşlerin içine dalarlar. Bu, sonut yaşamın imgelem yoluyla kucaklanmasıdır.

Erkek Raif'te, Günlük Dışı'nda ve diğer öykülerinde, hep özdeş dokuyu görüyor. Bu doku, Remzi İnanç'ın öykü üzerinde düşündüğünü gösteriyor.

Çağdaş öykü, özellikle Batı öyküsü, tipin belirliliğinden ve amaçlığından kaçıyor. İnanç, bu yolu seçmiyor. Tiplerinin yalnız yansalarında, toplumsal çevrenin yaşam koşullarının öne çıkarılmasında, hep sorunsal tartışıyor. Ama, abartmalı bir yöntemi izlemiyor. Yaşamı yeniden yaratmayı, açıklamayı, yaşam görüntülerini (fenomen) yargılamayı üstleniyor bu öyküler. İşte bu noktada, yaşamın yapittaki düşünsel ve coşkusal yanı ortaya çıkıyor.

Remzi İnanç, Şey'de, toplumsal siyasal çıkmazı görüyor.

\* Şey Öyküler, Remzi İnanç, De Yayınevi, Aralık 1985, İstanbul.

## İMGE KİTABEVİ PAZARLAMA TİCARET

KONUR SOK, NO : 3 KIZILAY / ANKARA

6 ay vadeli

## TAKSİTLE KİTAP SATIŞLARI

Tüm Yayınevlerinin kitapları

### Kaset-Plak

#### BIYİKLARIMIZ TERLEMEDEN

(Şiriller)

#### ÖMER ÖNEREN

Ada Dağıtım-ANKARA

#### AŞK CAZDIR

(Şiriller)

#### Halim Yazıcı

#### Martı Yayınevi

İsteme Adresi  
Posta Kutusu 9  
Karşıyaka İZMİR

**ADA**  
Yayincılık ve Müzik Tic. Ltd. Sti.

## ÇAĞDAS TÜRKÜ Bekle Beni

ÇAĞDAS TÜRKÜ Topluluğunu 1985 başında kurdu. Topluluk olarak amacımız Türk müziğine güncel bir soluk, sık bir kimlik gelirebilmek, yeni bir anlayış ve yorum katabilmek. Tüm özgün bestelerden oluşan ilk uzuncalanımız Bekle Beni de Türk müziği ritim, motif ve çağrılarından olugu kadar genunuz batmış çoksesilik teknik ve çağrılarından da yararlanarak, Şarkılarımızın sözlerini genç kuşak ileşime ulaşmaya çalışıyoruz. Bugünden yanna uzanan yepi yenisarkilarımız turkulerini olmam diyoruz

- A 1. GELİN AYI / Yasar Mirac  
2. BEKLE BENİ / Ahmet Telii  
3. GEÇTİ / Enstrümantal  
4. UYANIYOR / ANKARA / Murat Yetkin  
5. BEŞ SESLİ / Enstrümantal
- B 1. KENAR MAHALLEDE BİR PAZAR GÜNÜ / Ahmet Ethan  
2. HARMAN / Enstrümantal  
3. RAMI KİLASI / Yasar Mirac  
4. YARIN GECE / Haydar Ergülün  
5. CEMRE / Enstrümantal

Genel Dağıtım  
Ada Yayın ve Müzik Pazarlama  
Zafer Çarşısı No: 27 Yenişehir/Ankara  
Tel: 31 50 63 / 32 42 72

**Erbay**

BİLGİSAYAR PAZARLAMAveTİC. LTD. ŞTİ.

**Duet-16™ EPSON PC**

**TAMSTRAD**

**Commodore**

**Atari**

BİLGİSAYAR ve YAN ÜNİTELERNİ  
EN UYGUN FİAT ve KOŞULLARLA  
BULABİLECEĞİNİZ

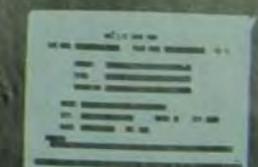
DENEYİMLİ ve UZMAN BİR KADRO'nun  
HAZIRLATIĞI İŞ PROGRAMLARI ARASINDA  
İHTİYAC DUYDUGUNUZ PROGRAMLARI  
TEMİN EDEBİLECEĞİNİZ

HER ZAMAN YANINIZDA GÜVENİLİR DOST

ERBAY Bilgisayar Paz. ve Tic.Ltd.Şti.

SÜMER SOKAK 12/6 YENİŞEHİR-ANKARA

Tlf: 300337



**Kalem** basın yayın dağıtım tanıtım  
ticaret ve sanayi limited şti

Merkez: Anadolu Cad. 677/1 Şemikler-İzmir  
Şube: Şehit Adem Yavuz Sok 16/14 Kızılay-Ankara

Tel: 11 82 71  
Tel: 25 79 65

# 6. YILA ULAŞAN OKUYUCU DESTEĞİ

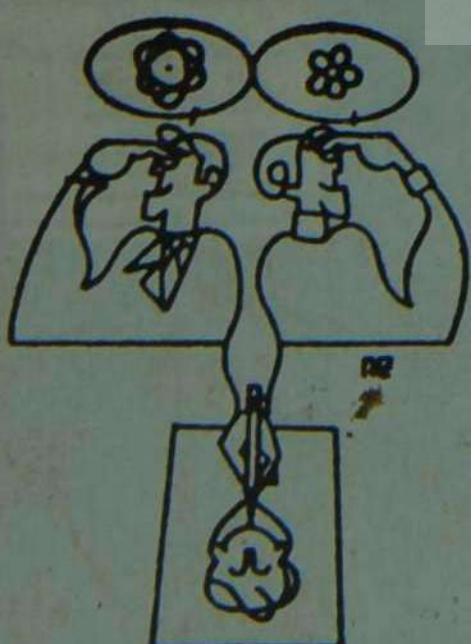
BİLİM ve  
SANAT

aydınlığının

6.  
yılında

OKUYUCULARIMIZI  
KUTLUYORUZ

## TÜSTAV



1981'in  
güç koşullarında  
yola çıkan  
derginiz 6.yılına  
siz  
okurların  
temel desteği  
ile ulaştı.

Değerli çabalarınızın  
ve katkılarınızın  
daha da  
nitelikli bir  
Bilim ve Sanat  
yaratacağına  
inanıyoruz.

Bilim ve Sanat'a  
abone olun.

Abonelikler  
armağan ederek  
dosluklarınızı  
pekiştirin .

Abonelik için,  
açık adresinizi bildirmeniz ve  
posta çeki hesabımıza  
veya adresimize  
abone karşılığını  
yatırmanız yeterlidir.

Abone:  
Yıllık 2500,  
altı aylık 1400 liradır.  
Yurtdışı 40 DM.

Adres : Sümer Sok. 36/1-A  
Kızılay-Ankara Tel: 30 59 45

Posta Çeki No : 12 526-1